

Näppärien mummojen muistelukirjonta – yhteisöllistä ja voimauttavaa käsityöilmaisua

Liisa Leinonen

Käsityötieteen pro gradu -tutkielma

Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos

Helsingin yliopisto

Toukokuu 2009

Pirita Seitamaa-Hakkarainen

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Näppärien mummojen muistelukäsityö ja käsityökulttuuri tutkimuksen kohteena 4	4
2.1 Käsityö ja hyvinvointi – tutkimuksen konteksti	4
2.1.1 Käsityö kokonaisena ja ilmaisullisena toimintana	4
2.1.2 Sisäinen voimantunne ja psyykkinen ja sosiaalinen hyvinvointi.....	10
2.1.3 Käsityö osana terapeutista toimintaa	13
2.2 Tutkimustehtävänä käsityömuistelun ulottuvuudet.....	15
2.3 Näppärien mummojen käsityökulttuuri.....	17
2.4 Puheliaita karjalaisrouvia ja alkuperäisiä lahtelaisia	19
3 Tutkimuksen työkalut	23
3.1 Etnografinen tutkimusstrategia	23
3.2 Osallistuva havainnointi ja avoimet teemahaastattelut	24
3.3 Teemoittelusta ilmiöpohjaiseen kirjoittamiseen	27
4 Omaelämäkerrallinen muistelukäsityö ilmaisullisena toimintana.....	30
4.1 Kokemuksellisuudella lisäarvoa käsityöhön – kokonainen käsityö identiteettityönä	31
4.2 Muistot täydentyvät – sukupolvikokemuksia ja uusia oivalluksia	41
5 ”Niin kauan kuin neula kädessä pysyy” – käsityön tekemisen intentio	46
5.1 Myötä- ja vastamäessä – käsityö elämänhallinnan ja voimaantumisen välineenä..	46
5.2 Pitkää pistoa ja piiperrystä, taivaslankaa ja koreita värejä	53
6 Kahvikupin ääressä on hyvä olla – yhteisöllinen käsityö tempaa mukaansa	61
6.1 Käsityö yhteisöllisenä toimintana	62
6.2 Käsityödiskurssit ja vuorovaikutus identiteetin peilauspintoina	68
6.3 Yhteistyöllä muistelukirjonnan pioneereiksi.....	73
7 Yhteisöllinen ja terapeutinen omaelämäkerrallinen muistelukirjonta	77
8 Tutkimuksen arviointi	81
9 Lähteet.....	86
Liitteet	
Liite 1 Haastattelurunko	
Liite 2 Tutkimuslupa	
Liite 3 Tutkimuslupa 2	

1 Johdanto

Käsityön ja hyvinvoinnin yhteys on mietityttänyt minua jo kauan. Käsityöopettajan koulutuksen pääsykoehaastatteluun valmistautuessani pohdin, miksi haluan opettaa käsityötä. Perustelin haluavani opettajaksi, jotta voisin opettamisen avulla jakaa kokemaani käsityön iloa ja onnistumisen kokemuksia. Käsityö oli minulle jo lapsena merkittävä voiman lähde, oma juttu, johon saatoin keskittyä. Kuusi opiskeluvuotta on kulunut nopeasti. Olen oppinut paljon, mutta kokemukseni käsityön merkittävydestä ihmisen hyvinvoinnille on pysynyt samana. Tässä käsityötieteen pro gradu -tutkielmassa päämielenkiinnon kohteenani on käsityöilmaisu ja sen merkitys hyvinvoinnille yhteisöllisessä kontekstissa. Tutkimuksen kohteena on Lahdessa toimiva Näppärät mummot -ryhmä. Näppärät mummot on ilman taustaorganisaatiota toimiva käsityö- ja hyvinvointiryhmä, jonka jäsenet harjoittavat vapaata käsin kirjontaa, muistelukirjontaa, jonka avulla he valmistavat kolmiulotteisia tekstiilitauluja. Omaelämäkerralliset teosten aiheet kertovat tekijänsä elämäntarinaa ja tekevät teoksista merkityksellisiä. Tutkimushetkellä harrastusryhmässä on seitsemän jäsentä, joiden keski-ikä on yli kahdeksankymmentä vuotta.

Louise Waldén (2002, 82) huomauttaa, että naisten tekemät tekstiilit voidaan nähdä kertomuksina heidän elämästään ja kokemuksistaan eikä ainoastaan käsityötuotteina. Myös Seija Karppinen (2005, 165) kuvaa, kuinka yksilön asenteet ja innostus näkyvät tuotetuissa esineissä tuoden esiin tekijänsä identiteettiä. Uskonkin, että muistelukirjontaprosessiin ja sen tuotoksiin tutustumalla on mahdollista päästä sisälle Näppärien mummojen elämäntarinoihin, tarkastella heidän identiteettiensä rakentumista ja käsityön merkityksiä henkilökohtaiselle hyvinvoinnille.

Käsityö ja hyvinvointi -aiheeseen liittyvä tutkimus on ajan hermolla, sillä väestön ikääntyessä hyvinvointipalveluita tarvitaan yhä enemmän. Erityisesti tarvitaan uudenmuotoisia viriketoimintoja. Käsityöharrastuksella voidaankin nähdä olevan sosiaalista merkitystä myös syrjäytymisen ehkäisijänä. (Luutonen 2002) Tilastokeskuksen viimeisimmässä vapaa-aikatutkimuksessa todetaan, että vuonna 2002 67 % suomalaisista harrasti käsitöitä. Käsityö onkin moninaisuudessaan Suomen suosituin harrastus. (Tilastokeskus 2005) Kolmannen sektorin tuottamat hyvinvointipalvelut ovat tulevaisuudessa yhä keskeisempiä ja

niiden arvo on tunnustettu yhteiskuntapoliittisesti tärkeäksi. Kansalaisyhteiskunnan järjestämä kulttuuri- ja harrastustoiminta lisää henkistä hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa. (von Brandenburg 2008, 37) Erityisen suuri potentiaali hyvinvoinnin lisäämisessä on löysin sitein rakentuneissa ja vapaaehtoisen toiminnan ympärille muodostuneissa yhteisöissä (Hyypä 2002). Näppärit mummot on erinomainen esimerkki tällaisesta yhteisöstä.

Tutkimuksen kontekstina on käsityö ja hyvinvointi, tarkemmin määritellen hyvinvointia edistävä kokonainen käsityöilmaisu. Kokonaisen käsityötoiminnan lähtökohtina ovat Näppärien mummojen tapauksessa omaelämäkerralliset aiheet. Tarkastelen tätä ilmaisullista toimintaa myös identiteetin rakentamisen näkökulmasta. Identiteetin rakentaminen ilmaisullisen toiminnan avulla on ollut pinnalla tutkimuksellisessa keskustelussa varsinkin 2000-luvulla. Keskeistä tutkimuksessani on myös yhteisöllisen käsityötoiminnan merkityksien selvittäminen. Tässä tutkimuksessa lähestyn voimaantumista eli sisäistä voimantunnetta edistävää muistelukäsityötä yhteisöllisyyden, kokemuksellisuuden, identiteettityön sekä kokonaisen ja ositetun käsityön näkökulmista. Olen kerännyt ja muokannut tutkimukseeni sopivaa taustakirjallisuutta koko tutkimusprosessin ajan. Toisaalta se vaikutti haastattelurungon laatimiseen, toisaalta kerätty aineisto sai aikaan tarpeen täydentää ja uudelleen rakentaa teoreettisia lähestymisnäkökulmia. Tiivistettynä tutkimukseni tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva Näppärien mummojen käsityökulttuurista ja hahmotella näkökulmia hyvinvointia edistävään käsityöilmaisuun.

Käsityön käsityö- ja kasvatustieteellisen tutkimuksen alueella käsityö ja hyvinvointi -aiheeseen liittyvää tutkimusta on suhteellisen vähän. Terapeuttisen käsityön tutkimuksen suunnannäyttäjä Sinikka Pöllänen (2006a, 2006b, 2007) on tutkinut käsityötä terapiana ja terapeuttisena toimintana. Maaria Linko (1998) tutki käsityöelämäkertoja ja käsityön merkitystä eri elämänvaiheissa itsensä toteuttamisen ja identiteetin rakentamisen näkökulmista. Toisenlaisen näkökulman käsityön hyvinvointivaikutusten tutkimiseen otti Eija Vähälä (2003), joka tutki luovan käsityöprosessin yhteyttä psyykkiseen hyvinvointiin mittaamalla sydämen sykkeen muutoksia käsitöiden teon aikana. Tutkimuksia käsityön vaikutuksista psyykkiseen hyvinvointiin on tehty myös opinnäytetasolla. Hanna Guttorm (1999) käytti Lingon kanssa samaa aineistoa kartoittaen käsityön elämänhallinnallisia mahdollisuuksia. Minna Rautiaisen (2006) pro gradu -tutkielmassa käsityön terapeuttisia elementtejä on lähestytty psyykkisen itsesäätelyn mallin näkökulmasta. Näppärien mummojen käsityötoimintaa ja käsityötoiminnan merkitystä eri elämänvaiheissa on tutkinut ohjaustoiminnan

artenomi Anna-Elina Ruonakoski (2004). Tärkeäksi toiminnassa hän näki käsityöprosessin ja -produktin, sosiaalisuuden ja itsetunnon kohoamisen. Muistelun osuus käsityöprosessissa ei hänen tutkielmassaan tullut esiin. (Ruonakoski 2004, 31–32) Itse olen tutkinut tarinalista ja omaelämäkerrallista käsityöilmaisua käsityötieteen kandidaatin tutkielmassa (2007) ja kasvatustieteen ainedidaktisessa tutkielmassa (2007).

Taiteen ja hyvinvoinnin kontekstissa on tehty 2000-luvulla useita projekteja. Opetusministeriön Kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämishanke 2010–2014 pureutuu muun muassa kulttuuriin osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäjänä. Laadittavan toimenpideohjelman tarkoituksena on ehdottaa, miten kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistäminen tulisi järjestää julkishallinnossa. (Opetusministeriö 2008) Samaan aihepiiriin liittyviä merkittäviä projekteja olivat myös taidekasvatuksellisessa kontekstissa toteutetut Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa ja SYREENI:n Taimi -hankkeet, joista on toimitettu teokset, jotka ovat olleet innoittajinani tässä tutkimuksessa (kts. Bardy ym. 2007; Sava & Vesanen-Laukkanen 2004). Käsityön kontekstissa myös käsityöyrittäjyyttä on tarkasteltu hyvinvoinnin tuottajana (esim. Kälviäinen 2005).

Olen kirjoittanut tutkimusraportin ilmiöpohjaisesti, teoreettisen ja empiirisen näkökulman yhdistäen. Aluksi kerron tutkimuskohteistani Näppäristä mummoista, sekä perehdytän lukijan tutkimustehtäviini ja menetelmällisiin valintoihini. Käyn myös alustavaa linjanveitoa tutkimusaiheen kontekstista, jonka turvin luvuissa 4–6 keskustelevalta taustakirjallisuudelta ja tutkimusaineistolta toisistaan tukea saaden. Aineiston analysoinnin olen toteuttanut teoriasidonnaista sisällönanalyysia hyödyntäen.

Terapeuttisen ja yhteisöllisen käsityön tutkimus on mukaansa tempaavaa. Tutkimusteeman valinnan taustalla siintää ajatus hyvinvointia edistävän ilmaisullisen käsityön levittämisestä erilaisiin kohderyhmiin. Toivonkin, että tämä tutkimus innostaa myös muita alan toimijoita ja harrastajia perehtymään aiheeseen.

2 Näppärien mummojen muistelukäsityö ja käsityökulttuuri tutkimuksen kohteena

2.1 Käsityö ja hyvinvointi – tutkimuksen konteksti

2.1.1 Käsityö kokonaisena ja ilmaisullisena toimintana

Käsityöllä tarkoitetaan käsin tai käsityöllisin työkaluin tehtävää työtä ja tehdyn työn tuotetta. Käsityötieteellisen tutkimuksen pioneeri Pirkko Anttila (1993) kuvaa käsityön voivan olla innovatiivista eli luovaa toimintaa, jolloin se tarjoaa tekijälleen myös henkistä pääomaa yhteiskunnallisten muutostilanteiden keskellä selviämiseksi. Anttilan mukaan käsityön suunnittelu- ja valmistusprosessin avulla ihmisen kokonaispersoonallisuus, eli maailmankuva, minäkäsitys ja elämäntyyli, kehittyy. Persoonallisuuden osa-alueilla hän tarkoittaa kognitiivisia, sensomotorisia, emotionaalisia ja sosiaalisia tekijöitä. Käsityön tekijän taitotieto tulee punnittavaksi ideoiden toteuttamisen kautta. Luovan ongelmanratkaisun avulla syntyy divergenttejä, uusia, ratkaisuja, kun taas konvergentti tapa on soveltaa tunnettuja ratkaisuja oman idean toteuttamiseen. Käsityön prosessi sitoutuu aina vallitsevaan kulttuuriin, sen arvoihin, traditioon ja muotokieleen. Käsityössä on olennaista sen ihmis-keskeisyys. Käsityö voi olla terapeutista tai viihdyttävää ja sillä on yhteisöllinen merkitys. Käsityö yhdistää ihmisiä harrastuksen avulla. Näin käsityö tukee sosiaalista hyvinvointia. (Anttila 1993, 10, 32, 38–39)

Käsityöllisestä toimintaa voidaan tarkastella myös arvopäämäärien näkökulmasta siten, että toiminta nähdään pyrkimyksenä toteuttaa omia arvoja. Työskentely, tekeminen itsessään, voi olla itseisarvoista, tai tavoitteena voi olla arvokkaan tuotteen valmistaminen. Milä perusteella tuote sitten arvioidaan arvokkaaksi, riippuu arvioitsijasta. Arvoperustainen on myös käsityön piirissä kauan vallinnut työnjako miesten ja naisten käsitöihin. (Anttila 1993, 53–54) Tässä tutkimuksessa käsityö tarkoittaa erityisesti tekstiilikäsityötä. Tutkimukseni kannalta tärkeämpänä jaotteluna pidän materiaaliperustaisen jaottelun sijaan näkökulmaa kokonaisesta ja ositetusta käsityöstä.

Seija Kojonkoski-Rännäli (1995) on tutkinut käsityön käsitteen merkityssisältöjä. Hän katsoo filosofi Martin Heideggeriin (1985) nojautuen, että käsityön luonne on pohjimmiltaan kokonaista tekemistä ja ”olemisen sallimista”. Hän selittää alkuperäistä kreikan kielen sanaa *techne* esille-tuomisen-tekona, jossa olennaista on taiteelliseen ja tekniseen suunnitteluun liittyvä osa tekemisprosessia, ei niinkään varsinainen valmistaminen ja siihen liittyvä välineiden käyttö. Tekeminen, jossa eri ihmiset toteuttavat prosessin osat toisistaan irrallisena, ei kuulu technen olemukseen. (Heidegger 1985, Kojonkoski-Rännälin 1995, 56–57 mukaan) Käsityö- ja kasvatustutkimuksessa käsityötä on tutkittu *techne*-tyyppisenä, kokonaisvaltaisena tekemisenä. Siinä yhdistyvät ideointi, tekninen ja taiteellinen suunnittelu, valmistaminen sekä tuotteen arviointi yhden henkilön suorittamaksi kokonaisuudeksi. Tällöin puhutaan kokonaisesta tekemisestä, kokonaisesta käsityöstä. Jos jokin osa prosessista jää pois, puhutaan ositetusta prosessista, ositetusta käsityöstä. Yleisin ositetun käsityön muoto on sellainen, jossa kaikki muut vaiheet, lukuun ottamatta taiteellista suunnittelua, ovat yhden henkilön suorittamat. Näin tapahtuu esimerkiksi harrastuskäsityössä tai ammatillisessa käsityössä, kun käytetään käsityöllisiä mallipiirustuksia tai valmiita malleja. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 58, 60, 93–94)

Käsityön tuloksena syntyy ulkoisen tuloksen, käsityötuotteen, lisäksi aina myös erilaisia sisäisiä kvalifikaatioita, eräänlaisia elämänlaadullisia kykyjä. Kun lähtökohdaksi otetaan, että ihminen on yhtenäisesti toimiva kokonaisuus, voidaan ymmärtää, että ihmisen kokonaisessa tekemisessä hänen kokonaispersoonallisuutensa kehittyy tasapainoisesti. Kokonaisen tekemisen myötä nämä käsityön tuloksena syntyvät valmiudet ovat monipuolisia ja laajoja, jolloin yksilön elämänhallinnalliset valmiudet paranevat. Käsityön osittamisen mennessä pidemmälle siinä painottuvat yhä enemmän tekemisen prosessin manuaaliset vaiheet. Tällöin myös ihmisen kokonaiskehityksen kannalta sisäiset kvalifikaatiot jäävät yksipuolisemmiksi kuin kokonaisessa käsityössä. Usein myös koulukäsityö on valmiiden mallien toteuttamista opetettavien tekniikoiden avulla. Syynä tähän lienee ollut ainakin kokonaisen käsityön vaativuus. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 60–61, 98–99) Toinen näkökulma kokonaisen käsityön puuttumiseen on, että ihmiseltä voi puuttua onnistumisen kokemuksia ilmaisullisessa toiminnassa, tai itseilmaisuuksiin ei ehkä ole koskaan kannustettu. Vapautuakseen ilmaisussaan ihminen tarvitsee onnistumisen kokemuksia myös itseilmaisussa. Luovuuden lukkojen avaamiseksi tarvitaan riittävän turvallinen ja inspiroiva tilanne. Itseilmaisun vapauttamiseksi varovaisilla ensiaskeleilla tarvitaan tukea ja rohkeisuutta. Taidekasvatuksen alueella on niinkään painotettu taiteellisen toiminnan kokonais-

valtaisuutta. Kokonaisvaltainen toiminta kehittää luovuutta, joka sisältää sekä kognitiivisen että affektiivisen näkökulman. (Mantere 2007b, 191, 194) Kokonaisen tekemisen tuotos, konkreettinen esine tai teos, on tekijänsä persoonallisuuden ulkoinen toteutuma. Siksi sillä voikin olla tärkeä merkitys itsetunnon ja minäkuvan kehityksen kannalta. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 61–62)

Kojonkoski-Rännäli selittää ositetun käsityön suosiota huomauttamalla, että käsityön tekemisen motivaatioksi voi riittää käsityön tekemisen perusintentio eli yhteys materiaan ja maailmaan käden avulla. Näin kokonaisvaltainen yhteys maailmaan ei kuitenkaan toteudu, koska henkiset ja älylliset vaiheet ovat jonkun toisen henkilön käsialaa. Myös käsityön taloudellisen merkityksen näkökulmasta ositettu käsityö on perusteltua – siinä tuotetaan halutut tuotteet edullisemmin itse tekemällä. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 101)

Käsityön tekemisen intentio voidaan nähdä ihmisen tekemisen perusintentioksi. Ihmisen alkuperäinen tekeminen ja kokemisen tapa ovat kokonaisvaltaisia. Ihminen on alun perin havainnoinut käsiensä välityksellä, tarttunut käsin maailmaan. Käsin kosketus tarjoaa ihmiselle ruumiillisen, välittömän kosketuksen maailmaan. Tekeminen modernin tekniikan keinoin ohjaa ihmisen saamaan pääasiallisen tietonsa maailmasta älynsä ja ajattelunsa, ei elimellisesti käden, avulla. Käsin tekemällä ihminen ikään kuin sitoutuu materiaaliinsa ja tutustuu näin oman tekemisensä mahdollisuuksiin ja rajoihin sekä maailmaan. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 54) Käsityön tekemisen intentio on siis kokonaista tekemistä, monipuolista kokemista, käsittämistä ja oppimista.

Käsillä tekemisen kokonaisvaltaisesti kehittävää ja hyvinvointia edistävä vaikutusta voi kuvata myös toimintaterapian periaatteiden näkökulmasta. Ihminen rakentaa ja ylläpitää käsitystä itsestään toiminnan kautta. Aktiivisen toimimisen ja tekemisten kautta ihminen löytää taipumuksiaan ja rakentaa niin minäkäsitystään ja itsetuntoaan kuin myös suhdetta ympäristöönsä. Tällöin puhutaan toiminnallisesta identiteetistä, joka tarkoittaa yksilön elämän aikana muodostuneita erilaisten tehtävien ja toimintojen henkilökohtaisia merkityksiä. Toimintaterapian ideana on tarjota yksilölle onnistumisen ja tyytyväisyyden kokemuksia tekemisen kautta, jolloin hänen toiminnallinen identiteettinsä voi vahvistua. Tämä edellyttää mielekkään, tarkoituksenmukaisen ja merkityksellisen toiminnan löytämistä yksilölle. Toimintojen tulisi vahvistaa omatoimisuutta, eikä asiakkaalle tulisi tarjota rooleja, joissa korostuu avuttomuus tai osaamattomuus. (Pikkarainen 2004, 34–36, 40)

Käsityöprosessiin kuuluu valmistusvaiheen lisäksi olennaisena osana suunnittelua, jonka Kojonkoski-Rännälin (1995) tapaan jaan taiteelliseen ja tekniseen suunnitteluun. Tekniseen suunnitteluun kuuluu esimerkiksi tieto käsityötekniikoista, työvälineiden toimintaperiaatteista ja materiaaleista. Taiteellinen suunnittelu puolestaan perustuu tekijän esteettisiin valmiuksiin, ilmaisukykyyn ja taiteelliseen luovuuteen. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 80)

Käsityöllisen suunnittelun ulottuvuudet voisi perustaa myös toisenlaisiin lähtökohtiin. Mukana voi olla ilmaisullinen suunnittelu tai eettinen, ekologinen tai ekonominen näkökulma. Koska en tässä tutkimuksessa keskity tuotesuunnitteluun, riittää edellä mainittu jaottelu kuvastamaan sitä, miten suunnittelu- ja valmistusprosessi yhdessä muodostavat kokonaisen käsityöprosessin, jonka positiivinen vaikutus ihmisen hyvinvoinnille on tutkimukseni mielenkiinnon kohteena.

Oppimisen yhteydessä puhutaan usein kognitiivisesta kehityksestä ja kasvusta. Kognitiivisen alueen tasot kuuluvat erottamattomasti myös käsityöprosessiin (Heikkilä 1987, 93). Kognitiivisen kehityksen ohella affektiivisella kasvulla on käsityössä tärkeä asema. Affektiivinen kasvu merkitsee sitä, että ihminen työstää materiaalisin keinoin tunteitansa uusista näkökulmista. Lopulta työstetyistä tunteista konkretisoituu ulkoista todellisuutta, valmis tuote. (Heikkilä 1987, 102–103) Kokemusten affektiivista työstämistä pidetään keskeisenä myös taideterapiassa. Toiminnallinen kokemusten työstäminen saattaakin sopia juuri henkilöille, jotka ovat taipuvaisia ylijärkeistämään kokemuksiaan ja tunteitaan, jolloin niiden käsittelystä saattaa tulla liian yksipuolista.

Luovan tuottamisen yleiskuvaajana toimii Raimo Lindhin (1998, 111) mukaan ilmaisu, joka on hänen mukaansa sisäisten mielikuvavirtausten käsittelyä. Käsityöilmaisusta puhuessani tarkoitan käsityöllistä toimintaa, jonka tärkeänä osana tekijä ilmaisee käsityöllisin keinoin mielen sisäisiä tunteita, ajatuksia, elämyksiä tai kokemuksia. Muun muassa Jaana Kärnä (1997) ja Tarja Salo (2000) käyttävät käsityötieteen ja kasvatustieteen pro gradu -tutkielmissaan käsitettä käsityöilmaisu. Kärnä (1997, 7) näkee käsityön semioottisena merkkinä, jolloin käsityön tuloksessa heijastuu kulttuuri ja tekijänsä tajunnan sisäinen aines. Salon (2000, 72) tutkielmassa tekstiiliopettajat käsittävät käsityöilmaisun käsityölliseksi toiminnaksi, jossa tekijän tunteiden ja ajatusten ilmaisulla on tärkeä osa. Itseilmaisu ei voi kuitenkaan olla käsityöilmaisullisen toiminnan ainoa sisältö (ks. Sava 1998, 65).

Taidekasvatusta tutkiva Inkeri Sava (1998, 65) määrittelee taiteellisen ilmaisun sisältävän

aina myös jonkin tuotoksen tekemisen. Edellä käsiteltyjä näkemyksiä kooten määrittelen käsityöilmaisun materiaalista riippumattomaksi itseilmaisuksi, jonka tuloksena syntyy aina jokin tuotos. Ilmaisullinen käsityö edellyttää, että suunnittelun lähtökohdat ovat avoimia ja aito ongelmanratkaisu mahdollista (esim. Heikkilä 1987, 13–14). Pidänkin kokonaista käsityötä edellytyksenä käsityöilmaisulle.

Karppinen (2005, 143) tutki käsityötä taiteen perusopetuksessa, ja hän puhuu tietojen ja taitojen siirtovaikutuksesta, transferista, muille elämänalueille. Käsityötaiteellisella toiminnalla on hänen mukaansa potentiaalia vaikuttaa niin, että luova ja ongelmia ratkova toiminta siirtyisi myös muihin arkielämän tilanteisiin. Opitusta toiminnasta voi tulla yksilölle tärkeä ilmaisun väylä ja jopa elämäntapa. (Karppinen 2005, 144–145) Samantyyppisestä siirtovaikutuksesta on kirjoitettu runsaasti myös taideterapian kontekstissa (esim. Schnetz 2005, 199).

Kokemuksellisuus ja elämyksellisyys ovat Karppisen (2005, 148) mukaan suosittuja käsitteitä käsityön ja taidekasvatuksen piirissä, ja niillä on runsaasti sovelluksia. Usein käsitteitä käytetään sekaisin tarkoittaen samaa asiaa, mutta Karppinen erottaa ne toisistaan. Elämys liittyy nykyhetkeen ja sen herkkään aistimiseen. Kokemuksen hän selvittää olevan neutraalimpi tuntemus, mutta siihen liittyy enemmän tietoista ajattelua kuin elämykseen. Elämys sisältää usein kokemuksia, sillä muistikuvat niistä liittyvät helposti senhetkiseen olotilaan. (Karppinen 2005, 148–149)

Karppinen kuvaa taiteellista ja perinteistä käsityöllistä ajattelutapaa, joiden erona voi tiivistetysti sanottuna olevan sen, että käsityöllinen ajattelu on järkipäistä ja se tähtää tuotoksenmukaisen tuotteen tekemiseen. Taiteellinen ajattelu puolestaan on luonteeltaan mielikuvia ja tunteita tulkitsevaa sekä uusia näkemyksiä esiin tuovaa luovaa assosiointia. Taiteellinen ajattelu innoittaa uusiin tulkintoihin ja kohtaamisiin. Vuorovaikutuksellisen prosessin avulla, kun toiset ihmiset toimivat peilinä, taiteellinen ajattelu kannustaa yksilöä entistä enemmän aktiivisuuteen ja kasvattaa häntä yhteisön jäseneksi. (Karppinen 2005, 155–156) Taiteellisen ja käsityöllisen ajattelutavan erottaminen voi herättää närkästystä, mutta erottelun avulla konkretisoituu hyvin se, mitä itse tarkoitan käsityön ilmaisullisuudella ja kokemuksellisella käsityöprosessilla. Myös Pirkko Ahoniemen (2003) opetuksessa käsityönopeettajaopiskelijat suunnittelivat yksilöllisiä vaatteita lähtökohtanaan omat mielikuvat, tunteet ja kokemukset. Tiedän myös omasta kokemuksestani, että elämyksellinen

lähestymistapa voi olla vaikea ja rankka prosessi, sillä se nostaa ennustamattomia muistoja pintaan. Ilmaisullinen prosessi voi olla ennakoimaton ja se vaatii uppoutumista ja työlle omistautumista.

Käsityöllis-taiteellinen ajattelu on refleктоivaa ja pitkälle vietyä ajattelua, jossa tarvitaan monipuolista tietotaitoa käsityön ja taiteen alueelta. Tällaisen ajattelun kehittyminen vaatii pitkäaikaista paneutumista, eikä sitä voida saavuttaa lyhytkestoisen kurssin perusteella. Käsityötaiteellinen ajattelu mahdollistaa luovuuden ja innovatiivisuuden kehittymisen, jotka voivat siirtyä kaikille elämänalueille. (Karppinen 2005, 156–157)

On tarpeen koota näkemykseni niistä käsityöllisen toiminnan ja käsityön piirteistä, joiden pohjalta tarkastelen käsityön merkitystä ihmisen hyvinvoinnille. Keskeisinä näkökulmina pidän kokonaista tekemistä sulkematta kuitenkaan ositettua tekemistä mahdollisten hyvinvointivaikutusten ulkopuolelle. Aiemmin viittaamiini käsityö- ja kasvatustieteen sekä taidekasvatuksen tutkijoihin vedoten näyttää kokonainen käsityö kuitenkin tarjoavan laajimmat mahdollisuudet ihmisen kokonaispersoonallisuuden ja elämäntahallinnan kehittymiselle, laajasti sanoen hyvinvoinnin lisääntymiselle. Keskeistä tässä tutkimuksessa on myöskin ilmaisullisen toiminnan näkökulma. Käsityötaiteellisesta näkökulmasta katsoen korostan ajattelun, assosioinnin ja tunteiden käsittelyä konkreettisten materiaalien avulla (ks. Karppinen 2005, 170). En kuitenkaan halua vetää samanlaisia rajalinjoja käsityön ja taiteen välille kuin Karppinen, vaan valitsen, sovellan ja tulkiten käsityön ja taiteen alueiden tutkimuskirjallisuutta lähtökohtanani se, että kummallakin alueella ollaan ensisijaisesti tekemisissä ilmaisullisen toiminnan kanssa. Myöskään käsityön ratkaisukeskeisyys ja taiteen kokeilullisuus eivät sulje toisiaan pois (vrt. Karppinen 2005, 170), kun kyseessä on avoin ongelmanratkaisutilanne, jonka yksilö on itse rakentanut. Tällaisessa ilmaisullisessa toiminnassa keskeistä on vapaus tuntea, kokeilla, oivaltaa ja lopulta onnistua ilman ulkopuolelta tulevaa kriittistä arviointia. Ilmaisullisen toiminnan arvo ei tule lopputuloksesta, vaan prosessista, siitä, mitä tehdessä nähtiin ja koettiin – kasvamisesta.

2.1.2 Sisäinen voimantunne ja psyykkinen ja sosiaalinen hyvinvointi

Hyvinvoinnin lähestyminen eri käsiteavaruuksista käsin tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia tutkimuksen painottumisnäkökulmiin. Tutkimukseni alkumetreillä esittelenkin käsitteet, joilla käytän myöhemmin käsityön hyvinvointivaikutusten erittelyyn. Käyttämäni käsitteet olen valinnut sekä käsityö ja hyvinvointi -alueen tutkimuksiin perehtymällä että lähestymällä sosiaali- ja terveysalan ja lääketieteen kirjallisuudessa käytettyjä käsitteitä.

Hyvinvoinnin mittarina on usein pidetty hyvän terveyden kokemusta. Henkilön fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen tasapaino suhteessa hänen omiin tavoitteisiinsa kuvaa nykyaikaista terveystietoa. (Hyypä 2002, 60; Hyypä 2007, 155) Hyvän terveyden kokemuksesta on helposti saatavissa tietoa esimerkiksi haastattelun avulla. Vaikka hyvinvointi onkin erittäin kokonaisvaltainen asia, olen tässä tutkimuksessa hyvän terveyden kokemuksen lisäksi kiinnostunut nimenomaan psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin näkökulmista. Yksi tapa tarkastella käsityön vaikutuksia psyykkiselle hyvinvoinnille on puhua elämänhallinnasta (ks. Pöllänen 2006a, Guttorm 1999). Elämänhallinta on yleinen hyvinvointitutkimuksien tarkastelunäkökulma, ja siihen liittyvät käsitteenmäärittelyt ovat moninaisia (Suominen 1996, Vuorio 1996). Elämänhallintaa voisikin pitää sateenvarjokäsitteenä, joka kuvaa elämän hallittavuuden yhteyttä hyvinvointiin ja terveyteen. Yleisesti elämänhallinnalla tarkoitetaan yksilön kokemusta siitä, että hän voi hallita omaa elämäänsä. Elämänhallinnan tärkeimpiä piirteitä ovat tyytyväisyys ja mielekkyyden kokemus elämästä. Tällaisten kokemusten seurauksena voidaan myös olettaa, että yksilö arvostaa elämää ja pyrkii omalla toiminnallaan ylläpitämään sitä. Elämänhallinnan ytimessä on kokemus kontrollintunteesta, eli se, kuinka yksilö tulkitsee elämäntilanteensa ja niiden kontrolloitavuuden. Tärkeintä ei ole se, kuinka hallittua elämä ulkoisesti on, vaan olennaista on yksilön käsitys siitä, miten hän voi elämäänsä vaikuttaa. (Suominen 1996, 80; Uutela 1996, 50; Vuorio 1996, 84–87)

Elämänhallinta on jaettavissa sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Ulkoista elämänhallintaa kuvaa se, etteivät ulkoiset odottamattomat tekijät pääse horjuttamaan mielen tasapainoa ja estä oman elämän tavoitteiden saavuttamista. (Roos 1987, Pöllänen 2006a mukaan) Sisäisen elämänhallinnan avulla yksilö sopeutuu odottamattomiin tilanteisiin ja pystyy katsomaan näitä tilanteita positiivisesta näkökulmasta. Hyvä elämänhallinta tarkoittaa, että

ihminen pystyy käsittelemään omasta todellisuudestaan nousevia ongelmia ja hän vaikuttaa omaan elämänsä voimavarojaan käyttämällä. Hän kokee elämäntilanteensa vaikeuksista huolimatta tyydyttävänä. Hyvä elämänsä hallinnan tunne merkitsee myös sitä, että yksilö ja hänen sosiaalinen ympäristönsä ovat tasapainoisessa vuorovaikutuksessa. (Pöllänen 2006a, 66; Uutela 1996, 49–50) Kokemus elämänsä hallinnasta tai sen puutteesta on aina yksilöllinen.

Elämänsä hallinnan keinojen yhteydessä puhutaan myös hallinta- eli coping-keinoista (ks. Suominen 1996, 81), joilla tarkoitetaan selviytymisstrategioita ahdistavissa tilanteissa. Coping-keinot voivat olla erilaisten mieltä rauhoittavien keinojen käyttöä, sosiaalisen tuen hakemista tai muuta ongelmanratkaisua. Pöllänen (2006a, 72) tutkimuksessa käsityö sai merkityksen esimerkiksi pakokeinona. Elämänsä hallinta ja coping-keinot kietoutuvat yhteen, ja niitä on vaikea selkeästi erottaa toisistaan. Myös elämänsä hallinnan yhteydessä korostuvat yksilön ongelmanratkaisukeinot (Pöllänen 2006a, 67).

Voimaantumisteoriaa hahmotellut Juha Siitonen (1999) tarkoittaa voimaantumisella (empowerment) prosessia, jossa ihmisen sisäinen voimantunne kasvaa. Voimaantuminen liittyy oman identiteetin selkiytymiseen sekä itsetunnon ja elämänsä myönteisyyden lisääntymiseen. Voimaunut ihminen kokee vapautta ulkoisesta pakosta ja on löytänyt sisäiset voimavaransa. Voimaantumisen prosessi on samalla kertaa yksilöllinen ja sosiaalinen, mutta jokainen kokee sen itse, eikä sitä voi siirtää toiselle. Kuitenkin toimintaympäristön olosuhteet, kuten turvallinen ilmapiiri, voivat vaikuttaa voimaantumiseen positiivisesti. Voimaantuminen liittyy merkittävästi itsetuntoon ja motivaatioteorioihin, ja sen edellytyksenä on, että ihmisellä on toiminnan vapaus: hän asettaa itse omat päämääränsä ja luottaa omiin kykyihinsä. (Siitonen 1999, 83, 86, 93, 117)

Minuuteen liittyvien käsitteiden moninaisuus ja monitulkinnallisuus edellyttää, että määrittelen käyttämäni minuuteen liittyvät käsitteet. Minäkuva eli minäkäsitys on ihmisen käsitys itsestään, eli millaisina hän kuvaa itseään, arvojaan ja tavoitteitaan – millaisena ihminen itseään pitää. Itsetunto voidaan nähdä minäkäsityksen osana ja ihmisen keskeisimpänä voimavarana. Itsetunto on positiivista minäkäsitystä, eli ihminen jolla on vahva itsetunto, suhtautuu itseensä positiivisesti ja kuvaa itseään ja omia tavoitteitaan myönteisesti. Hän arvostaa itseään, puutteista huolimatta, mikä näkyy hänen toiminnastaan. (Ks. Keltinkangas-Järvinen 1998, 16, 242) Siitosen (1999) voimaantumisteoriassa voimaantuminen edel-

lytti omien voimavarojen, eli hänen määritelmänsä mukaan itsetunnon, löytämistä. Myös Guttorm (1999, 25–26) piti voimavaroja voimaantumisprosessin lähtökohtana. Hänen käsityksensä mukaan voimavara saattoi olla kyky tai taito – esimerkiksi käsityötaito.

Voimaantumisprosessin ydin, sisäisen voimantunteen lisääntyminen, näyttäytyy samantyyppisenä kuin vahvan elämänhallinnan kokemus (Pöllänen 2006a; Siitonen 1999; Suominen 1996; Uutela 1996; Vuorio 1996). Molemmissa on olennaista sisäisen hyvinvoinnin lisääntyminen hallinnan ja voiman tunteen avulla – minä selviydyn ja osaan.

Muita minuuteen liittyviä käsitteitä ovat persoonallisuus ja identiteetti. Persoonallisuudella tarkoitetaan yksilön ainutlaatuista psyykkisten toimintojen kokonaisuutta jonka keskiössä on minäkokemus. Identiteettiin taas viitataan usein silloin, kun tarkoitetaan minään liittyviä sosiaalisia näkökulmia. (Toskala 1996, 81–82; Vuorinen 2000, 20) Tässä tutkimuksessa tarkastelen identiteetin rakentumista sekä käsityöilmaisullisen toiminnan että vuorovaikutuksellisen näkökulman valossa. Identiteetikäsitettä selvennän asianomaisissa kohdissa, tässä yhteydessä totean vain, että käsitys identiteetistä muuttuvana, jatkuvasti rakentuvana kokonaisuutena on edellytyksenä sille, että identiteetin rakentamista voi ylipäättään tarkastella.

Terapeuttisuus on käsitteenä hyvin väljä, eivätkä sen keinot tai tavoitteet ole tarkasti määriteltyjä kuten terapiassa. Terapeuttisuudella viitataan yleiseen hoitavuuteen, jota voi ilmetä missä kontekstissa tahansa. Esimerkiksi ohjaaja voi tiedostamattaan toimia terapeuttisesti ohjaustilanteessa. Terapian tehtävää ja terapeuttisuuden olemusta voidaan kuvata ihmisen minuuden tukemisena ja sen esille tuomisena. Terapeuttisuuden toteutuminen ei ole automaattista, vaikka siihen pyrittäisiinkin, sillä se edellyttää tietynlaista prosessille antautumista. Tarvitaan muutoshalukkuutta, että taide voisi toimia parantavasti ja eheyttävästi: tarvitaan halua heittäytyä terapeuttiselle matkalle. (Mantere 1991, 113; Mantere 1996, 115, 128; Schnetz 2005)

Tutkimani ilmiö kuuluu harrastustoiminnan piiriin, joten ei ole kysymys varsinaisesta terapeutin ohjaamasta terapiasta. Sen sijaan terapeuttisia, hoitavia elementtejä siihen näyttää sisältyvän selkeästi. Tarkastelen käsityön terapeuttisuutta taideterapian ja toimintaterapian lähtökohdista, sillä niissä on keskeistä tekeminen verrattuna useisiin erilaisiin psykoterapian suuntauksiin. Taide- ja toimintaterapian näkökulmat tulevat esiin tutkimuksessani ai-

neiston kanssa keskustelevina näkökulmina. Terapeuttisuus näyttäytyy tutkimuksessani hyvinvointiin liittyvää terminologiaa kokoavana sateenvarjokäsitteenä, joka liittyy olennaisesti elämänhallintaan ja voimaantumiseen.

Viimeisenä psyykkiseen hyvinvointiin liittyvänä käsitteenä esittelen mielenterveyden käsitteen. Ville Lehtinen (2000, 235) vertaa mielenterveyttä uusiutuviin luonnonvaroihin: toisaalta se kasvaa ja lisääntyy, mutta sen voi myös kuluttaa loppuun, yli sen uusiutumiskyvyn. Mielenterveyden negatiiviset konnotaatiot liittyvät herkästi mielenterveyden ongelmiin ja ammattilaisiin, mutta tosiasiaassa mielenterveys liittyy kaikkeen terveyteen ja arkielämään elämänkaaren kaikissa vaiheissa. Mielenterveyden positiivinen määrittely korostaa yksilön voimavaroja ja ominaisuuksia, tiettyjä resursseja, joita yksilöllä on käytettävissään. Negatiivinen määrittely taas liittyy sairauksien ja häiriöiden diagnosointiin ja hoitoon. Tässä tutkimuksessa huomioni kiinnittyy positiivisen mielenterveyden osalualueisiin, jotka voidaan jakaa henkiseksi vahvuudeksi, kansalaisuudeksi ja kytkennöiksi yhteiskunnan tukirakenteisiin. Mielenterveyden edistäminen liittyy näin elämänhallintaan, sosiaaliseen ympäristöön ja yhteisöjen tukemiseen. Erityisesti korostuvat osallistaminen ja valtaistaminen. (Lehtinen 2000, 235–238) Näin tutkimukseni yksi painopiste, käsityön hyvinvointivaikutusten tarkastelu yhteisöllisestä näkökulmasta, liittyy saumattomasti edellä esittelemiini elämänhallinnalliseen ja voimaantumisen näkökulmiin.

2.1.3 Käsityö osana terapeuttista toimintaa

Kuten edellisessä luvussa esittelin, ei voimaantumista, elämänhallintaa ja terapeuttisuutta voi siirtää toiselle ihmiselle tarkoituksellisesti, vaan ne lähtevät ihmisestä itsestään. Sopi-
van ja turvallisen toimintaympäristön avulla sisäisen voiman ja hyvinvoinnin kokemuksien edistämiseksi voidaan kuitenkin tarjota kasvualusta. Ennen kuin siirryn kuvaamaan Näppärien mummojen käsityön terapeuttisia merkityksiä, on syytä pohtia, miten erilaiset käsityön muodot sitten toimivat terapeuttisessa kontekstissa. Käsityön terapeuttisuuden periaatteena voisi tiivistetysti sanoa olevan se, että käsityöprosessin aikana sisäinen, osin tiedostamaton, prosessointi käynnistyy. Ulkopuolisen ihmisen on pelkästään havainnoimalla vaikea arvioida yksilön tekemisen terapeuttisuutta, sillä mekaaninenkin prosessi voi olla tekijälleen terapeuttista. (Pöllänen 2007, 101) Toimintaterapian viitekehyksessä toimivaa Aila Pikka-

raista (2004) mukaillen mitä tahansa virkistys- tai vapaa-ajan toimintaa voidaan pitää kuntouttavana, eli hyvinvointia lisäävänä, mikäli asiakkaan elämäntarinoita ja -kokemuksia käytetään toiminnan lähtökohtina. Tämä edellyttää myös asiakkaan tarpeiden ja toimintakyvyn huomioimista ja kullekin sopivien toimintojen löytämistä. (Pikkarainen 2004, 42, 45).

Terapeutista luovaa toimintaa käsiteltäessä on syytä kiinnittää huomiota myös luovuuden merkityksellisyyden tarkasteluun. Luovuutta voisi pitää jonkinlaisena terveyden tunnusmerkkinä, sillä luova ihminen tarvitsee kosketuksen sisäiseen maailmaansa, jotta hän pystyisi tuntemaan, ajattelemaan ja kuvittelemaan. Luovan ilmaisun avulla yksilö voi edistää autonomisuuttaan ja käsitellä sekä kanavoida kokemaansa sopivan ilmaisumuodon, kuten taiteen, avulla. (Aalto 2007, 173) Taiteen asema taideterapiassa on herättänyt paljon keskustelua alan toimijoiden keskuudessa. Ekspressiivinen taideterapia, eräs taidekeskeisten taideterapioiden suuntaus, on pyrkinyt psykoterapiasuuntauksista riippumattoman teorian ja menetelmien luomiseen. Siinä keskeistä on monitaiteellinen työskentelytapa, joka yhdistää esimerkiksi kuvataiteita, tanssia, draamaa ja tarinankerrontaa. Taidekeskeisten taideterapioiden ytimessä on taiteellinen prosessi, ja psykologiset sekä psykoterapeuttiset viitekehykset nähdään sille alisteisina. (Hentinen 2007b, 30–31)

Pöllänen (2007) jaottelu käsityöstä terapiana ja terapeuttisena toimintana on tiettävästi ainoa post doc -tason aihetta käsittelevä kirjoitus Suomessa. 2000-luvulla tuottelias Pöllänen on tuottanut jo useita tekstejä aiheeseen liittyen (2006a, 2006b, 2007). Hän jäsentelee myös käsityön roolia terapiassa ja terapeuttisessa toiminnassa samaan tapaan kuin taiteen osuutta on kuvattu taideterapiassa (esim. Hentinen 2007a, 21–23). Käsityö voi toimia terapiamuotona (craft as therapy) tai terapiavälineenä (craft in therapy). Tämän jaottelun pohjana on Schuzt'n (2004), Bruscia (1987) ja Malchiodin (2005) musiikkiterapiaan luoma jaottelu. Käsityöprosessi tai -produkti itsessään voi olla terapeutista tai terapiaa, sillä yksilön itselleen käsityöstä luomat merkitykset määrittävät sen, mitä käsityö yksilölle edustaa. Yksilö muodostaa skeemoja ja vertaa aiempia käsityökokemuksiaan uusiin kokemuksiin. Käsityö itsessään on arvokasta ja toimii terapiamuotona. Käsityö terapiavälineenä sen sijaan kuvaa sitä, että käsityöllä on sen ulkopuolella oleva merkitys. Käsityön herättämät mielikuvat ja assosiaatiot voivat olla terapiassa käsiteltävää ainesta. Kun käsityö toimii terapiavälineenä, sillä on eräänlainen symbolinen merkitys. (Pöllänen 2007, 93) Tällöin käsityö toimii välineenä ilmaista sisäistä maailmaa. Yksilön käsityöprosessissa kiteytyvät mielikuvat, tapah-

tumat tai tunteet uudella tavalla. Kokemuksellinen työskentelytapa nostaa tietoisuuteen enemmän ajatuksia ja tunteita, kuin mitä keskustelun keinoin olisi mahdollista saavuttaa.

Kokonaisella ja ositetulla käsityöllä on erilaiset roolit ja funktiot mielenterveyden hallinnassa. Eroa voisi luonnehtia siten, että kokonainen käsityö toimii minän rakentamisessa ja ositettu käsityö puolestaan minää eheyttävästi. Pitkäaikaisille harrastajille käsityö toimi etenkin sisäisen elämänhallinnan välineenä. Käsityön tekemisessä onnistuminen koettiin voimallisesti ja valmiita omia tuotoksia esiteltiin ylpeinä, ikään kuin kuvana omasta itsestä. Itsehoidollisessa toiminnassa terapeutin käsityö toimii mielen rauhoittajana esimerkiksi sukkaa kutoen tai kangaspuita paukuttaen. Mielellä on tällöin aikaa konstruoida tapahtumia tai suunnitella tulevaa. Terapeutista voi olla myös tehtyjen käsitöiden tarkastelu esimerkiksi sosiaalisessa tilanteessa. (Pöllänen 2006b, 130–131; Pöllänen 2007, 94–95, 101)

Pölläsen tutkimushenkilöistä etenkin vanhemmat ihmiset ja kotirouvat perustelivat ositetun käsityön suosiota ajan puutteella ja suunnittelun vaikeudella. Ositetussa käsityössä itse tuotteella oli prosessia merkittävämpi rooli, ja sen merkitystä lisäsi edelleen, jos käsityötuote annettiin lahjaksi jollekin tärkeälle henkilölle. Myös ajanviete ja oman ajan viettäminen käsityön tekemisen avulla oli merkittävää hyvinvoinnille. Käsityön tekeminen koettiin tyydyttävänä. (Pöllänen 2006a; 2006b, 131–132) Terapeuttinen toiminta käsitetään kaksitahoisesti myös toimintaterapiassa: toisaalta se on konkreettista toimimista, ja toisaalta ihmisten välistä vuorovaikutusta. Näin terapeutin toimintaan liittyy sekä konkreettinen tulos että yhdessä tekemisen prosessi. (Pikkarainen 2004, 37) Käsityöllinen yhteisöllinen toiminta on ollut suosittu toimintamuoto myös toimintaterapian alueella.

2.2 Tutkimustehtävänä käsityömuistelun ulottuvuudet

Tässä tutkimuksessa tavoitteenani on tutustua monipuolisesti Näppärien mummojen käsityö-, muistelu- ja ryhmäprosesseihin. Tutkimustehtäväkseni olen asettanut:

1. *Muodostaa kokonaiskuva käsityökulttuurista Näppärit mummot -ryhmässä.*

Näppärien mummojen käsityökulttuurilla tarkoitan ryhmässä vakiintuneita käsityön tekemiseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyviä toimintatapoja ja -malleja. Näppärien mummojen käsityökulttuuriin liittyy ennen kaikkea muisteluprosessi, joten nimitän työskentelytapaa käsityömuisteluksi ja tarkemmin määriteltynä muistelukirjonnaksi. Ensimmäinen tutkimustehtävä on luonteeltaan kuvaileva. Se mahdollistaa käsityön ja hyvinvoinnin yhteyden tarkastelun, mikä on keskeisin kiinnostuksen kohteeni tässä tutkimuksessa. Tutkimuskirjallisuuden ja -aineiston avulla pyrin hahmottelemaan, mistä aineksista terapeutinen, hyvinvointia edistävä käsityömuisteluprosessi tutkimuskohteessa koostuu. Näkökulmiksi hyvinvointivaikutusten tarkasteluun olen valinnut yhteisöllisyyden, kokemuksellisuuden, identiteettityön ja kokonaisen ja ositetun käsityön.

Yhteisöllisen käsityön tarkastelu saa erityisen näkökulman, sillä yhteisöllisyys itsessään edistää hyvinvointia. Yhteisöllisyyden merkitys korostuu ikäihmisten keskuudessa, sillä monet heistä kärsivät yksinäisyydestä (Lehtinen 2000, 250). Identiteetin rakentamista ilmaisullisen, kokemuksellisen työskentelyn avulla on tutkittu monista eri näkökulmasta etenkin taidekasvatuksen alueella. Onkin kiinnostavaa tarkastella, miten kokemuksellisuus ja identiteettityö näkyvät Näppärien mummojen toiminnassa. Tutkimuskirjallisuuden perusteella kokonainen ja ositettu käsityö tarjoavat erilaisia mahdollisuuksia hyvinvoinnin edistämiseen, joten käytän myös niitä käsityön hyvinvointivaikutusten erittelyyn. Toinen tutkimustehtävä kuuluukin:

2. *Millä tavalla hyvinvointia edistävä muistelukäsityö hahmottuu yhteisöllisyyden, kokemuksellisuuden, identiteettityön sekä kokonaisen ja ositetun käsityön näkökulmista?*

Ennakko-oletuksenani on ollut, että Näppärien mummojen käsityö- ja muistelutoiminnalla on terapeuttisia ulottuvuuksia. Siksi teoreettiset lähestymistapani ovat vaikuttaneet merkittävästi tutkimustehtävien muodostamiseen. Tarkoituksenani ei ole mahdollistaa kaikkia ryhmän jäseniä samaan sabluunaan, vaan muodostaa erilaisia tulkintoja terapeuttisesta ja voimauttavasta käsityöstä Näppärät mummot -ryhmässä.

Pölläsen määrittelemät käsityöterapian ja terapeuttisuuden toiminta-alueet nojaavat ensisijaisesti Bruscian (1998) määrittelemiin musiikkiterapian toiminta-alueisiin ja työskentely-

tasoihin. Toiminta-alueina ovat: virkistystoiminnan alue, ekologinen, didaktinen, lääketieteellinen, healing ja psykoterapeuttinen toiminta-alue. (Pöllänen 2007, 95–98) Koska käsityöterapiasta ja käsityön terapeuttisuuden toiminta-alueista ei muita teoretisointeja ole esitetty, on kiinnostavaa käyttää näitä toiminta-alueita kehikkona, johon pyrin asemoimaan Näppärien mummojen käsityötoiminnan hyvinvointia edistäviä merkityksiä. Näin Pölläsen jaottelu toimiikin eräinä silmälaseina aineiston analysoinnissa. Usein taide-käsityöhyvinvointi-alueen tutkimuksissa tarkastelunäkökulmiin on liittynyt keskeisesti taideterapia, toimintaterapia tai psykoterapia. Myös tässä tutkimuksessa ajatuksenani on muotoilla terapeuttista käsityötä suhteuttamalla sen yhtymä- ja erokohtia taide- ja toimintaterapioiden kanssa. Tässä tutkimuksessa tarkastelunäkökulmina on useita teorioita ja näkökulmia, eikä yhtä suurta, koko tutkimustehtävät kattavaa teoriaa ole.

2.3 Näppärien mummojen käsityökulttuuri

Tutkimusaineisto kerättiin Näppärät mummot käsityö- ja hyvinvointiryhmästä, joka on toiminut nykyisessä muodossaan vuodesta 1995 Maria Viidan vetämänä. Viita on erikoistunut käsittelemään toiminnallisesti elämänkaarellisia tapahtumia ja -kokemuksia. Periaatteena on, että ”käsityö toimii omien elämäkokemusten ja muistojen reflektointi- ja jakamisprosessin siltana ja avaajana” (Taito Häme ry. 2008).

Vanhimmat ryhmäläiset ovat harrastaneet muistelukirjontaa vuodesta 1993, jolloin he olivat eri kirjontaryhmissä Harjulan kansalaisopistolla. He ehtivät toimia Harjulan ryhmissä muutaman vuoden ajan, ennen opettaja Viidan viran lakkauttamista. Eira Nurmen ja Kerttu Lehtikankaan innostuksen myötä muodostettiin kansalaisopiston eri kirjontaryhmistä ilman taustaorganisaatiota toimiva ydinryhmä, joka on kokoontunut syksystä 1995 lähtien. Keväällä 1996 ryhmä järjesti ensimmäisen näyttelynsä, jolloin tuli tarve keksiä sille toimintaa kuvaava nimi. Sysäyksen Näppärät mummot -nimeen antoi ryhmän perustajajäsen Eira Nummi. Muut ryhmän jäsenet hyväksyivät nimen, sillä se kuvaa hyvin sitä, kuinka rakkaus isoäitinä oloon, ”mummoilu” ja käsillä tekeminen ovat heille elämässä tärkeitä asioita. Kutsun itsekin Näppäriä mummoja ”mummoiksi”, ovathan he itsekin halunneet nostaa mummo-sanat ryhmänsä nimeen. Ryhmään on vuosien varrella tullut uusia jäseniä, jotka ovat kiinnostuneet ryhmään liittymisestä näyttelytoiminnan ansiosta. Tutkimushetkellä

ryhmän uusi jäsen on ollut mukana viitisen vuotta. Vanhoja jäseniä on jäänyt viime vuosien aikana pois lähinnä terveydellisten syiden vuoksi, onhan ryhmäläisten keski-ikä jo yli kahdeksankymmentä vuotta. Ydinryhmä on kuitenkin pysynyt koko ajan samana. Ryhmä on edelleen avoin, ja siihen otettiin tutkimusprosessin loppuvaiheessa kaksi uutta jäsentä, Sinikka Hartikainen ja Raili Korhonen.

Näppärit mummot harjoittavat pääasiassa kokonaista käsityötä (Kojonkoski-Rännäli 1995) eli käsityöprosessin kaikki vaiheet ovat saman henkilön toteuttamat. Ryhmäläiset valmistavat käsin kirjottuja, reliefimäisiä kirjontatauluja, joiden aiheet kumpuavat omista elämäntarinoista. Usein tauluissa kuvataan omaan elämänkaareen kuuluvaa paikkaa tai rakennusta, itselle merkityksellistä kasvia tai eläintä. Työtavalle ei ole tähän mennessä keksitty kuvaavaa nimeä, siitä on puhuttu konstruktiivisena kuvakirjontana, Näppärien mummojen kirjontana ja käsintehtynä historiana. Koska aktiivinen muistelu on olennainen osa työskentelyprosessia, nimitän työtapaa tässä tutkimuksessa muistelukirjonnaksi. Muistelu liittyy koko käsityöprosessiin, sen suunnittelu- ja valmistusvaiheeseen. Suunnitteluvaiheessa sen avulla löydetään puhutteleva aihe, jota haudutellaan tarpeeksi pitkään, yleensä vähintään kolme kuukautta. Valmistusvaiheessa muistelun avulla muistot kuvasta ja siihen liittyvistä tapahtumista syvenevät sekä materiaalisen työskentelyn että ryhmäkeskustelujen avulla. Käytetty käsityötekniikka yhdistää kirjontaa, tilkkutyötä, huovutusta ja kankaan maalausta. Lähivärejä käytetään runsaasti, joten vaikutelma on maalauksellinen. Siveltiminä maalauksissa onkin neula ja maalina lanka.

Ryhmä kokoontuu viikoittain toistensa koteihin seurustelemaan kahvikupin ääressä ja reflektomaan kirjontatöitä. Tapaamiset ovat tärkeitä sosiaalisia tilanteita, ja itse käsityöteokset valmistuvat pääosin ryhmäajan ulkopuolella. Yhteisöllisyys on ryhmässä merkittävässä osassa. Ohjaaja on osa ryhmää, eikä hänellä ole perinteistä asemaa tiedon siirtäjänä ohjaajalta ohjattaville. Tärkeintä on ihmisten aito kohtaaminen, joka myös edistää hyvinvointia. Tutkimusajankohtana kaksi ryhmän jäsenistä toimi puolisonsa omaishoitajana ja vietti siksi suurimman osan ajasta kotonaan. Viikoittaiset tapaamiset ovatkin olleet varsinaisia henkireikiä, joista ei haluttaisi jäädä pois.

Näppärit mummot ovat olleet esillä julkisuudessa Lahden seudulla melko runsaasti. Erään jäsenen arkistosta löytyy toistakymmentä paikallislehtien lehtijuttua, joissa tekijöitä on

haastateltu heidän näyttelyidensä yhteydessä. Lisäksi Näppärillä mummoille on ollut lukuisia näyttelyitä, ja he ovat esiintyneet Kätevä ja tekevä sekä Farmari -messuilla Lahdessa.

Keväällä 2008 Taitohäme ry aloitti Viidan ohjaaman ”Kirjontaa Näppärien mummojen tyyliin” -pilottiryhmän, jonka tarkoituksena oli testata ohjaus- ja työskentelymenetelmän sopivuutta erilaisille kohderyhmille. Koska vastaanotto on ollut hyvä, alkoi syksyllä 2008 Käsin tehty historia – Luovan kirjonnän ohjaajakoulutus yhdistyksen tiloissa Taitokeskus Velmassa Lahdessa. Koulutuksen tarkoituksena oli levittää hyvää toimintatapaa ympäri maata. Näppärien mummojen toimintatapa on siis laajenemassa ympäri Suomea. Tässä tutkimuksessa minulla on kunnia tutustua alkuperäisen ryhmän toimintakulttuuriin ja toiminnan kehittäjiin – alkuperäisiin Näppäriin mummoihin.

2.4 Puheliaita karjalaisrouvia ja alkuperäisiä lahtelaisia

Ryhmän ohjaajana ja perustajana toimii Viita, ennen kotiteollisuusopettajana ja nykyään luokanopettajana työskentelevä lahtelainen. Käsityöllistä uraa hän loi suunnitellessaan Oili Mäelle kirkkotekstiilejä 1970-luvulla. Kun Viita toimi käsityönopettajana Harjulan kansalaisopistossa, ihmetteli professori Antti Hassi valmiisiin malleihin perustuvaa opetusta. Hassin kommentti ”apinoitako te siellä opettatte”, toimi käännteentekeväenä kohtana Viidan pedagogisessa toiminnassa. Ensiksi opiskelijat vaihtoivat mallien värejä ja muotoja yksilöllisiksi, ja myöhemmin koko mallikassit kävivät turhiksi, koska tilalle tulivat opiskelijoiden omat kuvat. Ensimmäinen Viidan ohjauksessa kokonaan ilman valmista mallia tehty työ oli luontokuva Lapista. Sitten Viita on erikoistunut omaelämäkerrallisten aiheiden käyttöön käsityöohjauksessaan.

Ensimmäisessä tapaamisessamme, heinäkuussa 2008, kerroin ryhmälle tutkimukseni tarkoituksesta ja esittelin tutkimuslupa-lomakkeen (Liite 2 Tutkimuslupa), joka täytettiin samaisessa tapaamisessa. Toin esiin myös sen, että myöhemminkin voi muuttaa mieltään lupien suhteen, koska tutkimuksen eettisyyden kannalta on tärkeää, että tutkimushenkilöt ovat vapaaehtoisia. Myöhemmin huomasin, että lupalomakkeesta oli unohtunut tärkeä kohta, nimittäin se, esiintyvätkö henkilöt omalla vai peitenimellä tutkimuksessa, ja millä tavalla heidän taustatietojaan saisi tuoda esiin tutkimuksessa. Myöhemmin täytettyjen täydentävien tutkimuslupalomakkeiden (Liite 3 Tutkimuslupa 2) mukaan kaikki tutkimushenkilöt

halusivat esiintyä tutkimuksessa omilla nimillään, joten etunimet kulkevat mukana kaikissa aineistositaateissa.

Ebba Aaltonen, syntynyt 1928, teki työuransa ompelijana vaatetehtaassa 17 vuoden ajan. Hän on kotoisin Karjalasta ja asunut siellä Talvisodan alkuun, 11-vuotiaaksi, asti. Käsitöitä hän on tehnyt koko ikänsä. Oppi on ilmeisesti tullut äidinmaidossa – kyllähän kunnon nainen käsityöt taitaa. Ennen Näppäriä mummoja Ebba teki monenlaisia tarvekäsitöitä. Lisäksi hän harrastaa posliininmaalausta. Hän kertoo mielellään teostensa tarinoita, jotka liittyvät usein hänen kotiseutuunsa. Näppäriissä mummoissa Ebba on ollut mukana alusta asti mukana.

*Ebba tosi pirteä nainen,
on hänellä hallussaan sana mainen.
Naurussa suin hänet näkee,
iloiseksi saa näin muutakin väkee.
Temperamentistaan osan vois minulle antaa,
että oikein osaisin ottaa kantaa.
(Nummi 1997)*

Kirsti Kupula, syntynyt 1930, on ollut yhdeksän vuotta ryhmässä mukana. Huonekalutehtaalla elämäntyönsä tehnyt, Artjärveltä kotoisin oleva Kirsti saa kuva-aiheet töihinsä postikorteista, ja suosikkiaiheina ovat olleet erilaiset puut. Virkkausharrastus näkyy myös kirjontatauluissa, joissa Kirsti käyttää virkkaustekniikkaa monipuolisesti hyväkseen. Hän on harrastanut erilaisia käsitöitä myös aiemmin, muun muassa kuultokudontaa kansalaisopistossa.

*Kirsti lähinaapurini,
osaa monet käsityön niksit.
Neuloo sukat, lapaset ja virkkaa pitsit.
Taulut syntyy taitavasti,
hyvin tehty sukkelasti.
(Nummi 2009)*

Vuonna 1933 syntynyt Leila Kuuliala on ollut ryhmässä mukana nelisen vuotta. Mukaan hän innostui tulemaan Ebban kautta, johon hän oli tutustunut tanssiharrastuksen parissa.

Karjalasta kotoisin oleva Leila joutui lähtemään 6-vuotiaana evakkoon Sortavalasta, eikä hän muistakaan Karjala-aikoja kovin hyvin. Työuransa lääkintävoimistelijana tehnyt rouva on vaatimaton omista töistään, jotka valmistuvat aviomiehen ristipistotöistä ylijääneillä langoilla.

Taiteellinen pariskunta Leila ja Antero ei ole unta.

Molemmat kirjoo tauluja monia, tekniikat kummallakin omia.

Kauniisti ne seinät täyttää ja upealta näyttää.

(Nummi 2009)

Vuonna 1924 syntynyt Kerttu Lehtikangas toimi kansakoulun ja peruskoulun luokanopettajana Lahdessa. Karjalasta lähtöisin oleva rouva on ryhmän perustajajäsen ja onkin ollut mukana ryhmässä Harjulan kansalaisopiston ajoilta asti. Hän harrastaa Näppärien mummojen lisäksi puutarhan hoitoa, erityisesti kukkia, joilla hän ilahduttaa kerrostalonaapureitaan. Opettajatar ei ole ennen tehnyt käsitöitä paljonkaan, paitsi opettajaseminaarissa.

Kerttu monitaitoinen taulut kirjoo tosi tarkkaan.

Karjalanpiiraat on hällä maukkaat,

oikein himoiten niitä haukkaa.

Talon piha-alueen hän hoitaa,

kiitosta paljon on siitä saanut.

(Nummi 2009)

Helvi Luukkonen, syntynyt 1926, toimi tekstiilitehtaan työnjohtajana 35 vuotta. Näppäriissä mummoissa hän on ollut mukana seitsemän vuotta. Lahdesta kotoisin oleva Helvi tutustui Näppärien mummojen kirjontaan Vuorelman näyttelyssä, ja innostui tulemaan mukaan. Helvi halvaantui vartalon oikealta puolelta nelisen vuotta sitten eikä pystynyt kahteen vuoteen tekemään käsitöitä. Hän asui sairaalassa kolme ja puoli vuotta, mutta tutkimusajan kohtana hän oli juuri päässyt muuttamaan takaisin omaan kotiinsa. Nykyään Helvi tekee käsitöitä vasemmalla kädellään, ilman oikean käden tukea. Ratkaisuksi löytyi pöydän reunaan kiinnitettävä kirjontakehys, jonka turvin kirjontaharrastus voi edelleen jatkua.

Helvi on esimerkki sitkeydestä,

huolimatta vaikeasta halvauksesta.

Tekee taulut vasemmalla kädellä,

tulee porukkaamme pyörätuolilla.

(Nummi 2009)

Eira Nummella, syntynyt 1931, on tekstiilialan monipuolinen koulutus, ja hän on tehnyt työuransa aikana sekä ompelijan töitä yksityisasiakkailleen sekä ollut työnjohtajana tekstiilitehtaassa 17 vuoden ajan. Karjalasta kotoisin oleva Eira on kädentaitojen alalla monipuolinen osaaja, ja hän on tehnyt erilaisia käsitöitä koko ikänsä. Kirjontateoksien aiheet kumpuavat lapsuuden muistoista ja tärkeistä paikoista. Eira on toinen Näppärien mummojen perustajajäsen.

Paljon sellaista teissä on, jota en itsessäni huomaa,

puutteeni nää anteeksi suokaa.

Parannusta tapoihini yrittää voisin,

sitä itselleni kyllä soisin.

Iltarukouksessani muistan teitä,

pyydän, että luoja siunaisi meitä.

Iloni on, kun olen päässyt joukkoonne mukaan,

teidän vertaistanne ei voita kukaan

(Nummi 1997)

Hilkka Seppälä, syntynyt 1923, on käsityönopeettajan tytär, joka oppi käsityötaidot aikuisena, kun hänellä tuli tarve tehdä käsitöitä perheelleen. Näppärissä mummoissa lahtelainen Hilkka on toiminut alusta asti. Hän tekee värikkäitä teoksia iloisista aiheista, jotka liittyvät muistoihin, tärkeisiin ihmisiin, lemmikkieläimiin tai unelmiin. Myös humoristisilla aiheilla on tärkeä sijansa Hilkan tuotannossa. Hän kuuluu myös Lahden Tilkukiltaan.

Hilkka tekee mitä tahtoo,

me muut mitä osataan ja kun neuvoja saamme.

Hilkka on ollut polvileikkauksessa.

Toivomme paranemista ja joukkoomme palaamista.

Kivut ja säryt hymyillen hän kestää,

huumorilla paljon estää.

(Nummi 2009)

3 Tutkimuksen työkalut

3.1 Etnografinen tutkimusstrategia

Tutkimukseni strategiseksi lähestymistavaksi valitsin etnografian. Etnografisen tutkimusstrategian avulla voidaan lähestyä sisältäpäin erilaisia kulttuureja. Etnografi osallistuu tutkimuskohteensa arkeen ja pyrkii ymmärtämään, kuvailemaan ja tarkastelemaan sitä. ”Etno” tarkoittaa kansaa, ja kirjoittamiseen puolestaan viittaa ”grafia”, jonka juuret ovat kreikan *graphein*-sanassa. Tutkijan osallisuus ja kulttuurin kontekstuaalisuuden huomioon ottaminen ovat tärkeitä etnografiaa määrittäviä tekijöitä. Yleensä etnografiset tutkimukset ovat ajallisesti pitkäkestoisia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) Etnografia juontaa juurensa antropologiaan, joka tutkii vieraita kulttuureja (Eskola & Suoranta 1998, 104).

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan etnografia liittyy läheisesti havainnointimenetelmiin. Erottavana tekijänä he pitävät sitä, että etnografista strategiaa käyttävän tutkijan tavoitteena on oppia tutkimastaan kulttuurista kokonaisvaltaisesti sisältäpäin. Tutkija siis asettuu tutkittavien asemaan ja oppii kokemalla, kuuntelemalla ja kyselemällä tutkimastaan yhteisöstä. Tilanne pyritään hahmottamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, ei pieniin osiin pilkkomalla. Vaarana on, että tutkijan esittämä kuvaus tilanteista on liian ylimalkaista ja subjektiivista. Siksi tutkimuksen lukija pyritään vakuuttamaan elävillä ja tarkoilta kuvauksilla, jotta lukija voisi itse arvioida tutkimuksen etenemistä. (Eskola & Suoranta 1998, 106–107) Tässä tutkimuksessa pyrin kokonaisvaltaisen näkemyksen lisäksi perehtymään erityisesti käsityön merkitykseen hyvinvoinnille. Tämä näkökulmani muotoutui pitkälti oman lukeneisuuteni pohjalta.

David Silvermanin (2006, 69) mukaan hyvä etnografi on kiinnostunut ensisijaisesti tutkimansa yhteisön arjesta eikä erityisistä huipputilanteista. Tärkeämpää on päästä sisään yhteisön rutiineihin kuin siihen, mikä on jännittävää tai eksoottista. Etnografi joutuu kohtaamaan jopa tylsyyttä – mikäli normaalia arkielämää voi sellaisena pitää. (Silverman 2006, 69)

Etnografia toimii tutkimustani suuntaavana strategiana, mutta käyttämäni tutkimusmenetelmät olen valinnut ensisijaisesti tutkimusongelmieni perusteella. Olen kiinnostunut sekä Näppärien mummojen tekemisistä että heidän ajatuksistaan (vrt. Silverman 2006, 8–9). Laadullisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu, että tutkija katselee tutkimuskohdettaan tietyin silmiläsein, ja tutkimuksen väittäminen objektiiviseksi olisikin melko naivia. Suurin osa tutkijoista tunnustaa sen, että tutkimuksen tulokset liittyvät pitkälti tutkijan oletuksiin (esim. Silverman 2006, 11).

3.2 Osallistuva havainnointi ja avoimet teemahaastattelut

Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen kenttätutkimus, jonka alussa pyrin tutustumaan osallistuvan havainnoinnin avulla tutkittaviin ja heidän yhteisöönsä. Kenttätyöjakso kesti noin viisi kuukautta (heinäkuu–marraskuu 2008), jonka aikana matkustelin säännöllisesti tutkimuspaikkakunnalle Lahteen. Kenttätyöjakson aikana otin osaa myös Taitokeskus Velman järjestämään, Viidan ohjaamaan Luovan kirjonnän neuvoja -koulutukseen. Sen avulla pääsin tutustumaan tarkemmin Viidan ohjausmenetelmien teoreettisiin lähtökohtiin sekä sain omakohtaisen kokemuksen muistelukirjonnän työtavoista ja ryhmäprosessista. Omakohtainen kokemukseni helpotti Näppärien mummojen käsityökalttuuriin perehtymistä. Monipuolisen tutkimuskohteeseen tutustumisen avulla pyrin saamaan mahdollisimman laaja-alaisen käsityksen tutkimuskohteesta. Suuresta aineistosta oli alusta alkaen tarkoitus valita analyysin kohteeksi vain osa. Tämä täsmentyi tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa.

Vanhukset olivat minulle ennestään melko tuntematon ryhmä, varsinkin kokonaisen käsityöprosessin tekijöinä. Kun tutkittavasta ilmiöstä ja tutkittavista ei tiedetä paljon, on perusteltua mennä kentälle keräämään tietoa. Havainnoinnin avulla saadaan monipuolista ja yksityiskohtaista tietoa tutkimuskohteesta. Näin alkuymmärrys tutkimuskohteesta lisääntyy, jolloin myös haastattelukysymysten tekeminenkin helpottuu. (Grönfors 2007, 154–155) Kenttätyöjakson aikana osallistuin havainnoimalla sekä yhteisön arkeen, viikoittaisiin ryhmätapaamisiin, että kahteen messuesiintymistilanteeseen. Suoritin myös toisen aineistonkeräysmenetelmäni mukaiset teemahaastattelut kenttätutkimusjakson aikana. Näin kokonaiskuvani Näppärien mummojen toiminnasta täydentyi koko kenttätyöjakson ajan.

Olin suunnitellut pysyväni aluksi ulkopuolisena havainnoijana, mutta ulospäin suuntautuneet ja aktiiviset näppärät mummot vetivät minut alusta asti mukaan ryhmän toimintaan. Muutamat kysyivät mielipidettäni heidän käsitöistään ja tuntuivat arvostavan kommenttejani. Suuri ikäero minun ja tutkimushenkilöiden välillä ei haitannut vuorovaikutusta, vaan teki siitä kiinnostavaa. Tutkimuksen kannalta oli välttämätöntä, että sain tutustua Näppärien mummojen elämismaailmaan. Ryhmän jäsenten kanssa vuorovaikutus olikin luontevaa ja välitöntä. On helppo yhtyä Grönforsin (2007, 154) näkemykseen siitä, että havainnointitilanteessa tutkijan ja tutkittavien vuorovaikutuksella on merkittävä rooli. Koska olin päässyt myös itse kokeilemaan muistelukirjontaa Viidan vetämässä koulutusryhmässä, olin entistä kiinnostuneempi kuulemaan tutkimushenkilöiden kokemuksia muistelukirjonnasta.

Anttila (1996, 219) korostaa, että tutkijan on pystyttävä erittelemään oma roolinsa havainnointitilanteessa ja roolin mahdollinen vaikutus tilanteeseen. Kuulin jälkikäteen, että kun ensimmäisen kerran tulin Näppäriin mummoihin tutustumaan, oli heidän tarkoitus pitää kissan kastajaiset, mutta olivat sitten tuloni takia luopuneet ideasta. Viita kertoi myös, että eräällä haastateltavalla oli yllään parhaimmat pyhävaatteensa, kun vierailin hänen luonaan haastattelun tiimoilta. Tutkija siis todella väistämättään vaikuttaa tilanteiden kulkuun, vaikka haluaisikin havainnoida ja haastatella mahdollisimman autenttisissa tilanteissa.

Havainnoinnin avulla saatu tieto kytkeytyy kontekstiinsa. Lisäksi vaara, että saataisiin selville tutkittavien kokemusten sijaan heidän yleisiä, normatiivisia käsityksiään aiheesta, vähenee. (Grönfors 2007, 154) Havainnoinnin pohjana en käyttänyt erillistä runkoa, vaan kirjasin ylös keskusteluita, vuorovaikutusta ihmisten välillä ja saamiani tietoja ryhmäläisistä ja heidän taustoistaan. Havainnointini kohdistui etenkin siihen, mitä Näppärien mummojen kokoontumisissa ylipäättään tapahtuu. Kirjasin ylös ryhmän sosiaalisia käytänteitä: ryhmäläisten tekemisiä ja sanomisia, sekä vuorovaikutukseen liittyviä huomioita (ks. Silverman 2006, 97). Tiedonkeräys olikin luonteeltaan melko strukturoimatonta, minkä Eskola ja Suoranta (1998, 107) esittävät olevan tyypillistä etnografiassa. Tilanteen ehdoilla etenevä havainnointi oli perusteltua, koska päätavoitteenani oli havainnoinnin avulla muodostaa kokonaiskuva Näppärien mummojen toimintakulttuurista. Haastatteluiden avulla paneuduin enemmän käsityön hyvinvointimerkityksiin. Osallistuvan havainnoinnin pohjalta sainkin runsaasti ideoita haastattelurunkoon. Havainnointi oli hyödyllistä myös haastatteluiden jälkeen, koska pystyin näin varmistamaan ja täydentämään saamiani tietoja. Havainnoinnin aikana huomasin, että aloin analysoimaan aineistoa jo mielessäni. Vedin käsitteellisiä yh-

teyksiä ja hankin lisää tutkimuskirjallisuutta, pohdin sitä, mitä näkemäni kertoi Näppärien mummojen käsityökulttuurista. Silvermanin (2006, 92, 98) mukaan kenttämuistiinpanoja ei kannatakaan pitää puhtaana, analysoinnista vapaana aineistona, sillä tutkija analysoi niitä huomaamattaan jo keräämisvaiheessa.

Havainnoinnin ohella pääasialliseksi aineistonkeruutavaksi täsmentyi avoin teemahaastattelu. Haastattelun kohteena olivat seitsemän Näppärien mummojen jäsentä. Kenttätöjaksen alkaessa he olivat kaikki aktiivisesti mukana ryhmän toiminnassa. Teemahaastattelu pyrin järjestämään mahdollisimman luonnollisiksi keskustelutilanteiksi henkilön käsityöteosten äärellä, heidän omissa kodeissaan. Näin teoksista, niiden tekemisestä ja merkityksistä olisi myös helpompi keskustella.

Haastattelujen tarkoituksena oli taltioida kirjontateoksiin liittyvät elämäntarinat sekä keskustella käsityön tekemisen merkityksestä tekijän henkilökohtaiselle hyvinvoinnille. Haastattelut olivat luonteeltaan löyhästi teorialähtöisiä avoimia teemahaastatteluita, jotka sijoituvat teemahaastattelun ja avoimen haastattelun välimaastoon (ks. Eskola & Suoranta 1998, 87). Suunnittelin haastattelurungon (Liite 1 Haastattelurunko) ja siihen joitakin valmiita kysymyksiä, mutta haastattelutilanteessa toimin intuitiivisesti tilanteen mukaan ja annoin keskustelun rönseyllä hyvinkin vapaasti. Haastattelurunkooni kuului taustatietojen lisäksi neljä teemaa: 1) yhteisöllisyys, 2) muistelu ja elämäntarinat, 3) muistelun ja käsityön suhde ja 4) hyvinvointi. Muistelun ja käsityön suhde -teemaan sisältyi ajatus, että muistelulla olisi käsityöprosessissa erilainen merkitys kuin mikä valmiista tuotteesta välittyy. Haastatteluissa huomioin jokaisen haastateltavan persoonana enkä esittänyt kaikille etukäteen suunnittelemani kysymyksiä. Jotkut teemat eivät koskettaneet kaikkia vastaajia, joten en yrittänyt väkisin saada jokaiselta vastaajilta informaatiota kaikista teemoista. Saarinen-Kauppinen & Puusniekka (2006) tähdentävät, että haastattelun avoimuus auttaa haastateltavaa oman tarinansa kertomisessa. Koska haastatteluissa merkittävässä roolissa olivat käsityön kautta kerrotut elämäntarinat, oli mielestäni perusteltua käyttää avointa haastattelutapaa.

Laineen (2001, 37) mukaan kokemusten tutkimisessa on tärkeää löytää kokemuksellinen taso esimerkiksi haastattelussa. Tämä tarkoittaa hänen mukaansa sitä, että kysymyksenasettelussa pysytään konkreettisella tasolla. Käsitteellisten kysymysten hän uskoo ohjaavan esittämään käsityksiä, jotka voivat olla yleisiä ajatuksia ja mielipiteitä. (Ks. Laine 2001,

37) Omat haastatteluni pyrin toteuttamaan kokemuksellisella tasolla ja ottamaan huomioon, että tutkijan ja haastateltavien välillä oli sekä kymmenien vuosien ikäero että suuri ero koulutustasossa. Toisaalta pyrin myös saamaan informantteja pohtimaan omia käsityökokemuksiaan, vaikka he eivät sitä aikaisemmin ehkä olisi pohtineetkaan. Tämän vuoksi mukana on myös käsitteellisempiä teemoja ja kysymyksiä.

Äänitin haastattelut mp3-nauhurilla ja litteroin ne tekstimuotoon siltä osin, kun se oli tutkimuksen kannalta oleellista. Pisimmät haastattelutilanteet kestivät vapaasti rönkyilevän luonteensa vuoksi miltei kolme tuntia. Litteroitua nauhaa tuli seitsemästä haastattelusta yhteensä noin 6 tuntia ja 40 minuuttia. Yhteensä litteroitua haastattelumateriaalia kertyi rivivälillä 1 kirjoitettuna 70 sivua. Muistikirjaan tallennettuja havainnointimuistiinpanoja siirsin tietokoneelle tarpeen mukaan. Tutkimusaineistoni koostui siis kenttätutkimusjakson aikana ajallisesti limittäin keräämistäni toisiaan täydentävistä haastattelu- ja havainnointiaineistoista.

3.3 Teemoittelusta ilmiöpohjaiseen kirjoittamiseen

Analysoin kirjallisessa muodossa olevan haastattelu- ja havainnointiaineiston sisällön analyttisin keinoin. Toteutin analysoinnin abduktiivista päättelyä hyödyntäen, eli tavoitteena oli saada aineisto ja tutkimuksen taustakirjallisuus keskustelemaan keskenään. Aineiston analyysi ei siis suoraan perustunut teoriaan, eikä se liioin ollut yksistään aineistolähtöistä, vaan pikemminkin teoriasidonnaista. Tutkimusraportissa esitän sekä aineiston vastaavuuksia että vastaamattomuuksia valitsemini taustateorioihin nähden. (Ks. Eskola 2001, 136–137; Anttila 1996, 139–140) Etnografisen tutkimusstrategian puitteissa pyrin olemaan uskollinen aineistolleni. En kuitenkaan analysoinut aineistoani vastaaja kerrallaan, vaan ilmiöpohjaisella käsittelytavalla yhdistin tutkimushenkilöiden puheen ja havainnointimuistiinpanot teoretisoinnin kanssa yhdeksi kokonaisuudeksi.

Aloitin aineiston käsittelyn lukemalla sen huolellisesti muutamaan kertaan. Aineistoon tutustumisen jälkeen muodostin alustavia koodausluokkia jakamalla aineiston haastattelu-temojen (Liite 1 haastattelurunko) mukaan osiin. Teemoittelussa/ koodaamisessa käytin

apuna Weft QDA -tietokoneohjelmaa, joka on tarkoitettu laadullisten aineistojen analysointiin.

Laadullisen tutkimustavan kehittymisen seurauksena on siirrytty aineiston yhtäläisyyksien sijaan etsimään aineiston sisäisiä eroja ja moninaisuutta. Muodostamissani teemoissa aineistosta esiin nostamieni sitaattien lukumäärällä ei ole merkitystä, sillä tavoitteenani oli hakea aineistosta erilaisuutta samuuden sijaan. Tämän tavoitteeni edistämistä tuki teoria-sidonnainen analyysitapa, sillä valitsemani tutkimuskirjallisuus auttoi monipuolisten lähestymistapojen konstruoinnissa. Muodostamani teemat elivät melko voimakkaasti analyysin etenemisen myötä ja prosessiani kuvaa hyvin abduktiivinen päättelyn logiikka, teoria- ja aineistolähtöisyyden vuorottelu. (Ks. Eskola & Suoranta 1998, 140; Tuomi & Sarajärvi 2002, 95, 98–99)

Analyysivaiheen edetessä aloin hahmottaa kolme suurempaa kokonaisuutta: 1) Omaelämäkerrallinen käsityöilmaisu, jossa muistoja ja kokemuksia työstetään uuteen muotoon. 2) Käsityön tekemisen intentio, jonka takia käsityö on tärkeää sekä elämänkaaren iloisissa että surullisissa vaiheissa. 3) Yhteisöllinen käsityö, jossa yhteisöllisyys motivoi käsityöhön ja Näppärien mummojen työtavan kehittämiseen. Haastatteluaineiston teemoittelun jälkeen kävin läpi havainnointitilanteista tekemäni kenttämuistiinpanot ja poimin niistä avainkohtia lisättäväksi teemoihin. Eniten havainnointiaineistosta löytyi tukea yhteisöllisen käsityön teemaan. Havainnointiaineisto oli erityisen tärkeä ensimmäisen tutkimustehtäväni kannalta: muodostaa kokonaiskuva Näppärien mummojen käsityökulttuurista. Käsityökulttuurin kokonaiskuvan rakentaminen puolestaan liittyi tutkimusprosessin kaikkiin vaiheisiin, joten siksi käsityökulttuuri liittyy kaikkiin muodostamiini teemoihin.

Kvalitatiivisen aineiston analysoinnilla teemoittelemalla on vaaransa: analyysi saattaa kuitistua pelkäksi sitaattikokoelmaksi. Tällainen irrallisten teorioiden kokoelma on vaarana erityisesti teoriasidonnaisessa tutkimuksessa. (Eskola 2001, 137, 181) Teemoiteltuja aineistositaatteja ja katkelmia kenttäpäiväkirjasta käytän tässä tutkimusraportissa sekä perusteluina tekemilleni tulkinnoille että tekstiä elävöittämässä. Teorioiden irrallisuutta pyrin välttämään ilmiöpohjaisella kirjoittamistavalla eli esitän aineiston analysointia ja tulkintaa rinnakkain tutkimuskirjallisuuden kanssa luvuissa 4–6. Näissä luvuissa tulevat esiin tutkimuskysymysten kannalta tärkeimmät, aiemmin tässä luvussa lyhyesti esittelemäni teemat, joita analysoin abduktiivisen logiikan avulla suhteessa tutkimuskirjallisuuteen. Näin alle-

kirjoitan hermeneuttisen näkemyksen siitä, että tutkimusaineisto ei ole tietopankki, vaan tieto syntyy vasta, kun tutkija käy tutkimuksellista keskustelua aineistonsa kanssa (ks. Laine 2001, 34).

Tutkimuksen viimeisessä vaiheessa muodostin aiemmin konstruoimistani teemoista tiivistämällä ja tyypittelemällä tutkimuksen päätulokset, jotka on esitelty luvussa 7. Tyypittelyn avulla muodostin teemoittelemastani aineistosta eräänlaisia ideaalityyppejä, joissa esitin karrikoidusti jokaisen tyypin pääpiirteet. (Ks. Anttila 1996, 297) Eskola ja Suoranta (1998, 183) nimittävät samaa asiaa ”mahdollisimman laajaksi tyyppiä”. Tyypit eivät sellaisenaan kuvaa tutkimushenkilöitä, sillä tiivistin muodostamiini tyypeihin aineiston rikkautta. Tyypittelytapani ei siis kerro siitä, kuinka yleisiä asiat olivat aineistossa. (Ks. Anttila 1996, 297; Eskola & Suoranta 1998, 183)

Kirjontateoksista otetut valokuvat ja niihin liittyvät suunnitelmat ja muut dokumentit, toimivat tutkimusta elävöittävänä kuva-aineistona ja Näppärien mummojen työtavan havainnollistajina, mutta en varsinaisesti analysoinut niitä. Taltioin käsityöteokset ja muut ryhmän tuottamat dokumentit valokuvaamalla ja skannaamalla.

Tutkimuksen menetelmällisten valintojen selonteon pohjalta olen tuonut läpinäkyväksi tutkimuksen suorittamiseen liittyvät valintani: kuinka olen kerännyt aineiston, analysoinut sen ja millaisia ennako-odotuksia minulla oli tulosten suhteen. Konstruktivistisen käsityksen mukaan tieto ei ole luonteeltaan absoluuttista, vaan se on muodostuu tulkinnan ja ymmärtämisen kautta (Eskola & Suoranta 1998, 138). Aineistoani pidän merkitysten varastona: se kertoo tutkimushenkilöiden tavoista jäsentää todellisuutta. Merkityksiä tutkimalla pyrin väistämään vaikean kysymyksen todellisuuden ja aineiston suhteesta. (Ks. Eskola & Suoranta 1998, 148)

Seuraavissa luvuissa esittämäni aineistositaatit on *kursivoitu* ja pidemmät kursivoinnin lisäksi sisennetty. Leipätekstin yhtenäisyyden turvaamiseksi ja tyyllillisistä syistä en käytä lainkaan lainausmerkkejä aineistositaateissa. (ks. Eskola & Suoranta 1998, 153) Ymmärtämisen helpottamiseksi tekstikatkelmiin tekemäni lisäykset olen kursivoinnin lisäksi merkinnyt [*hakasulkujen*] sisään.

4 Omaelämäkerrallinen muistelukäsityö ilmaisullisena toimintana

Tässä terapeutin käsityön merkitysluokassa tarkastelen käsityötä ilmaisullisena toimintana, jonka avulla muistot ja kokemukset muunnetaan uuteen, käsityölliseen muotoon.

Omaelämäkerrallisuus tarkoittaa oman elämän käsittelyä ja tulkintaa (Saarenheimo 1997, 30; Sava & Katainen 2004, 24). Sen yhdistyessä ilmaisulliseen materiaaliseen työskentelyyn puhun tässä tutkimuksessa omaelämäkerrallisesta muistelukäsityöstä. Pöllänen (2007, 98) käyttää käsitettä käsityömuistelu. Itse korostan ensisijaisesti käsityötä, joten puhun muistelukäsityöstä ja -kirjonnasta. Pidän toiseen tutkimustehtävään kirjaamaani kokemuksellista näkökulmaa sateenvarjokäsitteenä ilmaisulliselle muistelulle ja omaelämäkerrallisuudelle.

Identiteetti, käsitys itsestä yksilönä ja suhteessa toisiin, rakentuu vuorovaikutuksessa jatkuvasti. Identiteettiä ei voi saada valmiiksi eikä se säily muuttumattomana. Subjekti rakentaa identiteettinsä, ikään kuin kertoo elämänsä uudelleen. (Hall 1999, 224-228; Huotelin 1996, 25) Eri tutkijat käyttävät eri käsitteitä samantyyppiselle identiteetikäsitykselle. Voidaan puhua esimerkiksi tarinallisesta identiteetistä, joka korostaa sitä, kuinka identiteetti rakentuu muille kerrottuna, tarinallisena kokonaisuutena. Myös toisten kertomilla tarinoilla on merkitystä yksilön identiteetin muotoutumiseen. (esim. Sava & Katainen 2004, 25) Käsitänkin identiteetin rakentamisen tässä tutkimuksessa prosessiksi, jossa yksilön aktiivisuus ja omaehtoinen toiminta mahdollistavat identiteetin muuttumisen. Käsityöilmaisullisen identiteettityön tarkastelun lähtökohtana täytyykin siis olla käsitys identiteetin muotoutuvuudesta. Kuten Hall (1999, 224–228) asian esittää, ei identiteettiä voi saada valmiiksi, koska se ei ole pysyvä. Tällainen identiteetikäsitys eriytyy psykoanalyttisesta identiteetikäsityksestä (vrt. Vuorinen 2000, 136–138), jonka mukaan minän eheyden tavoittelu ohjaa ihmisen toimintaa. Kokemuksellisen työskentämisen avulla yksilön identiteetti saa uusia rakennusaineita, kun pohdittavaksi tulee oma elämä. Kun käsityön suunnittelun lähtökohdat ovat omassa elämäntarinassa, tulee käsityöstä yksilölle entistä merkityksellisempää.

Ahoniemi (2003, 91) korostaa käsityön ilmaisullisuutta – käsityön käsinkosketeltavuuden avulla voidaan kertoa enemmän kuin sanoin. Materiaalien fyysisen kosketuksen avulla syntyy assosiaatioita, joita kielellisessä ilmaisussa ei ole mahdollista saavuttaa. Taideilmaisusta yleisestikin on käsitetty esisanalliseksi ilmaisun muodoksi, sen avulla tehdään näkyväksi vailla muotoa olevia asioita. (Ks. Sava & Katainen 2004, 32–33) Kommunikointitapojen syventäminen kuvan avulla on mahdollista – tunnetun sanonnankin mukaan kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa. Käsityön tekeminen näyttäytyykin tässä terapeutin käsityön merkitysluokassa ensisijaisesti itseilmaisuna. Tarkastelen tässä luvussa sekä itse käsityötuotteiden että käsityön kokemuksellisten lähtökohtien merkitystä yksilön hyvinvoinnille. Korostan erityisesti kokonaista, ilmaisullista käsityötä. Sen käsityötuotteisiin tuoma lisäarvo mahdollistaa vertailun perinteiseen, mallin pohjalta tehtävään ositettuun käsityöön.

ITE-taide, lyhenne sanoista ”itse tehty elämä”, on omaleimaista, toisin kuin harrastelijataiteilijoiden usein jäljennetyt teokset. Itseoppineet tekijät toimivat omista lähtökohdistaan, oman elämänsä viitekehyksestä lähtien. Itse tehty elämä -termi viittaa ilmaisulliseen tarpeeseen, joka on usein herännyt elämän käännekohtien tai kriisien yhteydessä. Näin tekemisestä muodostuu yksilölle itseisarvoista. (von Brandenburg 2008, 35) ITE-taide sopiikin erinomaisesti kuvaamaan Näppärien mummojen ilmaisullista toimintaa. Omaelämäkerralliset työskentelyn lähtökohdat ja itseisarvoinen tekeminen tuovat käsityön tekoon ulottuvuuden, jossa erilaiset kokonaisen käsityön ja taiteen hyvinvointivaikutukset näkyvät monin tavoin.

4.1 Kokemuksellisuudella lisäarvoa käsityöhön – kokonainen käsityö identiteettityönä

Käsityön kokemuksellisuus kuvaa Näppärien mummojen käsityötä elämyksellisyyttä paremmin, sillä heidän käsityökulttuuriinsa kuuluvan aktiivisen muistelutoiminnan avulla elämyksiä ja omaa elämänsäkaarta käsitellään aktiivisesti kuvallissanallisilla keinoilla yksin ja ryhmässä (Ks. Karppinen 2005, 148–149). Tällöin voi puhua Kolbin (1984) tapaan kokemuksien muuntamisesta konkreettisen toiminnan avulla. Tässä luvussa tarkastelen sitä,

miten kokonainen käsityöilmaisuus tuo Näppärien mummojen käsityöhön lisäarvoa perinteiseen mallikäsityöhön verrattuna.

Kandidaatin tutkielmassani (Leinonen 2007) mielenkiinnon kohteenani oli se, kuinka tekijän ilmaisulliset lähtökohdat välittyvät tuotteistamisen avulla tuotteen käyttäjälle. Tuotteistamisella tavoiteltiin tarinallisuuden lisäarvoa, jonka näin tuovan käsityötuotteisiin uudenlaista, elämyksellistä merkitystä. Käsityöyrittäjyyden ja käsityöläisten ongelmaksi on nähty se, että teoksista saattaa tulla tekijälleen liiankin läheisiä (esim. Hickey 1997, 96; Ruohomäki 2000, 15). Tässä tutkimuksessa tutkin harrastelijakäsityöläisten hyvinvointia, joten tarinallisten käsityötuotteiden merkitystä käyttäjälleen on kiinnostavaa tarkastella markkinointimielessä tehdyn tuotteistamisen sijaan toisesta näkökulmasta. Kun käsityö tapahtuu harrastuskontekstissa, on teoksen henkilökohtaisen merkittävyyden lisääntyminen tavoiteltavaa – päinvastoin kuin käsityöyrittäjillä. Kokemuksellinen liitos omaan käsityöhön onkin merkittävä lisäarvo henkilökohtaista hyvinvointia edistävässä käsityöharrastuksessa. Tutkijana olenkin kiinnostunut juuri Näppärien mummojen kokemuksellisista liitoksista omiin käsitöihinsä.

Haastateltavat nostivat esiin monenlaisia näkökulmia ilmaisullisen käsityön lisäarvosta perinteiseen, valmiin mallin pohjalta tehtyyn, käsityöhön verrattuna. *Kyllä niistä tulee läheisempiä. Tuntuu et toi on mun*, Leila kertoo. *Nyt tuntuis siltä, että ei varmaan alkaiskaan valmista tekemään*, Eira selventää. Eiran mukaan myös onnistumisen kokemukset ovat muistelukäsityössä voimakkaampia, kuin valmiista mallista tehtäessä. Omien elämäntarinoiden pohjalta tehty teos tulee itselle merkitykselliseksi: *Se [teos] jää elämään muistona. Ja kun kattoo sitä, muistuu sitten mieleen, mitä ajattelin, kun tein sitä ja kaikkee tämmöstä*, Eira selvittää. Tekijät myös tiedostavat uniikkien teostensa arvon, eivätkä raaski myydä omaelämäkerrallisia töitään – paitsi ehkä erittäin korkealla hinnalla. Ebba kertoo, että Lahden kaupungintaloa kuvaavan teoksen voisi myydä tuhannella eurolla, *mutta kaupunginjohtajalle kahdella tuhannella*. Näppärät mummot antavat teoksiaan auliisti lahjaksi läheisilleen. Kerttu kertoo, kuinka hänen siskonsa ihaili aina heidän kotipihastaan tehtyä Kiikkumänty-teosta: *Se aina katto ja sano, et siin on mejän kiikku. Miepä aattelin, että teen Annikille myös kiikun*. Ebba on välillä ollut huolissaan siitä, osaavatko jälkipolvet varmasti arvostaa rakkaudella tehtyjä käsitöitä, mutta luottaa kuitenkin siihen, että kirpputorille rakkaat työt eivät päädy.

Itseilmaisusta saatu positiivinen palaute vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka yksilön identiteetti rakentuu ja hänen taitonsa kehittyvät, totesi Airi Hirvonen (2003, 32–33) musiikinopiskelijoiden identiteetin rakentamista käsittelevässä tutkimuksessaan. Näkemys itseilmaisun tärkeydestä sekä taitojen oppimisen että identiteetin rakentamisen kannalta, sopii hyvin Näppärien mummojen toiminnan tarkasteluun. Itseilmaisuus konkreettisen toiminnan avulla toimii identiteettityön lähtökohtana. Näppärien mummojen työt kertovat heidän elämäntarinoitaan: mistä he tulevat ja mikä on heille tärkeää. Kerttu kertoo, että hänen tavoitteenaan on käsitellä nimenomaan omaan elämään liittyviä aiheita töissään.

Oma ympäristö on ollut suosittu teosten aihe. Käsityön avulla on kuvattu niin kaihoisten muistojen Karjalaa kuin myös nykyisen kotiseudun Lahden ympäristöä. Myös lasten ja ystävien talot ja kesäpaikat ovat toimineet käsityön innoittajina, ja näitä teoksia on annettu lahjaksi tärkeille henkilöille. Tuttua paikkaa kuvaava teos muodostuu läheiseksi, koska se herättää muistoja.

Tulee ajateltua kaikkea, jos on tuttu paikka. Semmosiakin asioita, joita ei oo aiemmin ajatellutkaan, muistuu mieleen. – – Jos on valmis [malli] niin sitä vain tekee ja tekee. – – Ja sitten tässä voi, tai niinku joutuu, aivoja käyttämään enemmän, kun tää on paljon vaativampaa. (Eira)

Aineisto vahvistaa käsitystä kokonaisen käsityön kokonaisvaltaisesta kehittävyyydestä (esim. Kojonkoski-Rännäli 1995). Käsityötaitojen lisäksi kehittyy ongelmanratkaisukyky, ja muistitoimintojen aktiivinen hyödyntäminen pitää aivot virkeänä.

Moni on tehnyt Lahteen liittyvän työn, sillä mummot halusivat juhlia kotikaupunkinsa 100-vuotisjuhlavuotta vuonna 2005. Ebba kirjoi kaupungintalon, Eiran puolestaan Lahden vesiturut sekä Pikku-Vesijärven ennen ja nyt. Pikku-Vesijärvi muistuttaa kotimaiseman muuttumisesta. Juuri kun Eira oli saanut ensimmäisen työn valmiiksi, alettiin Pikku-Vesijärveä ruoppaamaan, jolloin kaikki kasvit kaivettiin pois.

Leilan elämän varrelta merkitykselliseksi on muodostanut Saana-tunturi, joka herättää muistot nuoruudesta:

*Mähän oon ollu siellä Kilpisjärvellä
heti koulun jälkeen yhen kesän
töissä, siellä hotellilla. Ja aina
kattelin sitä Saanaa siellä. Ja sit
kiivettiin sinne ja käytiin tietysti
siellä vapaapäivinä ja oltiin kalassa
ja tehtiin vaikka mitä.*

Kuvat 1 ja 2. Leilan
Saanatunturi ja Eiran
Vesiurut.

Omat juuret ovat tärkeät, vaikka lapsuuden maisema olisi muuttunut runsaasti. Katselles-
saan kotimaisemasta tekemäänsä taulua Kerttu muistelee:

*Kirvussa oli sotilasvaruskunta, niin ne on rakentanut rumia tiilitaloja, harmaita. Tää on kaikki
täys niitä rumia taloja. – – Minusta se on niin ikävä, ettei tee enää mieli mennä. Mutta kiikku-
petäjää minä käyn halaamassa.*

Kertun kotipelto Karjalan Kirvussa jäikin Neuvostovaruskunnan alle. Muistoissa paikka on
kuitenkin edelleen samanlainen kuin lapsuudessa. Teos muistuttaa siitä, millaista Kirvussa
oli ennen, ja produktin avulla muiston voi siirtää myös jälkipolville. Oman elämänkaaren
tallentaminen toimii voimauttavasti käsityöntekijälle itselleen: käsityöprosessin avulla oma

elämäkokemus merkityksellistyy ja konkretisoituu. Produktin avulla siirrettävä perimätieto on arvokasta sekä tekijälle itselleen että hänen omaisilleen.

Kuva 3. Kertun kotimaisema Karjalan Kirvusta.

Perinteisessä psykoanalyttisessa ajattelussa pidetään tärkeänä torjuttujen muistojen mieleen palauttamista. Narratiivisuuden periaatetta seuraten menneisyys taas ikään kuin rakennetaan kertomishetkellä (Saarenheimo 1997, 19). Taideterapeuttisessa työskentelyssä rakennettava kuva toimii eräänlaisena leikkikenttänä, jossa voidaan kokeilla erilaisten näkökulmien ottamista omaan elämään (ks. Mantere 2007b, 190–191). Saman teeman työskentäminen eri tavoin ja keinoin voidaan nähdä syventävän ymmärrystä itsestä ja omasta elämästä. ”Läpielämättömän elämän kuvaaminen” erilaisten taiteen keinojen avulla on merkittävässä asemassa identiteettityössä, sillä sen avulla oma elämä merkityksellistyy ja selkiytyy. (Sava & Katainen 2004, 33, 35) Karjalasta kotoisin olevien Näppärien mummojen töissä onkin käsitelty lapsuuden kotiseutua monesta eri näkökulmasta. Myös nykyisen kotiseudun Lahden kuvaaminen kirjontateoksissa on ollut toistuva teema.

Karjalasta kotoisin olevat Leila ja Eira kuitenkin kertovat, etteivät halua työstää Karjalan synkkiä aiheita käsitöiksi. *En mä oo koskaan niistä edes ajatellu tekeväni*, Eira selvittää. Leila taas on ollut kuuden vanha Sortavalasta lähtiessään, eikä selkeitä muistoja juuri ole.

Hilkka ei halua muuntaa muistojaan lotta-ajasta käsitöiksi, koska mielessä on vain ruumiskasvoja. *Enhän edes muista kunnolla muista sitä aikaa. Ei ihminen selviä, jos muistaa liikaa tällaisia kokemuksia*, hän pohtii. Karjala-muistojen käsityölliseen työstämiseen ei siis välttämättä koeta tarvetta. Surullisten aiheiden välttely ei vaikuta todellisuuden kieltämiseltä, vaan ennemmin positiiviselta elämänasenteelta: keskitytään iloisempiin asioihin.

Omaelämäkerrallisten kuva-aiheiden ei tarvitsekaan olla synkkiä, mikä näkyy hyvin esimerkiksi Eiran ja Hilkan teoksista. Hilkka kertoo, että valitsee kuva-aiheikseen iloisia ja värikkäitä aiheita ja karttaa synkkiä aiheita: *koreat värit, iloiset aiheet. Ei harmaata jaksa tehdä*. Hänelle on tärkeää myös monipuolisuus, eikä hän halua tehdä toista teosta samasta aiheesta. Omaelämäkerrallisia aiheita ovat olleet myös tärkeät eläimet ja kasvit. Kasveja mummot ovatkin kirjoneet runsaasti. Kerttu kertoo puna-ailakin olevan hänen mielikasvin-
sa ja on pahoillaan siitä, että jotkut ovat luulleet hänen kirjomiaan puna-ailakkeja horsmiksi. Hilkka halusi kuvata työssään muiston, joka hänellä oli kissan tulemisesta taloon. *Mäkin tein Mikonkadun talon ja pihan ja sitten tietä pitkin tuli kissa kotiin. Se oli muisto siitä kun Adolf tuli meille*, hän kertoo.

Humoristinen ote näkyy lähinnä Hilkan töissä, esimerkiksi omakuva Kirjova mummo ja Hilkka puolisonsa Ahdin kanssa mökkitunnelmissa ovat todellisia huumorin kukkia. Kuvassa Hilkka pilkkoo puita korkokengissä ja kultainen rannerengas kädessä: *kuten näkyy, tein minä kaiken*, hän nauraa. *Nää on kaikki tällasii hupi-hommia, en mä ihan synkkiä viitti tehdäkään*, hän jatkaa.

Naivistisen tyylin näytteenä on esimerkiksi leijaa lennättävä tyttö, jota ympäröivät jättiläistatit ja -aurionkukka. Teoksissa saatetaan kuvata myös unelmia ja haaveita, esimerkiksi sulka hatussa saapuvaa prinssiä, joka sieppaa Hilkan ja vie linnaan.

Kuva 4. Hilkan Kirjova mummo.

Kuva 5. Hilkan Pariskunta mökkitunnelmissä.

Käsityötieteen kandidaatin tutkielmassani tarinallisuutta hyödyntävät käsityöyrittäjät luottivat juuri alueellisten aiheiden myyntivoimaan. Uudenmaan museoissa kaupaksi kävivät Uudenmaan historiaa valottavat mammuttiaiheiset printtikassit ja Porvoossa otettiin myyntiin esimerkiksi vanhaa Porvoota kuvaavia huopatauluja. (Leinonen

2007) Näppärät mummot tuntuvat hyödyntävän teosten tarinallisuutta saman tyyppisesti. Teosten tekemisen tavoitteena ei kuitenkaan ole merkitysten tuotteistaminen markkinoille, vaan identiteettityö omaelämäkerrallisten aiheiden kautta.

Ebban kotitaloa ja pihamaata kuvaava työ on tehty valokuvan pohjalta, mutta puut, kasvit ja leikkimökki on muokattu sommitelmaan sopivaksi. Ebba muistelee leikkimökin olleen melko vaatimaton, raakalautaa. Kuvaan hän halusikin tehdä leikkimökistä kauniin keltaisen, *kauniin kuin muisto*. Myös äidin kasvimaan hän siirsi paremmalle paikalle. Kuvan lintuihinkin liittyy muisto: *Kun matot laitettiin ulos siivouspäivänä, menivät lapset niiden päälle istumaan. Samalla katseltiin lentäviä lintuja*. Tunnemuistot vaikuttivatkin teoksen suunnitteluun niin, että muistot ohjasivat teoksen sommittelua enemmän kuin valokuva.

Kuva 6. Ebban kotitalo pihamaineen kuvaa todellista paikkaa. Kuvaan on kuitenkin tehty muutoksia tunnemuistojen ohjaamana.

Valittua teoksen aihetta voi luonnehtia sisäiseksi tarpeeksi työstää tiettyä aihetta. Muistelukirjonnan työtapoihin voi myös orientoitua harjoituksen myötä. Kun ihminen saa positiivisia kokemuksia itseilmaisusta (vrt. Hirvonen 2003, 32–33), voi hän kehittyä muistojen ja mielikuvien muuntamisessa näkyviksi keskustelun ja käsityön keinoin. Samansuuntaista ajatusta selventää myös Mantere (2007a, 19) korostaessaan luovassa prosessissa tarpeellista riskien ottamista, joka saattaa viedä tuntemattomille psyyken alueille (Mantere 2007a, 19). Eira kertoo lapsuuden Saimaan rantaa kuvaavan työn tekemisestä:

Mun piti tehdä sitä järveä, mutta kun en muistanu, että mitä olen tekemässä. Mä purinkin pois, kun tuntu, että ei tällanen. Ja sitten kerran valkeni että juu, täähän on se paikka, josta mä olen tekemässä, äidin kotitalolta Saimaan rannasta. Sitten aloinkin muistaa kauheen nopeesti kun keksin, mitä mä olen tekemässä. Mä tunsin, että mun täytyy tehdä, mutta en tiennyt, että mitä mä teen, mistä kohtaa se on. Se hämmästytti mua itseäkin, että mitä mä olen oikein hakemassa. – – oli sellanen [muisto], mutta en muistanu, missä se paikka on.

Kuva 7. Eiran lapsuudenmuistoa kuvaava teos jäsenyi vasta työskentelyn aikana.

Tiedostamatonta tai unohdettua muistikuvaa käsiteltäessä kuvat pakenevat mielen sensurointia sanoja tehokkaammin. Kuvien avulla voidaankin saavuttaa syvempi ymmärtämisen taso kuin pelkillä sanallisilla menetelmillä. Kuvien avulla prosessoidaan elettyä elämää, omia muistoja ja kokemuksia. Terapeuttisessa kuvan tekemisen prosessissa voi tekijä kohdata menneen ja luoda siitä samalla uusia tulkin-
toja. Näin hän ei vain elä

entistä aikaa uudelleen, vaan muodostaa uudenlaista totuutta omasta elämästään. (Schnetzer 2004, 153) Reaalielämästä lähtöisin olevat aiheet saattavatkin jalostua joko psyykkisistä tai sommittelullisista syistä mielikuvituksellisiksi tekstiiliteoksiksi. Edellä kuvaamissani Ebban ja Eiran työskentelyprosesseissa muisto muuntautuu uudenlaiseksi kokonaisuudeksi eikä ole vain toisinto menneisyydestä. Omaelämäkerrallisista aiheista tehdyt työt näyttävätkin muuntuvan ulkoisesti kauemmaksi lähtötilanteesta, esimerkiksi konkreettisesta paikasta, koska mielikuvat ja tunteet ohjaavat valintoja ulkoisen todellisuuden sijaan. Omaelämäkerrallisten aiheiden käsittely uudella tavalla selkeyttää käsitystä itsestä; mikä on minun elämässäni ollut kaunista, tärkeää ja säilyttämisen arvoista, mikä rankkaa ja unohtettavaa. Tarvitaan rohkeutta ja heittäytymistä ennalta määrittelemättömään prosessiin, jotta kuvatunkaltainen työskentely olisi mahdollista.

Myös Lindhin (1998) kehittämässä mielikuvaoppimisessa pidetään keskeisenä sitä, että kokemukset saadaan muunnettua jollakin ilmaisukeinolla ja kognitiivisen järkeilyn avulla konkreettiseen muotoon. Hän painottaa ajattelun ja tunteiden huomioimista, sillä ne täydentävät toisiaan; tunteet ikään kuin värittävät mielen tuottamia merkityksiä. (Lindh 1998, 11–12) Eiran prosessissa 3-vuotiaan lapsen harhainen muistikuva muuntautui konkreettiseen muotoon muistikuvan selkiintyessä. Lisäksi mieleen palasi tunnemuistoja paikkaan ja isovanhempiin liittyen. Hän muisti, kuinka ukin polvesta tuli verta, kun jättiläismäinen hauki tarttui siihen hampaillaan. Käsitys omista juurista kantaa, saa itsen kiinnittymään oman suvun helminauhaan entistä paremmin. Muistamiseen ja uuden näkemyksen muodostamiseen eivät pelkät sanalliset keinot riittäneet, vaan kuvallis-sanallisen menetelmän käyttö oli avainasemassa. Kokonaisvaltainen oman muiston työstäminen sai kognitiiviset ja affektiiviset prosessit liikkeelle ja muodosti uudenlaisen kokemuksen, joka selkeytti omaelämäkerrallista tietoisuutta. Myös Lindhiä (1998, 67, 111–112) mukaillen käsityössä saavutetaan moninkertaista hyötyä itseymmärrykselle ja persoonallisuuden rakentumiselle, kun käsityön lähtökohtana käytetään omaan elämänsäkaareen liittyviä aiheita, joita muistelun ja kuvallisen ilmaisun avulla pyritään muokkaamaan käsityöteoksiksi.

Lastenlasten tekemät piirustukset ovat olleet innoittajia Näppärille mummoille. Viime vuosina tällaisia töitä ovat tehneet ainakin Eira ja Kerttu. Uuteen tyyliin siirtyminen voi kertoa siitä, että esimerkiksi lapsuuden kotiseutuaiheet on käsitelty jo niin perusteellisesti, että on aika siirtyä uudenlaisiin aiheisiin. Omaelämäkerrallisten töiden aiheet näyttävätkin vaihtuvan Näppärillä mummoilla ajan myötä; uuteen aiheeseen siirrytään sitten kun edellinen

aihe on loppuun käsitelty. Näppärillä mummoilla on periaate, että uuden työn aihetta haudutellaan noin kolme kuukautta. Joskus kun haudutteluun ei syystä tai toisesta ole aikaa tai mahdollisuutta, kohdataan ongelmia. Uuteen aiheeseen ei saada otetta, koska sisäinen prosessointi on kesken.

Kuva 8. Kertun työn lähtökohtana oli 8-vuotiaan lapsenlapsen tekemä piirustus.

Taideterapeuttisen käsityksen mukaan kognitiiviselta tietoisuudelta salaisiksi jääneet aistimukset tai muistikuvat saavat mahdollisuuden tulla turvallisesti esiin materiaalisessa työskentelyssä, sillä silloin niitä voidaan käsitellä itsen ulkopuolella. Työskentelyn aikana tai valmista tuotosta katsoessa voivat muistot saavuttaa myös sanallisen muodon, vaikka sanallistamista ei pidetäkään itseisarvoisen tärkeänä. (Rankanen 2007, 41–42) Materiaalisen työskentelyn kokonaisvaltaisuus tarjoaa turvallisen alustan oman identiteetin työstämiseen (esim. Kojonkoski-Rännäli 1995, 61–62; Mantere 2007b, 194). Tutkimusaineisto vahvistaa Kokon (2007), Pölläsen (2007) ja Kojonkoski-Rännälin (1995) näkemyksiä siitä, kuinka kokonaisen käsityöprosessin myötä käsityön merkityksellisyys ja laaja-alainen kehittävyys yksilölle lisääntyy. Huotelinin (1996, 24–25) mukaan identiteetti muodostuu elämäkerran tärkeimmistä osista, jotka saavat yksilön identiteetin tunteen lisääntymään. Tietoisuus siitä, kuka on ja minne on menossa, muuttuu ja syvenee jatkuvasti. Identiteetin sijaan voidaan puhua myös omaelämäkerrallisesta tietoisuudesta. (Huotelin 1996, 24–25).

Näppärien mummojen omaelämäkerrallisten teoksien tarinoihin tutustumisen perusteella näyttääkin siltä, että aktiivinen muistelu edesauttaa ja jopa parantaa muistamista ja muistelukäsityön avulla muistoja ja kokemuksia voidaan työstää konkreettiseen muotoon. Näin oman elämänkaaren tärkeiden asioiden muuntaminen konkreettiseen muotoon kokonaisen käsityöprosessin avulla toimii identiteetin rakentamisen työkaluna.

Kysymystä identiteetin rakentamisesta on tämän tutkimuksen kontekstissa hedelmällistä tarkastella materiaallisen ilmaisullisen työskentelyn lisäksi myös sosiaalisesta näkökulmasta. Tästä näkökulmasta kerron seuraavassa alaluvussa sekä luvussa 6 käsityön yhteisöllisyyden kontekstissa.

4.2 Muistot täydentyvät – sukupolvikokemuksia ja uusia oivalluksia

Edellisessä luvussa päähuomio on ollut omaelämäkerrallisten tapahtumien muuntaminen ja kuvaaminen muistelukäsityön avulla. Tässä luvussa tarkasteluperspektiivi siirtyy enemmän itse muistelutoimintaan. Pyrin kuvaamaan sitä, millaista aktiivinen muisteluprosessi Näppäriissä mummoissa on. Muistelu näkyy Näppärien mummojen toimintakulttuurissa monin tavoin. Käsityökulttuurin selventämiseksi kuvailenkin tässä luvussa sitä, minkälaisia piirteitä muistelutoiminnalla on ja mitä merkityksiä sillä on kirjontateosten aiheiden löytämisen lisäksi. Muistelua on luontevaa tarkastella yhteisöllisenä tapahtumana ja ryhmäidentiteetin rakentumisen kannalta (esim. Saarenheimo 1997). Sen lisäksi että keskityn siihen, miten muistellaan, olen kiinnostunut siitä, mitä muistellaan. Lisäksi olen kiinnostunut tulkitsemaan, mitä merkityksiä muistelulla voisi olla hyvinvoinnille.

Näppäriissä mummoissa muistelu liittyy usein yhteisiin sukupolvikokemuksiin. Tarkastelen muistelua ensisijaisesti toimintana, jossa kokemuksista tuotetaan uudenlaisia versioita. Toisaalta muistelu ilmenee myös jaettuina kokemuksina, joiden avulla luodaan ryhmähenkeä ja sosiaalista identiteettiä. (Ks. Saarenheimo 1997, 206) On tyypillistä, että ryhmäläisten muistikuvat vahvistavat toisiaan eli muistelijat innoittavat toisiaan ryhmässä (Saarenheimo 1997, 174). Ebban mukaan käsityö-muisteluprosessi on vahvasti yhteisöllinen. *Monesti itse ei keksikään mitä tekisi vaan se muokkautuu toisten kommenttien perusteella*, hän pohtii.

Saarenheimo (1997) selostaa, kuinka ryhmämuotoisen muistelun erilaiset tavat eroavat toisistaan selvästi sen suhteen, kuinka paljon sitoutumista ne ryhmän jäseniltä vaativat. Yhteisen kohtalon konstruoiminen vaatii affektiivista sitoutumista ja edellyttää syvää luottamusta. Tällöin pelissä on hauras minuus, jonka esiin tuominen voi olla vaikeaa, eivätkä kaikki halua siihen ryhtyä. Perinteiden ja sukupolvikokemusten muistelu sen sijaan ei vaadi samanlaista syvää sitoutumista ja oman kokemuksen esiin tuomista. Sukupolvikokemuksia voi jakaa, vaikka oma henkilökohtainen kokemus puuttuisikin, sillä sukupolvikokemus rakentuu kollektiivisesti. Ryhmässä muistelun suurimpia hyötyjä lieneekin uusien tulkintojen rakentuminen ryhmässä, sillä ryhmämuistelussa yksilön identiteetti saa vaikutteita myös muiden kertomista muistoista. (Saarenheimo 1997, 208–210) Yhteisellä historialla ja kulttuuritaustalla onkin suuri merkitys yhteenkuuluvuuden tunteen rakentumisessa, vaikka samoja kokemuksia ei olisikaan koettu (Hyypä 2002, 27). Yhteisen muistelun kanssa samantyyppiseen toimintaan johdattelee myös taideterapeuttinen ryhmäprosessi, jossa teosten tulkintoja ja niiden tekemisen kokemuksia jaetaan yhdessä (Schnetzer 2005, 145–146).

Näppärien mummojen kokoontumisissa menneisyyden muistelulla on tärkeä sijansa. Toki myös ajankohtaisista aiheista puhutaan, mutta keskustelu kääntyy herkästi sota-aikaan tai Karjalaan. Näppäristä mummoista neljä on kotoisin Karjalasta. *Heidän kanssaan tietenkin voi jakaa näitä Karjalakokemuksia. Mutta ne eivät varsinaisesti ole mikään yhteinen juttu ryhmässä, koska kaikki eivät tule sieltä päin*, Ebba kertoo. Myös Eiralle Karjala-muistojen jakaminen on tärkeää, ja hän onkin kirjoittanut pyynnöstä myös sotaorpojen kirjaan. Kirsti ei ole itse muistellut omaa elämäänsä, mutta hänen mukaansa Karjalasta kotoisin olevat ovat kovia muistelemaan: *en oo Karjalasta enkä mä oo sen sortin, että mä muistelen vanhoja*. Hän kuitenkin kuuntelee mielellään muiden muistelua.

Ebba kertoo Lahden juna-asemaa kuvaavasta työstään ja siihen liittyvästä Karjalan evakkomatkasta vuonna 1944. Vanhemmat olivat menneet tietä pitkin hevosella ja pelkäsivät lasten puolesta, koska oli kuultu, että Suomeen meneviä junia oli pommitettu ja paljon ihmisiä oli kuollut.

Juuri ja juuri ehdittiin pois ennen pommituksia ja päästiin härkävaunussa risteysasemien kautta Lahteen. Meidät tyrkättiin urheilukeskukseen ja tarjottiin hernekeittoa. Sitten siirryttiin ase-

malle, ja meidät pakattiin halkoproomuun. Pressut oli päällä, mutta vettä tippui päälle. Ei siellä voinut tehdä mitään muuta kuin istua tai maata proomun pohjalla. Välillä tyhjennettiinämpäreitä vedestä. Ihme, ettei kukaan tippunu. (Ebba)

Kuva 9. Ebban kirjomaan Lahden juna-asemaan liittyy väkeviä muistoja Karjalan evakkomatkasta.

Näppärillä mummoilla sukupolvikokemuksen rakentuminen liittyykin selkeästi sota-aikaan, ovathan he kaikki 1920-luvulla tai 1930-luvun alussa syntyneitä. Vaikka kaikki eivät olekaan kokeneet sota-aikaa yhtä rajusti, on heillä kaikilla aikakautta koskevaa kollektiivista tietoa. Yhteinen muistelu näyttää vahvistavan ryhmähenkeä ja mahdollisesti myös kokemusta yhteisestä kohtalosta. (Ks. Saarenheimo 1997, 174–176) Näppärissä mummoissa toisten ryhmäläisten muistelu koskettaa. Eira kertoo, että Vienon (entinen ryhmäläinen) sotamuistoja *voisi kuunnella vaikka vuorokauden*. Rankkojen kokemusten jakaminen ja kuuntelu vaatii empatiaa, jota Näppärissä mummoissa tuntuu löytyvän. Identiteettityö minän aiempia vaiheita muistelemalla (Saarenheimo 1997, 177) näyttäytyykin tärkeänä osana Näppärien mummojen muistelutoimintaa.

Iäkkäiden ihmisten muistelulle on tyypillistä oman elämän käännekohtien muistelun lisäksi perinteiden vaaliminen. Aiemmin tämä muistelun merkitys on liittynyt suullisen tiedonvälityksen tärkeyteen. Menneen muistelu ei nykyään ole ehkä niin tärkeää tiedonvälityksen

kannalta, mutta sen sijaan ryhmän jäsenyyden tuottamisessa sillä on tärkeä merkitys. Yhdessä muistelemalla vahvistetaan sidoksia elettyyn elämään ja osallisuutta yhteiseen historiaan. (Saarenheimo 1997, 171–172) Ryhmähenki kehittyy omia elämäkokemuksia jakamalla.

Näppäriissä mummoissa muistelua viritetään valokuvilla ja itse tehdyillä kirjontatauluilla. Life-view-terapiassa muistoja houkutellaan esiin erilaisten muistoesineiden ja dokumenttien, kuten valokuvien, sukututkimusten, leikekirjojen tai matkustamisen avulla (Saarenheimo 1997, 39). Koskijoen (1997) mukaan muistoesine on omistajalleen tärkeä, koska esine kantaa muistoja, jotka voivat liittyä esimerkiksi esineen hankintaan tai sen tekemiseen, tai kenties esine muistuttaa entisestä omistajastaan. Muistot liittävät esineet myös laajempaan sosiokulttuuriseen kontekstiin ja muistuttavat koetuista elämyksistä. Muistoesineet tuovat myös nostalgiaa. Toisaalta ne eivät liity vain menneisiin muistoihin, vaan niiden merkitys muuttuu jatkuvasti; yksilö tuottaa esineille uusia merkityksiä. (Koskijoki 1997, 269–270, 283–284) Haastattelutilanteissa en ensiksi ymmärtänyt, kuinka paljon muistoja teosten tarkastelu herättää. Vaikutti siltä, että muistelemaan yltyneet haastateltavat puhuvat asian vierestä. Muistoesineen näkökulmasta tarkastelemalla nämä tarinat ovatkin helpommin ymmärrettävissä. Esimerkiksi Ebban rönsyilevä kertomus Karjalan evakkomatkasta liittyy Lahden juna-asemaa kuvaavan teoksen laajaan sosiokulttuuriseen ympäristöön ja on mukana rakentamassa yhteistä sukupolvikokemusta, kun se jaetaan muiden ryhmäläisten kanssa.

Näppärien mummojen tapauksessa monellakaan ei ole lapsuudesta peräisin olevia muistitai muistoesineitä eli mementoja, koska ne on jouduttu jättämään Karjalasta evakuoitumisen takia. Kokon (2007, 38) tutkimuksessa mementot olivat vanhoja koulukäsitöitä, jotka toimivat muistelun virittäjänä. Näppärien mummojen muistelukäsityönä tehdyt kirjontataulut näyttävät toimivan mementoina käsityön valmistumisen jälkeenkin. Mieleen saattaa nousta uusia miellelyhtymiä, joita ei tekiessä muistanut. *Mä olisin voinu tehdä sen muistikuvan mukaisen harjun, mutta tää tuli nyt sen nykyisen mukaan*, kertoo Eira miehensä kotitalan hirsiaittaa kuvaavaa kirjontateosta katsellessaan. Teoksen tekovaiheessa hän ei nimittäin muistanut, että paikalla oli ennen soranottopaikka, vaan sommitteli teoksen myöhemmin otetun valokuvan pohjalta. Tärkeää paikkaa koskevan muiston prosessointi käsityöprosessin aikana näyttääkin virittäneen Eiran muistia. Toisaalta muistelu voi olla myös käsityöprosessin edistymisen kannalta välttämätöntä, sillä joskus teoksen muotoutuminen

tapahtuu pikkuhiljaa muisteluprosessin aikana, kuten Eiran 3-vuotiaan muistikuvan perusteella hahmottelema Saimaan rantamaisema, josta kerroin edellisessä luvussa.

Kuva 10. Eira kirjoi miehensä kotitilan hirsiaitan. Paikkaan liittyvät muistot vahvistuivat käsityöprosessin aikana.

Näppärien mummojen muistelukulttuurissa on tärkeä osansa myös muiston siirtämisessä jälkipolville käsityöproduktin avulla. Kirjomalla tallennetaan omaa historiaa, ettei se unohtuisi niin helposti. Karppinen (2005) ja Schnetz (2004) puhuvat uuden ymmärryksen ja luovuuden siirtymisestä, transferista, muille elämänalueille. Valmiit työt voivat toimia siirtymäobjekteina (transitional objects), joiden avulla tuotettu itseymmärryksen lisääntyminen

siirtyy arkielämään identiteettiä selkiyttämään. Luova ongelmanratkaisukyky ja uusi kokonaisvaltaisempi ymmärrys omasta elämänsästä siirtyy osaksi arkea. (Ks. Karppinen 2005 143–145; Schnetz 2004, 207–208)

Muistelemisteoriat voidaankin nähdä vastakkaisina vanhenemisen negatiiviselle määrittelylle, koska ne korostavat kasvun mahdollisuuksia vanhuudessa. Muistelukäytännöt ja -teoriat nostavat vanhojen ihmisten elämäkokemukset arvoonsa. Menneisyyden arviointi eri tavoin on keskeistä vanhuudessa. (Saarenheimo 1997, 41–42, 50) Muistelutoiminnalla onkin keskeinen asema Näppärien mummojen toimintakulttuurissa. Näppärien mummojen työt herättävät muistoja paitsi suunnittelu- ja valmistusvaiheessa, myös valmiita teoksia tarkastellessa; muistelu vaikuttaa teosten syntymiseen, ja tehdyt teokset muisteluun ja muistiin.

5 ”Niin kauan kuin neula kädessä pysyy” – käsityön tekemisen intentio

Kirsti: *Se [käsityö] kuule rentouttaa. Että sit pitää tehdä. Sitten kun on vähän aikaa tekemättä niin tuntuu, että ei tuu mitään kun ei mitään tee.*

Tutkija: *Onko se niin, että saattaa tylsistyä jos ei tee?*

Kirsti: *Joo, jos ei tee.*

Tutkija: *Sitä kautta pysyy sitten virkeenä.*

Kirsti: *Kyl ne käsityöt mua ainakin pitää virkeenä.*

Käsityön intention kautta tarkasteltuna käsityön merkitys yksilön hyvinvoinnille ei muodostu omaelämäkerrallisten aiheiden kautta, vaan käsityön tekeminen itsessään on kaikkein arvokkainta. Tällöin korostuu toisaalta ositettu käsityö ja toisaalta se, ettei tuotteen valmistaminen ole välttämätöntä, vaan myös ajankäyttö, viihtyminen ja rauhoittuminen käsityön avulla on tärkeää. Valmiin tuotteen merkitys on, että se toimii todisteena omasta pystyvyydestä. (Pöllänen 2006a). Toiminnan ja osallistumisen tärkeys korostuu ikääntyneillä ihmisillä, koska silloin moni kärsii yksinäisyydestä ja sen aiheuttamasta passivoitumisesta. *Niin kauan kuin neula kädessä pysyy [teen käsitöitä]. Se on niin tärkeä, Kerttu tiivistää itselle tärkeän toiminnan merkityksen.*

Linko (1998) kuvaa, kuinka käsityön merkitys saattaa muuttua tai löytyä uudelleen elämän käännekohdissa. Tärkeäksi koettu harrastus toimii voimanlähteenä, eikä siitä haluta luopua mistään hinnasta. Harrastaja suhtautuukin tekemiseensä vakavasti ja pitää sitä oleellisena osana minuuttaan. Mahdollinen läheisten vähättely voikin loukata yksilöä syvästi, koska vähättely kohdistuu omaan minuuteen. (Linko 1998, 339)

5.1 Myötä- ja vastamäessä – käsityö elämäntunnon ja voimaantumisen välineenä

Käsityöllisen toiminta tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia elämäntunnon hallintaan. Oman kehon hallintatunne, kun materiaali, välineet ja omat kädet tottelevat, on yksilön hyvinvoinnin

kokemuksen kannalta merkityksellistä. Sekä ositettu käsityöprosessi että valmiit tuotteet tarjoavat mielenrauhaa ja tyytyväisyyden kokemuksia. (Pöllänen 2006a, 71–73) Käsityön aikana voidaan unohtaa tuttu rooli tai kivuntunne ja samalla kokea merkityksellisyyden tunnetta (Pöllänen 2007, 98).

Eri elämänvaiheissa käsityön merkitys voi vaihdella, mutta tässä terapeutin käsityön merkitysluokassa yhdistävänä tekijänä on rakkaus tai tarve käsityön tekemiseen. Riitta-Liisa Heikkinen (2000) kuvaa käsityön olleen oivallinen ajanviete, jossa yhdistyivät hyöty ja huvi. Monilapsisille perheille äidin käsityötaito oli perheen vaatettamisen ja toimeentulon kannalta elintärkeää. Äitiä ei juuri nähty jouten. Niinpä ahkera ja työteliäs asenne kanavoitui käsitöiden tekemiseen niukuuden aikana lapsuutensa viettäneillä. Käsityössä yhdistyivät hyöty ja huvi. (Heikkinen R-L. 2000, 211) Moni näppäristä mummoista on oppinut käsityön tekemisen jo varhain, ja sen tekemisessä näyttää todella yhdistyvät huvi ja hyöty.

Käsityöstä saadaan sallittua iloa, sen tekeminen on viihdyttävää, käsityö antaa aikaa itselle ja tekemiselle, mutta siitä syntyy myös konkreettinen tulos. Käsityötuote toimiikin todisteena tehdystä työstä, jolloin itsestä ja tuotoksestaan voi olla ylpeä. (Pöllänen 2006a, 69) Itselle sopivan tekemisen katsotaan vahvistavan toiminnallista identiteettiä (Pikkarainen 2004, 34–36). Sekä käsityötuote että -prosessi ovat todisteita omasta pystyvyydestä ja toimintakyvystä. Tekemisen toiminnallista identiteettiä vahvistavasta merkityksestä toimii esimerkkinä Hilkan kommentti: *Käsityö on siitä niin ihanaa. Heti näkee, että jotain tein.* Oman toimintakyvyn turvaaminen ja siitä huolissaan oleminen on ikääntyneillä luonnollista. *Mul on nää sormet tällaset väkkyvät ja nää kääntyy ja särkee vähän. Että en tiedä kuinka kauan näillä pystyy tekemään,* Leila kertoo huolissaan.

Käsityötuotteen merkitys näkyy esimerkiksi omien töiden ihailuna, joka voikin olla tärkeä osa voimaantumista (Pöllänen 2006a, 68). Näppärien mummojen kodit on täytetty omilla töillä, joita kuvataan tärkeinä ja läheisinä. Teoksia esitellään innostuneesti ja ylpeänä sekä minulle että messuyleisölle. Aineisto vahvistaakin ajatusta siitä, että käsityön tekeminen sekä valmiit käsityötuotteet voivat toimia voimauttavasti eli yksilön voiman ja merkityksellisyyden tunnetta lisäävästi. Valmis työ voi toimia itsetunnon vahvistajana, jos sen valmiiksi saaminen on edellyttänyt ponnistelua ja pitkäjänteisyyttä (Mantere 2007b, 179–180,

195). Näppärien mummojen työtapa on työläs ja se vaatii pitkäjänteisyyttä työskentelyssä. Ohuella langalla kirjoitun työn valmistaminen voi viedä kokonaisen vuoden.

Lingon (1998, 341) tutkimuksessa käsityö toimii voimaa antavasti puolison sairastaessa: käsityön avulla ajatukset pysyvät poissa pelon kierteestä. Käsityön avulla mahdollistuu hetkellinen kiinnittyminen nykyhetkeen, joka voi olla elämönhallinnan kannalta tärkeää etenkin vaikeissa elämäntilanteissa. Näppäristä mummoista Eira ja Kerttu toimivat kenttä-tutkimusjakson aikana puolisoitensa omaishoitajina. Molemmat rouvat olivat huolissaan siitä, miten pystyvät käymään Näppäriässä mummoissa. Huolen aiheeseen vaikutti varmasti se, että erään ryhmän entisen jäsenen kerrottiin joutuneen lopettamaan ryhmässä käymisen aviomiehen vaativan hoidon takia. *Tätä kun tekee niin paneutuu niin. Vois tuntua aika kuralta tämä [sairaana miehen hoitaminen]. Saa uppoutua niin toisenlaiseen*, Eira pohtii. Myös Kerttu koki arjesta irrottautumisen tärkeimmäksi syyksi käsityön tekemiseen ja taapaamisissa käymiseen.

Minä en ehkä jaksaisi tuota miestäni hoitaa, jos ei olis tätä. – – Se on vaan hirveen tärkeätä mennä. Ehkä se on vielä enemmän tärkeätä, kun sairasta hoitaa, että pääsee välillä irrottautumaan. – – Se kai siinä on minun kohdalla suurin syy. (Kerttu)

Käsityön avulla saatiin voimaa jaksaa vaikeassa elämäntilanteessa. Keväällä 2009 molempien miehet nukkuivat pois. Surutyö onkin ajankohtainen teema ryhmässä.

"Meillä on kaksi tuoretta leskeä, ovat ihan sekaisin", Ebba kertoo. "Älä sano leski, se on niin ruma sana", Kerttu puuskahtaa. Keskustelu leskeydestä on avointa ja omakohtaista, sillä ryhmäläisistä suurin osa on menettänyt aviomiehensä jo aiemmin. Tunnelma on haikea, mutta luottamuksellinen. Surullinen aihe kääntyy huumorin avulla takaisin arkipäivään: "Sinkkuja-han me kaikki kohta ollaan". (Ote kenttäpäiväkirjasta 31.3.2009)

Ryhmä tarjoaa luottamuksellisen ilmapiirin, jossa surutyön tekijät saavat tukea muilta. Kuuntelu ja arasta aiheesta avoimesti puhuminen kertovat empatiasta, toisen surussa myötälämisestä. Ryhmässä saakin vapaasti jakaa niin ilot kuin surutkin ja ollaan todella tukena niin myötä- kuin vastamäessäkin. Eira osoitti myötätuntoa Kertulle myös runon kautta, ja ilmaisi samalla ryhmälle oman surunsa:

Kerttu Mattiansa hyvin hoiti, siitä ei kukaan moiti.

Arkulle myös laittaa omatekemänsä kukat.

Voimia Kertulle toivotamme.

*Muistoista löytyy parhaimmat hetket,
yhdessä kuljetut kauneimmat retket.*

— —

Sairaalaan joutui myös mieheni Veikko.

Kuoli siellä, kun oli jo pahasti sairas ja heikko.

Suru on suuri, koitan sen kestää.

Välillä katselen taivaan rantaa.

Sieltä lohtua joku vois antaa.

(Nummi 2009)

Kertun kohdalla suru kääntyykin nopeasti toiminnalliseen muotoon, ja hän alkaa työstämään miehensä muistoa käsityön avulla. Lapsenlapsen ukille hänen viimeisinä päivinään piirtämä syntymäpäiväkortti on suurennettu luonnokseksi kirjontatyötä varten. Kerttu kertoo: *Mieheni katsoi korttia ja sanoi: ”Se on hyvä työ”. Tämä oli hänen viimeisiä sanojaan, joten haluan tallentaa muiston tauluun.* Eiran surutyön välineenä taas toimi kielellinen ilmaisu. Kirjoittaminen, erityisesti runomuotoinen kieli, toimi surun ilmaisun välineenä.

Kuvat 11 ja 12. Ukille tehty syntymäpäiväkortti Kertun kirjontatyön lähtökohtana ja toiminnallisen surutyön välikappaleena.

Psykoanalyttisen tulkinnan mukaan tekemisen avulla voidaan hallita ahdistusta. Koska psyyken torjutut alueet pyrkivät tunkeutumaan tietoisuuteen, auttaa ulkoinen toiminta auttaa pitämään torjutut tai ahdistavat ajatukset poissa mielestä – toiminnan avulla tarkkaavaisuus suuntautuu muualle. (Vuorinen 2000, 78) Näppärissä mummoissa surutyönä toimiva ilmaisullinen toiminta toteutui sekä toiminnallisten että kielellisten keinojen avulla. Toisaalta leskeydestä ja hautajaisista yhdessä puhuminen ja toisaalta käsityöhön saatu uusi aihe ja runon kirjoittaminen kertovat monipuolisesta surutyöstä. Näppärille mummoille käsityö näyttäisi toimivan oloa helpottavana coping-keinona ja elämänhallinnan lisääjänä tilanteessa, jossa ulkoiset olosuhteet ovat vaikeita. Käsityöllä oli samantyyppinen merkitys myös Pölläsen (2006b, 133) tutkimuksessa, kun yllättävät tai pelottavat elämäntilanteet oli kohdattu käsityön kautta.

Kuvallissanallinen työskentely on yleisesti käytetty työtapana myös taideterapiassa, sillä kuvan tekemiseen kuuluu purkuvaihe, jossa tehdyt työt käydään sanallisesti läpi. Luovan työskentelyn tarkoitus on kuitenkin integroida muistoja ja tunteita uudella tavalla, siksi purkuvaiheessa tärkeintä onkin jakaa muille uusi tulkinta eikä kertoa yksityiskohtaisesti menneistä tapahtumista. (Schnetzer 2004, 147) Taidekeskeistä taideterapiaa edustava Rankanen (2007) pitää keskustelua tärkeänä, mutta painottaa, että hedelmällinen puhe säilyy kokemuksellisella tasolla eikä muutu kognitiiviseksi järjestyksi. Muuten se voi jopa ehkäistä taiteen avulla tapahtuvaa ilmaisua. Erityisesti poeettinen kielenkäyttö sopii sanallistamisen kieleksi, sillä siinä on keskeistä taiteellinen ilmaisevuus. (Rankanen 1997, 41) Kertun ja Eiran surun keskellä näkyy selvästi valoa, ja surua käsitellään terveellä tavalla. Suru ja muistot jalostuvat uuteen, konkreettiseen muotoon aktiivisen toiminnan ja ilmaisun avulla.

Myös käsityökokemusten muistelu voi olla terapeutista. Tämä on tärkeää etenkin silloin, jos fyysisten rajoitusten takia käsillä tekeminen ei ole enää mahdollista (Pöllänen 2006a). Yksilö voi identifioitua käsityöntekijäksi käsityömuistojensa perusteella, vaikka hän ei enää olosuhteiden vuoksi kykenisikään samassa määrin käsityön tekemiseen. Yksilön käsityöidentiteetti ei romahda, vaikka tekeminen muuttuisi fyysisen terveyden menettämisen myötä merkittävästi. Helvi on halvaantumisen myötä harjoittanut motoriikkaansa tekeillä käsityötä vasemmalla kädellä, vaikka hän oli ennen halvaantumista täysin oikeakätinen. Hänen tapauksessaan käsityö toimii myös terapeutin käsityön lääketieteellisellä toiminta-alueella, kun käsityöllisen toiminnan aikana saatavat sensomotoriset kokemukset

auttavat hallinnan tunteen saamisessa ja myös kehon konkreettisessa hallinnassa (ks. Pöllänen 2007, 96).

Muuttunutta kädenjälkeä on kuitenkin vaikea hyväksyä, eikä Helvi annakaan kunniaa nykyisille töilleen: *Minä en arvosta näitä töitä ollenkaan – – Minusta se on niin semmosta että... ei ollenkaan omaa työtä.* Kuitenkin tekemisen mahdollisuus kantaa eteenpäin: *niin että pystyy tekemään. Se on minusta tärkeää nyt enää,* kuvaa Helvi halvautumisen jälkeistä käsityötavoitettaan. *En minä olis voinu olla tämmösenä. – – Olisin kuollut jos ois pitänyt olla ilman [käsityön tekemistä],* hän tilittää. Kokemus siitä, kuinka käsityö ei muutamaan vuoteen ollut mahdollista, antaa perspektiiviä sanoa näin. Kyynel silmäkulmassa kertoo siitä, kuinka todellista pelko oman toimintakyvyn menettämisestä on. Toimintakyky mahdollistaa autonomian ja itsemääräämisoikeuden jatkuvuuden. Muut ryhmäläiset ovatkin ihmeissään Helvin hyvästä toipumisesta ja jaksamisesta: kolmatta vuotta sairaalassa yli 80-vuotiaana viettänyt harvemmin kuntoutuu enää niin, että voisi asua itsenäisesti. Käsityöllä näyttääkin olevan suuri osuus toipumisessa, etenkin Helvin itsensä mielestä.

Kuva 13. Helvin työpiste. Nykyisin kirjontaharrastus mahdollistuu pöytään kiinnitettävän kirjonta-kehyksen avulla.

Käsityö näyttää toimivan myös rauhoittavana hengähdystaukona: se on omaa aikaa, jolloin voi keskittyä omiin ajatuksiinsa. Sen avulla voi kokea sekä iloa ja virkistystä että rentouttavan vaikutuksen. (Pöllänen 2006a, 70; Kälviäinen & Junnila-Savolainen 2005, 41) Käsi-

työn tekeminen tarjoaa omaa aikaa ja tilaa, joka tarjoaa suojaa ahdistavissa tilanteissa ja keinoja jäsentää omia tunteita ja ajatuksia toiminnan avulla. Käsityön rauhoittavaan tai energisoivaan vaikutukseen liittyy Pölläsen kuvaama terapeutin käsityön healing-alue. Healingillä hän tarkoittaa tasapainon ja harmonian tunteita, joita erityisesti toistuva mekaaninen toiminta tai toisaalta käsityötuotteiden värien ja materiaalien aistiminen voi tuoda. (Pöllänen 2007, 97) Samankaltaista tunnetta kuvaa myös Linko (1998, 366) puhuessaan tekemisen vapaudesta, jonka avulla positiivinen itsensä määrittely on mahdollista. *Kyl ne käsityöt mua ainakin pitää virkeenä*, Kirsti sanoo. Hilikka on samoilla linjoilla: *kyllä se on vaan niin, että mieli virkistyy*. Kirsti kuvaa virkistymisen lisäksi käsityön rentouttavan: *Aina täytyy olla virkkuutyö, kun mä rentoudun. Että mun täytyy joka päivä muutama kerros tehdä*.

Toisaalta myös käsityön laji ja tapa tehdä käsityötä vaikuttavat siihen, millä tavalla tekeminen koetaan. Kirsti kuvaa, kuinka erilaisilla käsityömuodoilla voi olla erilaisia hyvinvointia edistäviä vaikutuksia. Hän pitää virkkuuta rentouttavana, ja hänellä on sen takia aina virkkuutyö kesken. Kirjomista hän pitää vaikeampana, eikä hän niinkään rentoudu sen parissa. Hänen tapauksessaan näyttää siltä, että ositettu käsityö tarjoaa rentouttavan hetken, kokonainen käsityö taas enemmän pohdintaa vaativan ongelmanratkaisuprosessin. Myös muut näppärät mummot vaihtelevat käsityömuotoja sen mukaan, mikä milloinkin on ajan-kohtaista. Muistelukirjojat saattavat välillä valita valmiin kirjontapohjan työnsä lähtökohdaksi, välillä saatetaan tehdä tilaustyö ja joskus jopa uusi versio aiemmin tehdystä työstä.

Käsityön tekemiseen uppoutuminen on ennen kaikkea nautinnollista, sen kautta koetaan onnistumisen tunnetta. Käsityön avulla hetkellinen kiinnittyminen positiivisiin asioihin on mahdollista. Hilikalle palkitseva käsityötoiminta liittyy iloisten värien ja aiheiden työstämiseen: *jos ihan tasasta tekis ni ei siinä olis mitään. Mutta ku tekee tollasta kivaa, siinä on niinku terapiassa*, Hilikka toteaa. Itselle palkitsevan toiminnan merkitys korostuu myös seuraavassa luvussa, jossa käsittelen ryhmäläisten oman käsityötyylin kehittymistä.

Elämäntilanne liittyy yksilön tavoitteisiin ja käytettävissä oleviin valmiuksiin ja taitoihin Mihaly Csikszentmihalyin (2005) kuvaamassa flow-tilassa. Flow on eräänlainen virtaavuuden kokemus, optimaalinen kokemus, joka edellyttää, että tavoitteet ja valmiudet ovat sopivassa suhteessa toisiinsa. Yksilön uppoutuessa toimintaan hän kokee syvää iloa hetkessä viipyillen eivätkä huolet paina. Ajan tajun kadotessa kaikki sujuu ilman ponnistelua

kuin itsestään. Tämä onnellisuuden tila syntyy kuitenkin keskittymisen ja tavoitteellisen toiminnan seurauksena, ei passiivisessa levossa. Flow saa ulkoiset tavoitteet väistymään, sillä se palkitsee sisäisesti. Itselle riittävän haasteellisen mutta palkitsevan toiminnan löytäminen on edellytys optimaalisen kokemuksen syntymiselle. Näin toiminnasta itsestään tulee sisäisesti palkitsevaa, vaikka siihen ryhtymiseen olisi aiemmin ollutkin muita syitä. (Csikszentmihalyi 2005, 107–109, 113) Näppäriille mummoille käsityö näyttäytyykin siinänsä palkitsevana, autoteelisenä eli itseisarvoisena toimintana. Siihen ei ryhdytä ensisijaisesti siksi, että tuotettaisiin onnistuneita teoksia, vaan koska käsityöprosessi itsessään on tyydyttävä. (ks. Csikszentmihalyi 2005, 107–109)

Pöllänen (2006a) kiistää ositetussa käsityössä syntyvien onnistumisen kokemuksien yhtäläisyyden flow-kokemukseen. Hän pitää flowta mahdollisena vain kokonaisen, ilmaisullisen käsityöprosessin aikana. Perusteluina hän esittää, että jos käytössä on ohje tai tehtävä käsityö on entuudestaan tuttua, perustuu tekijän saama onnistumisen kokemus sille, että hän voi luottaa onnistuvansa tekemisessä. (Pöllänen, 73–74, 76) Tulkitsen Pölläsen kantaa siten, ettei hän pidä ositettua käsityötä riittävän haasteellisena flow-kokemuksen syntymisen kannalta. Näppärien mummojen ositettu käsityö ilmenee valmiin kirjontapohjan käytönä, jossa kuvaelementtien sommittelu on valmiiksi suunniteltu. Tällaisessa tilanteessa-kaan valmis ohje ei ohjaa Näppärien mummojen tekemistä, sillä kirjontatyön materiaalit, värit ja pistoratkaisut toteutetaan mallista poikkeavalla tavalla, itse kehittelemällä. Haastetta riittää, vaikka visuaalisen suunnittelun päälinjat ovat toisen henkilön tekemät. Näppärien mummojen tapauksessa onkin perusteltua esittää myös ositetun käsityön mahdollistavan flow-kokemuksen kaltaisen virtaavuuden kokemuksen, jossa koetaan syvää onnea ja onnistumista.

5.2 Pitkää pistoa ja piiperrystä, taivaslankaa ja koreita värejä

Kokonaiskuvan muodostaminen Näppärien mummojen toiminnasta onnistuu parhaiten ryhmän käsityökulttuuria ja työskentelytapoja kuvailemalla. Suurin osa tutkimushenkilöistä lähtee uutta teosta työstäessään liikkeelle joko valokuvasta tai omista mielikuvistaan. Muutamat luonnostelevat paperille karkean luonnoksen tai kuvaelementtien ääriviivat piirretään kankaalle suurpiirteisesti – tämän tarkempaa visuaalista suunnittelua ei yleensä teh-

dä. Yksityiskohdat mietitään aina kankaalla, eikä kirjontapistojaakaan yleensä kokeilla mallitilkulle. Joskus teoksen lähtökohdaksi valitaan valmis kirjontapohja, johon pistot ja värit kehitellään kuitenkin oman mieltymyksen mukaan. Työn tekemisen tarkkuus vaihtelee eri henkilöillä, sillä osa Näppäristä mummoista on todellisia ”millivillejä” kun osa tekee hyvin suurpiirteistä työtä. Kaikkia yhdistää kuitenkin se, että työtä ei suunnitella kovinkaan tarkasti, vaan se hahmottuu vasta valmistusprosessin aikana.

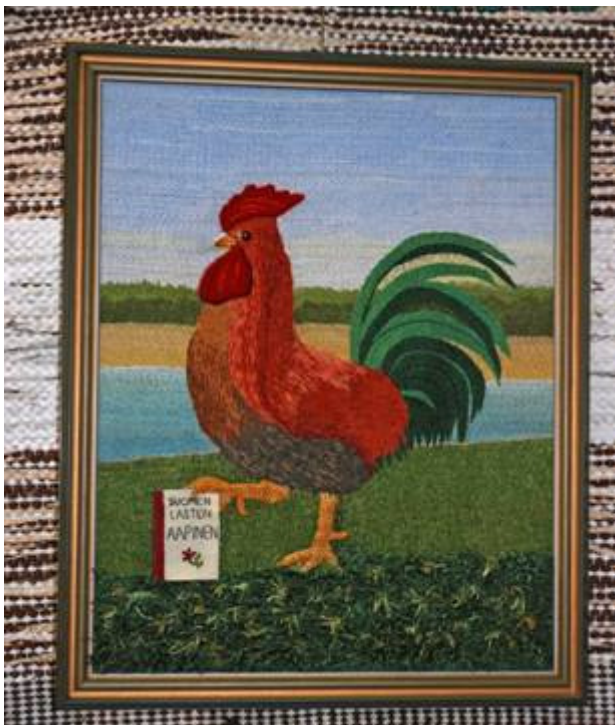
Taideterapiassa tavoitteena on edistää yksilön luovuutta, kehittää asiakkaan luovaa asennetta, jotta se voisi siirtyä hänen jokapäiväiseen elämäänsä. Kuvan tekeminen on jatkuvaa valintojen tekemistä esimerkiksi kuva-aiheista, väreistä, sommittelusta ja tekotavasta. Yksilö voi rohkaistua uskaliaisiin, leikillisiin kokeiluihin ja purkaa paineitaan rajusti, tai yhtä lailla hän voi tehdä hienovaraisia muutoksia meditatiivisen hitaasti. Kuvan tekeminen itsessään on arvokasta ja merkittävää, ja usein se tarjoaakin mielihyvää ja onnistumisen kokemuksia. Spontaanit omaehtoiset valinnat ja tunteidenmukainen intuitiivinen työskentely kuuluvat terapeuttisesti onnistuneeseen ilmaisutapahtumaan. (Mantere 2007b, 190–191, 195) Näppärien mummojen työskentelytavoissa onkin nähtävissä useita yhtymäkohtia taideterapeuttisten luovan toiminnan kanssa. Luvussa 4.1 käsittelin jo kirjontateosten ilmaisullisia aiheita, joten tässä luvussa kuvaan ilmaisullisen työstämisen työskentelyvirettä sekä värien, pistojen ja materiaalien valinnan merkityksiä mummoille itselleen. Esille nousee ilmaisullisen toiminnan ohella ositetun käsityön merkitys: omaehtoisuuden ollessa toiminnan normina voi jokainen löytää oman työskentelytapansa pelkäämättä arvostelua. Toisaalta ilmaisullinen näkökulma voi tulla käsityöhön paitsi teosten aiheen myös edellä mainitsemieni kuvan rakentamiseen ja kirjontatekniikkaan liittyvien valintojen kautta. Vesänen-Laukkanen (2004, 59) kirjoittaa, kuinka hän koki käsin kirjonnin hitauden meditatiivisesti. Kun itselle luontainen media on löytynyt, pystyy sillä ilmaisemaan itseään, vaikka teoksen aihe ei olisikaan kovin omakohtainen. Näppärielle mummoille kirjontatekniikka on luontainen työskentelytapa, monet ovat tehneet perinteistä kirjontaa ennenkin esimerkiksi pöytäliinoihin.

Näppärien mummojen monia töitä voi kuvailla pikkutarkoiksi ja taitavasti tehdyiksi. Farmari-messuilla esillä olleita tauluja jotkut messuvieraat eivät olleet uskoa kirjailluiksi, vaan luulivat niitä maalatuiksi. Muliinilangan yhdellä säikeellä kirjatut taulut kuvastavatkin tekijöidensä persoonallisuutta ja käsityöarvoja: tarkkaa ja mahdollisimman lyhyttä pistoa, niin hyvä tulee. Outi Sipilä (2004, 175) muistuttaa, että tekstiilien tulkinnessa on otettava

huomioon yhteisön normit, koska ne vaikuttavat tehtyihin käsitöihin. Tarkkaa ja lyhyttä pistoa tehdään, koska ennen se oli käsityön tekemisessä tärkeä tavoite ja tällaista työtä arvostettiin. Näppärät mummot näyttävät myös itse tiedostavan pitkän piston ja piiperryksen erot ja niiden arvolataukset. Pitkillä pistoilla tehtyä pintaa Helvi kuvaa rumaksi. Viita kertoo, että välillä mummot ovat arvioineet myös hänen töissään käyttämiin pistoja liian pitkiksi. Toiset ovat oivaltaneet, että aina ei tarvitse olla niin tarkka, että esimerkiksi koko taustaa ei tarvitse täyttää kirjontapistoilla. Kerttu vertailee pidemmällä pistoilla tekemäänsä työtä muliinilangan yhdellä säikeellä kauttaaltaan kirjottuun työhön:

Miulla käy niin hitaasti tää tekeminen kun mie en pääse noista muliinilangoista. Mie oon aika pikkutarkan työn tekijä ollu muutenkin. – – katos nyt tätäkin, täs on pientä, ja mie tykkään että tää on hyvä. – – kun lapsillekin aina koulussa huomautin, että jokaisen pitää parastansa antaa. Niin miusta tää on vähän sellasta samanlaista.

Kuvat 14 ja 15. Kerttu kirjoi vanhan työvälineensä aapiskukon muliinilangan yhdellä säikeellä. Pistoja tuskin erottaa edes lähikuvasta.

Kerttu tiedostaa, että pidemmällä pistoilla työ valmistuisi nopeammin, mutta tärkeintä on kuitenkin se, että tekee sillä tyylillä, mikä itselle tuntuu luontevalta. Sisäinen palkitsevuus mahdollistuu juuri siksi, että toiminta on omaehtoista. Hilikka puolestaan kirjoo rempseällä otteella, pitkin pistoin, kaapista löytyvillä langoilla: *tossa sen näkee, et ku on oikeen huo-*

limaton, niin upeen näköstä tulee! – – Siinä on väärän värinen lanka. Mut ei kai se ketään haittaa. Elävä pinta syntyy kymmenien lähisävyjen vaihtelusta. Langan purkaminen esimerkiksi vanhoista villapaidoista on Hilkalle tyypillistä.

Kuvat 16 ja 17. Helvin vasemmalla kädellä kirjotussa työssä pitkä pisto muodostaa rauhallisen maiseman. Alhaalla Kirstin Lehdetön koivu.

Käsityön työskentelyote saattaa vaihdella sen mukaan, millaista käsityötä tehdään. Kirsti tekee haastavia malleja, esimerkiksi isoja pitsiliinoja virkaten, joissa ei saa olla yhtään virhettä. Tauluista sen sijaan saa tulla sellaisia kuin tulee, niitä ei pureta, vaan kirjotaan tarvittaessa päälle uudestaan. *Ei tarvi purkaa. Jos nyt jotain virhettä tulee, niin lankaa langan päälle,* hän kuvailee käsityötapojen eroja.

Näppäriässä mummoissa pidetään tärkeänä sitä, että jokaiselle löytyy itselle luonteva työskentelytapa. Ryhmässä kaikki keinot ovat sallittuja ja omiin ratkaisuihin kannustetaan. Tärkeänä pidetään myös sitä, että tuetaan jokaisen omia vahvuuksia. Kirstiä esimerkiksi on rohkaistu virkkaamaan, koska virkkaus on hänen alaansa. Osa ryhmäläisistä käyttää myös valmiita kirjontapohjia, jotka täytetään kuitenkin aiheen ja omien mieltymysten mukaan

valituilla kirjontapistoilla. Joskus kaksi henkilöä on tehnyt kirjontatyön samasta aiheesta, mutta lopputulos on luonnollisesti erilainen. Leila kertoo aiheen valinnastaan: *mä tykkään kukista ja jotain kivoja kortteja kun löytyy, niin sit mä taas teen*. Postikorteista sopivia puuasetelmia etsivä Kirsti ja valmiille pohjalle tai intuitiivisesti ilman ennakkosuunnitelmia työskentelevä Helvi mahtuvat samaan veneeseen muistelukirjojen kanssa.

Kuva 18. Leilan valmiille kirjontapohjalle tekemään maisemaan on lisätty irrallisena tehty puunrunko ja ryijynukkaa. Pistojen muodot myötäilevät kuvattavaa pintaa: välkehtivä vedenpinta on kuvattu vaakasuorin etupistoin ja puiden lehvästö pyöreän linnunsilmin.

Sava ja Katainen (2004) pitävät tärkeänä kokemuksien työstämistä konkreettisilla materiaaleilla. Materiaalien merkitys riippuu henkilökohtaisesta historiasta. Ihminen kokee tietyn materiaalin kokemuksensa työstämiseen sopivaksi, eikä voi ajatellakaan käyttävänsä jotain toista materiaalia. Myös ote, jolla materiaalia käsitellään, on tärkeä: humoristinen, rento, raju ja hillitty ote sopivat erilaisiin tilanteisiin ja erilaisille henkilöille. (Sava & Katainen

2004, 33) Työskentely on kokonaisvaltaista tekemistä, jossa tunteet ovat mukana. *Välillä lentää kassiin takaisin. Olkoon siellä, mä en nyt viitti tehdä mitään*, Leila kuvailee. Ebba-kin kertoo, kuinka työ välillä lentää nurkkaan, koska aina ei huvita tehdä. *Ja kesällä pidentään lomaa*. Näppärien mummojen työskentelyotteita voisikin kuvailla vapaiksi ja joustavaksi – tehdään siten, kun sillä hetkellä tuntuu sopivalta.

Meditatiivinen materiaalin työstäminen, täydellinen uppoutuminen työskentelyyn, sopii erinomaisesti kuvaamaan myös käsityöllistä toimintaa (ks. Sava & Katainen 2004, 33). Ajan katoaminen ja uppoutuminen työhön tuli jo esiin flow-ilmion yhteydessä. Eira kuvaa työskentelyn mukaansatempaavuutta: *Kun saa eteenpäin, silloin ei malttais käydä nukku-
maan. Kiinnostaa niin kovasti se*.

Materiaalivalinnoissa oma tyyli näkyy esimerkiksi säästäväisyytenä, halutaan käyttää tarkasti hyväksi vanhat lankavarastot. Leila käyttää miehensä ristipistotöistä ylijääneitä lankoja. Helvilläkin on laatikot pullollaan: *toisessa on hedelmälankoja, toiset on tämmösiä luonnonlankoja*. Myös muistot voivat näkyä materiaalien valinnassa. Hilikka on perinyt sisartensa lankavarastot ja hyödyntää niitä käsitöissään. *Nykyajan tyttäret kun eivät oikein tee sitä käsityötä, niin kaikki langat aina lähetettiin mulle*, hän kertoo. Esitellessään teoksiaan hän muistelee innostuneena sitä, mistä materiaalit ovat peräisin:

Kato: ikkunaverho, Merjan hame, oma hameeni, tossa on Marimekkoa, tossa kun Merja oli ihan pikkunen. – – ja kaunis mekko oli tuo minun mekkoni. Oikein nätti. Minä olin silloin nuori ja nätti. Ja kun omakotitalossa asuttiin niin ei tarvinu heittää roskikseen, vietiin vinttiin.

Itselle mieluisan materiaalin valinta voi tapahtua myös tunnun perusteella. Käsien tehty pistokirjonta on työläs tekniikka, ja materiaalin kanssa täytyy olla kosketuksissa kauan, sillä isoimpien töiden valmistaminen vie jopa vuoden. Hilikka ei halua käyttää karheaa pellavalankaa, koska se *tuntu semmoselta kovalta ja kalsalta*. Ebba, Kerttu ja Kirsti taas ovat mieltyneet pellavalankoihin. *Koska pohjakin on pellavakangasta, niin pellavalanka sopii siihen erityisen hyvin*, Ebba selvittää.

Taloudellisuus näkyy materiaalivalinnoissa myös kierrätysmateriaalien käyttönä. Esimerkiksi kolmiulotteisten irta-osien täyteenä käytetään sukkahousua. Yksittäisten lehtien parhaaksi kirjontapohjaksi taas on osoittautunut ”hurmosmela”, tekstiilipohjainen saunavihta.

Laatukriteereitä materiaalien uusiokäyttö ei kuitenkaan madalla: sukkahousu on parempaa täytemateriaalia kuin vanu, koska se kestää runsaasti kirjontapistoja, eikä tule neulan mukana työn läpi, mummot selvittävät. Ryhmän mukaan ihmiset ovat ihmetelleet sukkahousun käyttöä: ehkäpä siihen liittyy negatiivinen arvolataus. Luoville taiteilijoille ihmisten mahdolliset ennakkoluulot eivät kuitenkaan ole esteenä, vaan ideana on juuri kokeilla erilaisia mahdollisuuksia ja etsiä näin omaan näkemykseen sekä arvomaailmaan sopivia ratkaisuja.

Muistelukirjontatekniikassa pistokirjontaan yhdistetään tilkkutyötä ja kankaan maalausta. Joskus pohjamaalaus jätetään sellaisenaan työn taustaksi, mutta useimmiten sekin kirjotaan harvakseltaan. Kangastilkkujen tai muiden materiaalien lisäämisessä käytetään mielikuvi- tusta. Kertun heinäpeltoa koristavat pellavasta tehdyt heinäkuhilaat. Ebban kolmiulotteinen puu on rakennettu rautalangan ympärille, ja sitä voi taivutella haluamaansa asentoon. Usein yksityiskohdat valmistetaan irrotettavina osina. Hilkan kissa kulkee kotiin tietä pitkin ja sen voi siirtää talon katolle. Joutsenetkin uivat välillä pois Ebban joutsenlammesta.

Värisilmä kehittyy kirjontaharrastuksen myötä. Viita kertoo, että mummoilla on tarkempi värisilmä kuin lankakaupan myyjillä (M. Viita, henkilökohtainen tiedonanto 9.7.2009). Värienkäytössä on löydettävissä montaa eri tyyliä. Suurin osa Näppäristä mummoista on mieltynyt realistisen hillittyihin väreihin, ja käytössä on runsaasti lähisävyjä, jolloin vaikutelma on harmoninen. Hilkka puolestaan valitsee työhönsä *koreita värejä*.

Monesti toiset sanoo että on liian pliisu. Laitahan nyt ton ja ton sävystä vihreitä vielä tohon puuhun. Sitten kattellaan lankoja ja niitä vaihdellaan. Marialla on varasto ja saatetaan keskenäänkin vaihdella. (Ebba)

Lähisävyjen käyttö vaatii laajan värivalikoiman lankoja, joten ryhmätapaamisissa vaihdellaankin usein lankoja, jotta kaikille löytyisi juuri oikeat sävyt. Kerttu ja Eira ovat hyvin tarkkoja väreistä. Kukkia katsellaan usein kasvikirjoista, ja on tarkkaa, etteivät väärät kukat kuki samaan aikaan. Mummot saattavat kerätä talteen sopivan kasvin ja mennä sen kanssa ostamaan juuri oikean sävyistä lankaa. *Miun pitäis nyt kiireesti mennä ottamaan puna-ailakki säilöön*, Kerttu muistaa kesken haastattelun.

Kun mä menin sinne Vuorelmalle, niin mä sanoin, että taivaslankaa, sellaista kun oli toissa aamuna taivaalla. Piti saada punertava taivas, kun minusta se oli niin hyvännäkönen. (Eira)

Kuva 19. Yksityiskohta Kertun maisemasta Luumäen Kivijärveltä on esimerkki väriharmonioiden käytöstä kirjontatyöstä. Kerttu itse pitää työtä yhtenä onnistuneimpana työnään onnistuneen taivaan vuoksi.

Ettei oo sellasia jyrkkiä, että osaa häivyttää. Mie en tiää että saanko mä aina onnistumaan, mutta tätä mie pidän itte just sen takia onnistuneena. Must tää on aika hieno tästä näin. (Kerttu)

Kukin Näppärien mummojen jäsen toteuttaa reliefimäistä kirjontatekniikkaa omalla tyyllillään. Mukaan mahtuu sekä pitkän piston että pikkutarkan piiperryksen tekijöitä kuin myös taivaslankaa ja koreita värejä hakevia mummoja. Jokaiselle sallitaan oma tyyli – jokainen hyväksytään omana itsenään. Oman tyylin hakemisessa oma arvomaailma selkiytyy – rohkeus elää omannäköistä elämää voimauttaa. (Ks. Sava & Katainen 2004, 34; Siitonen 1999)

6 Kahvikupin ääressä on hyvä olla – yhteisöllinen käsityö tekee mukautuvaa

Iloinen puheensorina täyttää huoneen. Näppärit mummot ovat kokoontuneet Marian luo ensimmäistä kertaa kevään jälkeen. Esiteltyäni itseni ja tutkimukseni, yritän pysyä poissa tieltä ja antaa mummojen keskittyä näyttelyn suunnitteluun. Hiukan arastellen pysyn sivustalla – kunnes kahvipöydästä jo huudellaan: no tuletko sinä? (Ote kenttäpäiväkirjasta 9.7.2008)

Tutkimusprosessin myötä olen tullut vakuuttuneeksi siitä, että Näppärien mummojen toiminnan ytimessä on kahvikupin ääressä seurustelu ilman kiirettä. Yhteisö on merkittävä osa käsityötä, sillä ilman luottamuksellista ilmapiiriä, hyvää tunneilmastoa, ei ryhmämuotoinen ilmaisullinen käsityöprosessi saa tarvitsemaansa turvallista ympäristöä. Mielikuvaoppiminen eli omien kokemusten muuntaminen edellyttää rentoa olotilaa (Lindh 1998, 81–81). Näppärien mummojen yhteisön rento ja avoin ilmapiiri toimiikin motivoijana käsityön tekemiseen, sillä suurin osa työskentelystä tehdään ryhmäkokoontumisten ulkopuolella. Ryhmä on yhteisö, jota ei yhdistä vain mummoilu ja kiinnostus käsitöihin. Vahva ryhmähenki ja yhteisiksi vuosien varrella kutoutuneet kokemukset ovat hioneet mummot kiinteäksi yhteisöksi, jolla on oma kulttuurinsa.

Kulttuuritoiminnalla voidaan nähdä olevan merkittäviä positiivisia vaikutuksia yksilön hyvinvoinnille. Kun yhteisöllisyys ja kulttuuritoiminta yhdistyvät, syntyy kiinnostavia rajapintoja yhteisöllisen käsityön ja hyvinvoinnin tutkimiseen. Hanna-Liisa Liikanen (2004) kirjoittaa hyvinvointia edistävän taiteen ja kulttuuritoiminnan välineellisestä ja soveltavasta merkityksestä. Taide tarjoaa sosiaalista yhdessäoloa ja sen avulla terveys koetaan paremmaksi. Lisäksi taide tuo viihtyisyyttä ympäristöön. Kulttuuritoiminnan merkitys yksilölle voi olla esimerkiksi harrastus, arjesta irrottautuminen tai väylä kokea elämyksiä. Taideharrastus herättelee yksilön omaa kokemusmaailmaa, herkistää aisteja ja vaikuttaa positiivisesti myös muistiin. (Liikanen 2004, 63, 65, 73) Toisaalta myös yhteisöllinen toiminta itsessään on arvokasta. Päämäärätietoinen, aktiivinen osallistuminen parantaa onnistuneen vanhenemisen mahdollisuuksia (Heikkinen, E. 2000, 228). Näppärien mummojen toiminnassa yhdistyvät omaehtoinen, päämäärätietoinen kulttuuritoiminta ja yhteisöllisyys.

6.1 Käsityö yhteisöllisenä toimintana

Ihmislunnosta kumpuava yhteisöllisyys, jota myös sosiaalisesti pääomaksi kutsutaan, on arkisesti eräänlaista me-henkeä. Me-henki edellyttää yhteistä intentiota ja positiivista suhtautumista ja luottamusta toisiin. Me-henkeen kuuluu yhteinen historia onnistumisineen ja epäonnistumisineen, ja sitä voidaankin pitää tärkeimpänä yhteisön ominaisuutena. Siihen liittyy myös usko yhdessäolon merkityksellisyyteen ja varmuus tuen saamisesta. (Hyypä 2002, 27, 48; Manka, Kaikkonen & Nuutinen 2007, 17) Näppäriille mummoille käsityö on syy kokoontua yhteen, mutta pitkäaikaisen, omaehtoisen toiminnan merkitys on muuttunut yhä enemmän yhteisölliseen suuntaan. Ryhmän sosiaalisesta pääomasta puhuessani keskitän huomioni ryhmän sisäiseen vuorovaikutukseen, luottamukseen ja vastavuoroiseen toimintakulttuuriin (ks. Iisakka & Alanen 2004, 8–9). Yhteisten normien avulla yksilöt sitoutuvat toisiinsa ja yhteisöön, jolloin ryhmän sosiaalinen pääoma tiivistyy ja hyvinvointi lisääntyy. Sosiaalisen pääoman tärkeimmät elementit: luottamus, yhteenkuuluvuus ja yhteisiksi muodostuneet normit (Hyypä 2002, 191) tarjoavatkin kiinnostavat kurkistusikkunan Näppärien mummojen toimintaan.

Vanhuudessa osallistumisen mahdollisuudet kasvavat, koska silloin on yleensä käytössä enemmän vapaa-aikaa kuin työikäisenä. Näin onkin luonnollista tarkastella vanhuutta positiivisesta näkökulmasta: uusien mahdollisuuksien ja oppimisen näkökulmasta, eikä niinkään luopumisen ja vastaanottamisen näkökulmasta. Terveen ja aktiivisen vanhenemisen käsitteet sopivat kuvaamaan sitä, kuinka yksilö vielä vanhuudessakin rakentaa omaa elämäänsä ja pyrkii tavoitteellisesti toimimalla säilyttämään fyysisen, henkisen ja sosiaalisen toimintakykynsä. Vanhuuteen liittyy kieltämättä luonnollista luopumista ja menetyksiä, fyysisen terveyden heikkenemistä ja usein myös yksinäisyyttä. Aktiivisen osallistumisen mahdollisuuksien turvaaminen on kaikessa vanhustyössä keskeinen tavoite. Aktiivinen elämäntapa on elämänilon säilymisen kannalta tärkeää, joten passiivisuuden ehkäiseminen on ensisijainen tavoite. Vähäinen sosiaalinen osallistuminen lisää merkittävästi kuoleman riskiä ja vaikuttaa negatiivisesti päivittäisistä toiminnoista selviytymiseen. Yhteisöllisyyden merkitys vanhuudessa on erityisen tärkeä, koska vanhuuteen liittyy luonnollisesti läheisten ihmisten poismenoa. Sosiaalisen pääoman karttumista voidaankin edistää kansalaisten omatoimisuutta lisäämällä. Kansalaisaktiivisuuden lisäämistä voidaan kuvata myös

eräänlaisena täysivaltaistamisena. (Hyypä 2002, 178). Yksilö on oman elämänsä aktiivinen toimija ja vaikuttaja eikä passiivinen suorittaja. (Lehtinen 2000, 249–251; Heikkinen, E. 2000, 217, 228; Hyypä 2002, 178) Arkitietämyksenkin valossa jo lyhytaikainenkin katkos osallistumisessa voi olla kohtalokas, eikä paluuta entiseen aktiiviseen toimijuuteen välttämättä enää ole.

Käsityön tekemisen ja yhteisöllisyyden yhteen kietoutunutta merkitystä sopii kuvaamaan sosiokulttuurinen toiminta ja innostaminen. Sosiokulttuurisen innostamisen ytimessä on mukaan tempaaminen innostamalla. Yksilön kokonaisvaltaisen kehityksen tukeminen yhteisöllisyyden, osallistumisen ja luovuuden avulla on sosiokulttuurisen innostamisen ydintavoitteena. Innostamisen avulla pyritään lisäämään yksilöiden välistä vuorovaikutusta ja omaehtoista toimintaa. Ihmisten liikkeelle saamisen keskeisenä työkaluna on osallistuvan pedagogiikan käyttö yhteisöllisen, ei opettavan toiminnan hengessä. (Liikanen 2004, 70–71; Kurki 2000, 14, 19, 25) Kirsti kuvaa hyvän ohjaajan merkitystä innostumiselle:

Marian seurassa kyllä innostuu. Jos sanoo että en mä nyt taida viittää, niin se sanoo: eikä, nyt ei sanota niin. – – se keksii jonkun porkkanan, että mistä se taas alkaa se innostus. Kyllähän tää mukavaa on. (Kirsti)

Leilan kertoo ryhmän merkityksestä käsityötoimintaan motivoijana etenkin silloin, kun käsityö ei meinaa sujua:

Mulla kun on tuolla noita lintuja. Ne oli mulle vaikeita. Voi että, mä en meinannu linnun lintua saada. Mut kyl mä sitten muutaman talvilinnun sain tonne tehtyä. Siinä mä kyllä ajattelin, että nyt minä kyllä jätän koko mummot, minä en viitti. Mutta mä en raskinut lähteä.

Leilan kommenttia voi tarkastella sosiokulttuurisesta näkökulmasta esimerkiksi Karppista (2005, 165) mukaillen: kokonaisvaltainen käsityötaiteellinen toiminta liittyy yksilön osaksi yhteisöään. Huonona päivänä vaikeuksien kasaantuminen ei saa yhteisöllisen käsityön teki-jää luopumaan harrastuksestaan, vaan yhteisö pitää tiukasti otteessaan ja innostaa myös silloin, vaikka oma motivaatio meinaisi loppua. Näppäriä mummoja voikin kuvata innostuneiksi ja aktiivisiksi osallistujiksi, eikä syrjäytymistä tästä näkökulmasta katsottuna tarvitse pelätä.

Tärkeintä Näppärissä mummoissa on tavata muita ihmisiä ja pitää kontaktia yllä, Kirsti muotoilee. Tää on psyykelle hyvä, monelle. On tarve puhua. Sen huomaa kuin yksin ihmiset on. Niin niillä on hirvee tarve puhua, Leila kertoo. Arkinen jutustelu kuuluu Näppärien mummojen toimintakulttuuriin. Ebba kiteyttää: mistäs luulet ilon tulevan, jos ei saa puhua [muista asioista]. Kaiken kaikkiaan vuorovaikutus onkin Näppärissä mummoissa kaikkein tärkeintä. Tapaamiset keskittyvät keskusteluun ja kahvitteluun. Myös Ebban mukaan tapaamisista saa motivaatiota käsityön tekoon. Pääasiassa työt tehdään kotona ja tapaamisista saa pontta kotona tekemiseen, koska yleensä haluaisi, että työ olisi ainakin vähän edistynyt, kun seuraavan kerran nähdään.

Ensin kahvitellaan ja sitten jutellaan ja sitten loppuukin aika. – – sitten katotaan et Maria antaa ohjeita mitä sitten kotona tehään. Ei siel [tapaamisessa] montaa pistoa tehdä. (Kirsti)

Ryhmämuotoisessa toimintaterapiassa korostuu varsinaisia toimintamuotoja enemmän ryhmäläisten välinen spontaani vuorovaikutus. Terapeuttiselta ryhmäprosessilta edellytetään erityisesti pitkäkestoisuutta ja sitä, että siinä pystytään riittävästi huomioimaan asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita. (Pikkarainen 2004, 40–41) Näppärissä mummoissakaan ei pelkkä käsityön tekemisen tarve selitä sitä, miksi ryhmään halutaan sitoutua vuodesta toiseen. Vuorovaikutus ja kontakti toisten kanssa koetaan ensiarvoisen tärkeäksi. *Mä kysyinkin niiltä, että saanko mä käydä ryhmässä vaikken mä enää tekiskään*, Leila nauraa kertoessaan omaan työhön tympääntymisestä seurannutta kommenttiaan. Ryhmä kuitenkin pitää otteessaan ja luo motivaatiota silloinkin, kun ei itse jaksaa. Vuodesta 1995 rakennettu yhteinen toimintakulttuuri on luonut avoimen tilan, jossa jokaisen on hyvä olla.

Se, miten yhteisö on rakentunut, selittää osaltaan yhteisön yhteenkuuluvuuden tunnetta. Vahvoilla sidoksilla tarkoitetaan muodollisia yhteyksiä esimerkiksi työyhteisöissä. Heikoille siteille rakentuneet verkostot puolestaan on nähty hyvinvointia edistävinä etenkin siksi, koska ne lisäävät koheesion eli yhteenkuuluvuuden tunnetta ja niissä yksilön liikkumatila on suurempi. Epämuodolliset yhteydet edistävät yhteenkuuluvuuden tunnetta, sillä tällaiset verkostot ovat muodostuneet vapaaehtoisesti. (Hyypä 2002, 28, 54) Näppärien mummojen ryhmä on laajentunut esimerkiksi näyttelytoiminnan myötä, sillä useampi ryhmäläinen on liittynyt ryhmään innostuttuaan näyttelyn näkemisestä Vuorelmalla tai Taitokeskus Velmassa. Näppärien mummojen yhteisö näyttääkin rakentuneen löysin sitein, ja yhteisö leviää edelleen ulospäin. Ulospäin suuntautunut toiminta onkin osoitus merkittä-

västä joustavuudesta ja kuvaa yhteisön avoimuutta. Ydinryhmä on ollut kasassa vuodesta 1995, joten uusien jäsenten mukaan tuleminen voisi otaksua olevan hankalaa. Kuitenkin vielä keväällä 2009 ryhmään otettiin kaksi uutta jäsentä, jotka tulivat mukaan Taitokeskus Velman kurssin kautta.

Yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden tasapainoinen suhde on yhteisön toimivuuden kannalta tärkeää. Erityisesti erilaisuuden kohtaaminen toimii yhteisön toimivuuden mittarina. Yhteisössä omat käsitykset ja ajattelutavat saattavat joutua koetukselle kohtaamisten myötä. Erilaisuus on haaste, mutta myös rikkaus, sillä kyseenalaistaminen ja ristiriidat tuovat energiaa, luovuutta ja tervettä kriittisyyttä. Suvaitsematon, liikaa yhdenmukaistava yhteisöllisyys voi olla sulkevaa ja kapeuttavaa ja aiheuttaa kuppikuntaisuutta tai kateutta – jopa kiusaamista. Suvaitsevaisuuden avulla yhteisö kehittyy ja vahvistuu. (Manka ym. 2007, 16–17) Vapaaehtoisen harrastustoiminnan ympärille muodostuneet yhteisöt eivät yleensä yhdenmukaista liikaa, vaan sallivat erilaisuuden (Hyyppä 2002, 26). Yhteisöllisyys ei edellytäkään samanlaisuutta, vaan samassa veneessä voidaan olla erilaisuudesta huolimatta. Näppärissä mummoissa jäsenten poliittinen ja uskonnollinen suuntautuminen vaihtelee, eikä se vaikuta ryhmän yhtenäisyyteen. Myös käsityön tekemisen tavoissa on suurta erilaisuutta, eikä yhtenäistä käsityökulttuuria ole mahdollista kuvailla. Ryhmän vahvuutena on myös Viidan (2008) mukaan jäsenten riittävä erilaisuus. Näin ryhmä kehittyy koko ajan, eikä kehitys pääse pysähtymään.

Yhteisössä toimiminen tyydyttää inhimillisiä tarpeita. Yhteenkuuluvuus taas vahvistaa yhteisten arvojen muodostumista. (Hyyppä 2002, 26) Näin yksilöllä on mahdollisuus olla oma itsensä yhteisössä. Lindhin (1998) peräänkuuluttama avoin tunneilmasto onkin ratkaisevassa asemassa, jotta ilmaisullinen käsityöprosessi sosiaalisessa kontekstissa voisi toteutua turvallisesti ja tarkoituksenmukaisesti. Tunnelma Näppärissä mummoissa on avoin ja siellä voi olla oma itsensä. Helvin sanoin *sinne on hyvä mennä*. Kertun mukaan *ne on kauheen mukavia ihmisiä vaan. Senkin puoleen on kauheen kiva nähdä heitä ja jutella*. Ebba kuvailee keskustelun luonnetta: *siellä kaikki puhuu päällekkäin ja voi olla kolme juttua samaan aikaan käynnissä*. Toimivan ryhmädynamiikan vuoksi päällekkäin puhuminen ei kuitenkaan häiritse: ryhmässä myös kuuntelijoita on riittävästi.

Kuva 20. Hilikka ja minä Farmari-messuilla. Kuva: Maria Viita.

Myös yhteiset tapahtumat ovat vahvistaneet yhteishenkeä ja hyvinvoinnin kokemuksia. Tutkimusjakson aikana Näppärät mummot esiintyivät Lahdessa Farmari-messuilla heinä-elokuun vaihteessa ja Kätevä ja tekevä -messuilla marraskuussa. Yhteisöllisen toiminnan mukaansatempaavuus sai kävelemisen vaikeuksista kärsivän Kirstin unohtamaan vaikeutensa: *messuilla mä en huomannutkaan, etten mä pysty kävelemään.* Hän uppoutui iloiseen messutunnelmaan ja messuvieraiden viihdyttämiseen, jolloin fyysinenkin vaikeus jäi taka-alalle.

Eira on kerännyt Näppäriin mummoihin liittyviä muistoja ja kirjoittamiaan muistelmia yhteisistä retkistä ja tapahtumista. Ryhmän historiikkina toimiva kansio sisältää syntymäpäiviksi kirjoitettuja runoja ja luonnekuvauksia kaikista ryhmän jäsenistä. Vuonna 1997 Näppärät mummot järjestivät mummojen yhteisen iän 550-vuotisjuhlat. Mukana on myös kuvia viikon kestäneeltä Lapin matkalta.

Todella kivoja nää retket. Ja siellä missä viikkokin oltiin, siellä Lapissa, ei mitään riitaa tullu. On hyvin paljon leikkimieltä. Kaikkia mitä nuorenakin, näit sanaleikkejä ja hypättiin narua.
(Eira)

Eiran kommenttia meillä oli aina todella hauskaa, kun ollaan tällä porukalla oltu, ei tarvitse epäillä. Leikkimielisyys kertoo rennosta tunnelmasta ja luottamuksesta. Leikkimielisyys kiteytyy hyvin Eiran runossa:

*Hotellin pihassa leikit leikittiin,
hedelmäpelit ja narut hypättiin.*

*Suomutunturille kiivettiin,
sieltä kauaksi katseltiin.
Kerttu näytti nuoruuden taidon siellä:
päälläseisannon osaamisen vielä.
(Nummi 2002)*

Kuva 21. Ebba, Kerttu ja Hilikka Näppärien mummojen kokoontumisessa.

Näppärien mummojen toimintaa kuvaavatkin hyvin luottamus, yhteenkuuluvuus ja yhteiset normit – kaikki tärkeimmät sosiaalisen pääoman elementit. Näppärissä mummoissa ryhmäläiset saavat toimia muistelukäsityön asiantuntijoina. Elämäniloiset mummot näyttävät mallia, kuinka osallistuminen tuo energiaa. Helviä haastatellessani kysyin, kuinka hän on pärjännyt kotona kolmen vuoden sairaalassaolon jälkeen. Hän tokaisi pärjänneensä hyvin, *paremmin kuin siellä [sairaalassa]*. Oman toimintakyyn palautuminen näyttääkin tuoneen hänelle energiaa ja vahvistaneen osallistumisen halua entisestään.

Luvussa 5.1 kerroin, miten tärkeää on, että läheisten sairastaessa käsityö tarjoaa pakokeinon ahdistavista tunteista ja mahdollistaa uppoutumisen itselle mieluisiin toimintaan. Tätä aktiivisen osallistumisen hyvinvointia edistävää merkitystä onkin vaikea luokitella kuuluvaksi joko käsityöhön tai yhteisöllisyyteen, sillä se liittyy selkeästi molempiin. Käsityön tekemisen ja yhteisöllisyyden yhteen kietoutunutta merkitystä näyttääkin kuvaavan hyvin sosiokulttuurinen innostaminen, sillä siinä yhdistyvät osallistumisen, kulttuuritoiminnan ja omaehtoisuuden edistäminen. Myös Eira kiteyttää yhteisöllisyyden ja käsityön yhteyden:

*Aika kuluu rattoisasti, vuodet vierii nopeasti.
Tutussa mummporukassa, käsin tekemisen taidossa
(Nummi 2009)*

Tässä luvussa kuvaamani Näppärien mummojen yhteisöllinen toiminta sopii Pölläsen hahmottelemiin terapeuttisen käsityön virkistystoiminnan ja ekologisen toiminnan alueisiin. Kulttuurisiin ja yhteisöllisiin aktiviteetteihin osallistumisen vaikutukset elämänlaatua parantavina ja hyvinvointia lisäävinä näkyvät esimerkiksi virkistymisenä, viihtymisenä ja mielekkäänä ajanvietteenä. (Ks. Pöllänen 2007, 98) Näppärien mummojen toiminnasta erityisen merkityksellistä tekee se, että se on itselähtöistä harrastustoimintaa. Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteena oleva yksilöiden omaehtoisen toiminnan parantaminen näyttääkin onnistuneen loistavasti.

Käsityön yhteisöllinen funktio näyttäytyi Lingon (1998, 343) tutkimuksessa huolenpitona rakkaita ihmisiä kohtaan, joille käsitöitä tehtiin. Käsitöitä tekemällä vahvistettiin omaa sidosta läheisiin, esimerkiksi tekemällä ”surupaita” sairastavalle ihmiselle. Hyypän (2002, 54–55) mukaan yhteisön luottamuksesta kertoo se, että ongelmatilanteessa käännytään sen puoleen. Huolenpitoa ja empatiaa toisia näppäriä mummoja kohtaan on osoitettu myös – mitenkäs muuten kuin – käsityön avulla. Helvi ehti ennen halvaantumistaan aloittaa kaksi kirjontatyötä, jotka muut mummot tekivät valmiiksi. Nyt Helvin asuntoa koristavat taulut toimivat symboleina Näppärien mummojen yhteishengestä ja turvaverkosta, johon voi todella luottaa.

6.2 Käsityödiskurssit ja vuorovaikutus identiteetin peilauspintoina

Olen jo käsitellyt identiteetin rakentamista ilmaisullisen omaelämäkerrallisen työstämisen avulla ja sukupolvikokemuksen rakentumisen kautta. Tässä luvussa, yhteisöllisen käsityön kontekstissa, keskityn tarkastelemaan identiteetin rakentamista suhteessa läheisiin ihmisiin ja yhteiskunnallisiin käsityön diskursseihin. Myös identiteettiin liittyvät käsitteet vaihtelevat sen mukaan, mistä näkökulmasta identiteettityötä tarkastellaan. Stuart Hall (1999) puhuu kulttuurisesta identiteetistä, joka perustuu paitsi uudelleen rakentamiseen, myös menneisyyden kertomuksille. Menneisyys asemoi yksilöä, ja toisaalta yksilö muodostaa kuvaa

itsestään suhteessa menneeseen. Tämä merkitsee sitä, että yksilö määrittelee identiteettiään suhteessa vallalla oleviin diskursseihin. Nämä vallalla olevat representaatiojärjestelmät – ollessaan hyvin voimakkaita – pakottavat subjektin asemoimaan itsensä suhteessa niihin. Ollako puolesta tai vastaan, on kysymys johon suhteessa yksilö muodostaa identiteettinsä. Hall ei pidäkään identiteettiä olemuksena vaan positiona, josta käsin ihminen toimii ja puhuu. Yleensä näitä positioita on useampia ja ne saattavat olla ristiriidassa keskenään, ne ikään kuin risteävät toisiaan. (Hall 1999, 224-228, 250)

Jaana Kärnä-Behm (2005) on tutkinut käsityön ja käsityöläisyyden representoitumista eli esittämistä suomalaisissa päivälehdissä. Hänen löytämistään käsityön päädiskursseista käsitellen tässä elämänhallinnan diskurssia, taitajuusdiskurssia ja anti-intellektivoivaa diskurssia, sillä niitä vasten mahdollistuu hedelmällinen keskustelu tutkimusaineistoni kanssa. Taitajuusdiskurssin voi käsittää käsityön normina, sillä taito ja taitotuotteet näyttelevät merkittävää sijaa käsityötä koskevassa kielenkäytössä. Käsityötuotteista puhutaan ensisijaisesti taitoa vaativina tuotoksina. Tähän yhdistyy myös anti-intellektivoiva diskurssi: käsityötä pidetään taiteelle alisteisena ja sen ilmaisullisuus pyritään jopa ohittamaan. Käsityön osana on tässä kielenkäytössä olla käytännöllinen artefakti, ei ilmaisullinen teos. (Kärnä-Behm 2005, 126–131) Käsityötieteen kentällä myös Miia Collanus ym. (2006) ovat pohtineet vastakkainasettelua ilmaisullista ja taitoa korostavien käsityösuuntauksen välillä. Käsityön ilmaisullista (ja elämänhallinnallista) merkitystä korostettaessa on pelätty sitä, että ilmaisullisuus syö pohjaa käsityötaitojen pitkäjänteiseltä opettelulta. Käsityön näkökulmasta materiaaliin sitoutumatonta toimintaa on pidetty ideoilla puuhasteluna, joka ei vaadi taitoja. Taiteen näkökulmasta käsityö taas on nähty taiteen tekemisen välineenä, sille alisteisena, kuten Kärnä-Behm kirjoittaa. (Ks. Collanus ym. 2006, 153–155; Kärnä-Behm 2005) Näin taiteen ja käsityön vastakkainasettelu elää myös käsityötieteessä voimakkaasti. Onkin perusteltua pitää yhteiskunnallisia käsityön diskursseja yksilön käsityöidentiteetin peilauspintana.

Tässä luvussa pyrin paikantamaan Näppärien mummojen käsityöllistä positiota seuraavien kysymyksien avulla: Millä tavalla ympäröivässä yhteiskunnassa puhutaan käsityöstä ja miten nämä käsityön julkituodut merkitykset ovat muuttuneet näppärien mummojen elämän aikana? Millä tavalla tutkimushenkilöt kokevat suhteensa kokonaiseen ilmaisulliseen käsityöhön ja ositettuun valmiita malleja hyödyntämään käsityöhön?

Jos käsityön merkitys yksilölle on tuottamistoimintaa, voi olla vaikea heittäytyä luovaan ennustamattomaan prosessiin mukaan. Toisaalta heittäytymistä saattaa vaikeuttaa myös usko omiin taitoihin tai itse taitojen puute. Muutamat mummot kehuvat mielellään toisia taiteilijoiksi ja pitäytyvät itse käsityön tuottamistoiminnan merkityksissä. Omassa aineistossani esimerkiksi Ebban kommentti *nämä ovat näitä turhia käsitöitä* viestii siitä, että hän tiedostaa käsityön merkityksen hyödyllisenä tuottamistoimintana.

Nää on ihan harjotteluhommia mulla kaikki. Määhän oon ihan viimeseks tullu ja yritän vaan siel mukana. – – Tympäsee vaan kun en osaa. Mutta eihän ne kellekään muulle tuu kuin mulle tai mejjän väelle. (Leila)

Leilan kommentti heijasteleekin epävarmuutta ilmaisullisessa toiminnassa. Läheiset kuitenkin tuntuvat arvostavan Leilan käsitöitä, ja se riittää hänelle motivaatioksi tekemiseen.

Näppärät mummot näkivät suhteensa käsityöhön toisistaan poikkeavilla tavoilla. Kerttu muisteli aikaa toimiessaan kansakoulun opettajana ja pohti sitä, kuinka käsityön arvostus on muuttunut erilaiseksi.

Mul on se periaate et huonoa työtä osaa jokainen tehdä, mutta ei hyvää. Pitää yrittää parastaan. Vihkotyötkin oli siistimmät kuin nykyisin. Eihän opettaja voi tietenkään kaikilta vaatia, ei kaikki pysty. Mut jokainen sitä omaa parastaan. – – ei se [tarkkuus] oo niin tarpeellistakaan nykyaikana. Kun onhan ne paljon luovempia. (Kerttu)

Suurin osa mummoista on tehnyt koko ikänsä hyötykäsitöitä, muun muassa kirjontatöitä, virkkausta, neulontaa, kudonnaisia ja vaatteita. Eira ja Hilkka totesivat, etteivät enää haluaisi palata tekemään käsityötä valmiiden mallien pohjalta. Helville taas tekemisen intentio oman fyysisen toimintakyvyn rajoissa oli kaikista tärkeintä. Ebba puhui turhista käsitöistä, mutta näyttää kuitenkin tekevän mielellään ilmaisullisia omaelämäkerrallisia teoksia. Näppärien mummojen suhtautuminen ilmaisulliseen käsityöhön ei olekaan selkeästi käsitettävissä Kärnä-Behmin tutkimuksessa esiin tulleiden diskurssien valossa. Tätä selittänee pitkä harrastuneisuus ja se, että ryhmän vetäjä Viita on puhunut käsityöilmaisusta ja tietoisesti jalostanut omaa ohjaustapaansa ilmaisullisuus tienviittanaan. Käsityöilmaisuus on olennainen osa Näppärien mummojen identiteettiä, vaikka kaikki ryhmän jäsenet eivät sitä kovin tie-

toisesti toteutakaan. Näppärien mummojen käsityölliset positiot suhteessa anti-intellektivoivaan diskurssiin ja taitajuusdiskurssiin ovatkin moniselitteisiä, eikä niitä voi tyhjentävästi selittää.

Kärnä-Behmin (2005) kuvaamassa käsityön elämänhallinnan diskurssissa tekemisen ilo ja rentoutuminen kuvataan käsityön olennaisiksi osiksi. Käsityön avulla voidaan käsitellä vaikeita asioita kuten läheisen kuolemaa. Myös käsityön mahdollisuudet sosiaalisen syrjäytymisen estäjänä nostavat sen merkittävään asemaan yhteiskunnallisen hyvinvoinnin edistäjänä. Elämänhallinnan diskurssi voidaan nähdä vastakkaisena ammatilliselle käsityölle, joka korostaa käsityötä tuottamistoimintana. (Kärnä-Behm 2005, 137) Kulttuuristen diskurssien lisäksi myös ryhmäjäsennydet vaikuttavat merkittävästi identifiointumiseen, tällöin voidaan puhua sosiaalisesta identiteetistä. Ryhmän jäsenyys antaa voimia ja vaikuttaa minäkokemukseen. Ryhmän jäsenyydestä tulee tarvitsevuuden kohde, sillä yksilö tarvitsee aina hyväksyntää ja arvostusta kanssaihmisiltään. (Vuorinen 2000, 126–127)

Näppärien mummojen tapauksessa käsityöryhmä tarjoaa tiiviin yhteisön, jossa voi tehdä käsitöitä ja saada seuraa ja sosiaalista tukea niin illoissa kuin suruissakin. Näppärit mummot ovat omaksuneet elämänhallinnan diskurssin sisällön niin hyvin, että jokainen haastateltava nosti esiin käsityön rentouttavan tai iloa tuovan merkityksen. Jännitettä elämänhallinnan ja ammatillisuuden välillä (Kärnä-Behm 2005, 147–148) ei näytäkään olevan, vaikka ryhmässä on useita käsi- ja taideteollisuusalaalla elämäntyönsä tehneitä henkilöitä.

Käsityön elämänhallinnalliseen merkitykseen liittyy käsitteellisesti samankaltainen käsityön avulla voimaantuminen eli yksilön sisäisen voimantunteen kasvu käsityön avulla. Käsityön sisäistä voimantunnetta lisäävät mahdollisuudet liittyvät lähiympäristön suhtautumiseen: ovatko omat vanhemmat ja aviomies suhtautuneet käsityön tekemiseen vähätellen vai kannustaen, ja oliko oma käsityöopettaja idearikas kannustaja vai turhaan purattaja. Läheisten suhtautuminen vaikuttaa siihen, mitä käsityön merkityksiä yksilö itselleen sallii (esim. Guttorm 1999, 60, 67). Hilkan käsityöopettajaäiti ei opettanut tyttärelleen käsityötaitoja, vaan hän oppi ne aikuisena, naapurin rouvilta kyselemällä, oman perheellisyyksen tehtyä käsityötaitojen hallinnan välttämättömäksi.

Lingon (1998) tutkimuksessa harrastajakäsityöntekijöiden ongelmana oli konflikti läheisten kanssa, jotka he eivät osanneet arvostaa käsityötä. Etenkin työikäisille perheenäideille

perheestä huolehtiminen ja velvollisuus ajoi usein itsensä toteuttamisen ohi. (Linko 1998, 345) Leskinä elävillä näppärillä mummoilla tällaista merkitystä ei yli 80-vuotiaina enää ole, vaan tärkeää on ennemminkin löytää tapoja kuluttaa aikaa mielekkäästi. Arvostuksen puute ei myöskään ole ongelma, ennemminkin läheiset ovat osoittaneet suurta arvostusta mummojen yhteisöä ja harrastusta kohtaan. Kun Nummet asuivat 5 vuotta Porvoossa, kuljetti aviomies Veikko joka viikko Eiran Lahteen kirjomaan. Myös muiden sukulaiset ovat kuskanneet mummoja kokoontumisiin tai tulleet hoitamaan puolisoa kauempaakin Näppärien mummojen kokoontuessa. Jo lapsesta asti Eiran käsityötaidot ovat herättäneet ihastusta. Hän kertoo tehneensä 6-vuotiaana pikkutyttönä räsynuken, jolle hän kirjoi myös mekon. Naapurin tädit ihastelivat tytön taitavuutta Eiran ihmetellessä turhaa kohua: *mulle se oli ihan itsestään selvää tehdä [käsityötä]*. Kerttu taas toteaa, ettei käsityön tekoon kaikissa elämäntilanteissa ole ollut aikaa, vaan se on mennyt omaa perhettä hoitaessa.

Sosiaalinen arvonanto on merkityksellistä myös yhteisöllisen identiteetin rakentamisen kannalta. Von Brandenburgin (2008, 35) tutkimilla ITE-taiteilijoilla tekemisen merkityksellisyys kasvoi sosiaalisen arvonnannon myötä, ja myös itsetunto vahvistui. Näppärit mummot ovat esiintyneet messuilla ja näyttelyissä, ja heistä on kirjoitettu useita lehtijuttua. He ovatkin saavuttaneet Lahden seudulla tunnetun aseman omaleimaisen käsityön tekijöinä. Lehtijutuissa on korostettu hyvinvointinäkökulmaa ja teosten kerronnallista merkitystä tekijöidensä elämän kuvaajina (Artima 1998; Lyytikäinen 2004). Yleisradion Hämeen uutisissa Näppärien mummojen työtapaa kuvattiin käsityöterapiaksi, jossa korostuvat omaan elämään liittyvät aiheet ja ideoiden kypsyttely ryhmässä (YLE 2008). Näppärien mummojen julkisuuskuva onkin ITE-taiteilijamainen, sillä heidän töidensä itseilmaisullinen merkitys on tullut mediassa esiin monin tavoin. Muodostunut julkisuuskuva lienee omalta osaltaan vaikuttanut tekijöidensä käsityöllisen identiteetin rakentamiseen. Etenkin käsityön ilmaisullisuuden omaksuminen helpottunee, mikäli siitä puhutaan myönteiseen sävyyn.

Sosiaalista arvoantoa liittyy myös kirjontateosten lahjaksi antamiseen. Kerttu on merkinnyt töiden taakse niiden saajien nimet, ettei jälkikasvun sitten tarvitse riidellä, kun hänestä aika jättää. Mummojen työt ovat haluttuja, ja läheisten kiinnostuksen avulla tekijät saavat ihailua ja tunnustusta hyvin tehdystä työstä. Eira kertoo yhteisvoimin tehdystä taulusta, johon monet halusivat kirjoa lempikukkansa Maria-ohjaajalle annettavaksi. Tuotteliaimmat jäsenet, kuten Hilikka, ovat antaneet lapsilleen ja lapsenlapsilleen lahjaksi jopa kymmeniä töitä.

Usein nämä työt on varta vasten suunniteltu saajalleen, joten ne kuvaavat hänen elämänsä maailmaansa liittyvää tärkeää kohdetta.

6.3 Yhteistyöllä muistelukirjonnan pioneereiksi

Näppärien mummojen työtapaa on nimitetty aiemmin muun muassa konstruktiviseksi kuvakirjonnaksi (Viita 2008). Ryhmän toimintaa ohjaa konstruktivistinen tiedonkäsitys, jonka mukaan tieto ei ole siirrettävissä, vaan se on ihmisen rakentamaa konstruktiota. Erityisesti sosiaalinen konstruktionismi korostaa tiedon rakentamista ihmisten välisen vuorovaikutuksen avulla. Näin sosiaaliset merkitysneuvottelut mahdollistavat yksilöllisen oppimisen ja oivalluksen syntymisen ryhmässä. (ks. Enkenberg 2000, 11; Tynjälä 2000, 38–39, 55). Yhteistyön myötä mahdollistuu uudenlaisen tiedon syntyminen, joka näkyy selkeästi Näppärien mummojen käsityökalutuurin kehittämisessä.

Näppärien mummojen johtajuutta sopii kuvaamaan tutkivan oppimisen periaate. Heidän toimintafilosofiaan kuuluu, että kaikki toimivat opettajina, selvittää Viita ensimmäisessä tapaamisessamme (M. Viita, henkilökohtainen tiedonanto 9.7.2008). Perinteinen opettaja-johtoisuus ei sovi ryhmään, vaikka sen jäsenet ovatkin käyneet koulunsa ajalla, jolloin tällaiseen asetelmaan on totuttu. Opettaja toimii oppimisen ohjaajana, eikä oppija voikaan odottaa valmiita vastauksia ja ohjeita. Opettajan rooli muuttuu oppimisen ohjaajaksi, jotta oppija oppisi ohjaamaan omaa oppimisprosessiaan. (ks. Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2002, 16) Viita ehdottaa Helville: *olisko siellä voikukkia vai leskenlehtiä*. Vastuu valinnoista on aina käsityöntekijällä. Jokaisen on itse tehtävä valinnat ilmaisullisista ratkaisuista, minkä jälkeen ohjaaja voi auttaa teknisissä ratkaisuissa.

Asiantuntijuus tarkoittaa jatkuvaa ongelmanratkaisuprosessia ja osaamisen ylärajoilla työskentelyä (Tynjälä 2002, 161, 163). Jaetun asiantuntijuuden käsite valottaa yhteistyön merkitystä uusien ratkaisujen kehittämisessä. Ryhmässä jäsenet yhdistävät tietotaitonsa, jolloin ryhmä suoriutuu paremmin tehtävästään kuin yksittäinen ihminen. Ryhmässä hyödynnetään jokaisen taitoja ja työpanosta, vaikka taidot eivät olekaan samantasoisia tai samanlaisia. Erilaisuutta pidetään rikkautena ja oppimisen mahdollisuutena. (Hakkarainen ym. 1999, 21) Keinotekoiset rajat ryhmän johtajan ja ryhmäläisten kanssa haittaavat jaetun

asiantuntijuuden kehittymistä. Näppäriissä mummoissa ohjaus on tasavertaista ja innostavaa. Viita kertoo ohjausmenetelmiensä kehittyneen huimasti vuosien varrella. Hän kokee itsekkin olevansa oppija ryhmässä – että mummotkin saavat neuvoa häntä töissään. Hän kertoo, että välillä mummot ihmettelevät, kuinka hän neuvoo välillä saman asian eri tavoin, mutta ovat kuitenkin oivaltaneet, että toimivassa ryhmässä asiantuntijuus lisääntyy koko ajan. (M. Viita, henkilökohtainen tiedonanto 9.7.2008)

Näppärien mummojen ideologiaan kuuluukin, että yhdessä rakennettu tieto ja oivallukset uusista toimintatavoista jaetaan kaikkien kesken. Vaikka työtavat ovat yksilöllisiä, on myös yhteinen työtapo kehittynyt vuosien varrella. Kerttu selostaa: *Mariakin on tänä aikana mitä on meitä opettanu, kehittyny ja keksiny uusia tapoja toteuttaa. Mie aina ihmettelen kun se aina on et tehääs tuo noin ja noin.* Esimerkiksi kivien ja lumen kirjomistekniikka sekä elävännäköisen poutataivaan maalaaminen ovat yhdessä kehiteltyjä työtapoja. Viita kertoo, että tämältyyppiseen ohjaukseen ei voi valmistautua perinteiseen tapaan, koska aina tulee yllättäviä tilanteita (M. Viita, henkilökohtainen tiedonanto 9.7.2008). Ohjauksen luonne onkin ryhmässä keskustelua, yhteistä ongelmanratkaisua.

Kokemuksellisen oppimisen periaatteiden (Kolb 1984) mukaan sekä kokemusten ymmärtäminen että niiden muuntaminen konkreettiseen muotoon edellyttää reflektiivistä otetta työskentelyyn. Reflektiivisyyden perimmäinen tavoite, omien kokemusten syvempi ymmärtäminen ja oppiminen, voidaan saavuttaa monipuolisella arvioinnilla, joka liittyy sekä intellektuaalisiin ja affektiivisiin toimintoihin (Suojanen 1992, 26). Näppärien mummojen työskentelyssä reflektiivisyydellä onkin tärkeä asema viikoittaisissa tapaamisissa. Myös haastattelutilanteissa mummot arvioivat töitänsä sekä teknisestä näkökulmasta että tunnetasolla. *Tämä ei oo oikeen mun näköseni työ*, Hilka arvioi Farmarinäyttelyä varten valmistamaansa lehmätyötä. *Mulla on vähän vaikeuksia mittasuhteissa. Että tässä on nuorella neidillä niin pitkä kaula*, hän jatkaa.

Kuten sosiokulttuurisen innostamisen ideologiaan sopii, pidetään ohjaajan tärkeänä ominaisuutena sitä, että hän on kannustava. *Kyl mä huomaa, että Maria aika nätisti sanoo, että ei se tyrmää silleen. Jos se sanois aina että ai kauhee, niin ei varmaan tehtäis*, Leila pohtii. *Kyllä Maria on hyvä neuvoja, se kyllä opastaa. Eikä koskaan sano että et osaa*, kiittelee Kirsti.

Ryhmädynamiikka toimii ryhmässä, sillä siinä on riittävästi erilaisia, toisiaan täydentäviä ihmisiä. Näppärien mummojen haastatteluissa lähes jokainen heistä arvioi omaa käsityöläisyyttään suhteessa toisiin ryhmäläisiin. Toisia keuhuttiin niin taiteellisesti lahjakkaiksi kuin tarkan työn tekijöiksi. Oman itsen vähättelyä esiintyi myös jonkin verran. Reflektointi suhteessa toisiin ryhmäläisiin näyttääkin ilmentävän oman identiteetin rakentamista: mil-lainen minä olen osana tätä ryhmää, minkälainen tuo toinen on. *On perin hiljaista kun Ebba on poissa, kun hän on kova puhumaan ja täytyyhän siellä jonkun johtaa, eihän siitä muuten mitään tuu*, Kirsti selvittää. Itseään hän puolestaan pitää kuuntelijana, eikä juurikaan koe tarvetta jakaa omia muistojaan ja kokemuksiaan. Joitakuuta pidetään käsityön ammattilaisina, ja siksi heidän arvioilleen annetaan erityisen paljon painoarvoa. Toisten osana taas on saada enemmänkin neuvoja muilta, eivätkä he itse neuvo muita. *Minä en voi neuvoa eteenpäin, mutta minä otan kovasti mielelläni vastaan neuvoja*, Helvi kertoo. *Sep-pälän Hilka tekee niillä villalangoilla ja hän on nopee, mut mie sanon et hän on taitelija*, Kerttu kiittelee.

Ainakin minä otan hyvin positiivisesti, koska välillä tulee omaan työhönsä sellanen sokeus. Huomasin tossa, mitä mä kerroin se lapsuustyö, että sitkun se on jonkun aikaa poissa, niin sit-ten huomaa ittekin. Tää on niinku yhteiskäytössä, mitä opitaan. Ettei kukaan panttaa sitä itsel-lään kun keksii jonkun hyvän konstin. (Eira)

Ebba kertoo, kuinka Vääksyn kanavan perspektiivivaikutelma syntyi vasta yhteisen reflek-toinnin päätteeksi: *Takana oleva alue näytti aluksi ihan kukkapenkiltä, kun se oli liian lämpimillä väreillä tehty*. Yhteisen jalostamisen myötä työt kehittyvätkin huomattavasti. Tutussa ryhmästä suorasukaisuus ja rehellisyys arvioinnissa on mahdollista, koska kaikki luottavat toisiinsa. Kun ryhmässä vallitsee luottamus, uskaltaa tuoda esiin kriittisiäkin asi-oita. Toisaalta myös nöyrä, vaatimaton suhtautuminen omiin taitoihin näyttää olevan osa ryhmän toimintakulttuuria. *Mä olen vaan harjottelija, mutta pitäis vaan kehua itteensä*, kertoo Kirsti. *Kyl mie kommentoin, vaikken minä tiää... mut ei kukaan luokkaannu. Meil on niin mukava tuo ryhmä. Tää on niin, että siinä oppii toinen toisiltaan*, Kerttu pohtii.

Vaatimattomuuden ohella ryhmän osaamiselle osataan antaa tunnustusta. Kerttu näyttääkin tiedostavan yhteisen kehittelyn voiman ja sen, että taitojensa puolesta ryhmällä olisi mah-dollisuuksia toimia ilman ohjaajaakin.

Jos ajattelis, että Maria ei jaksais enää ohjata tai ei olis aikaa. Niin kyllähän me voitais pitää [ryhmä] koossa ominemmeikin. Osa on niin taitavia, jotka vois neuvoa meitä jotka ei osata niin.
(Kerttu)

Ryhmäläisten itseohjautuvuus onkin kehittynyt vuosien varrella, kun muistelukirjontatekniikan hallinta on parantunut ja itseluottamus kasvanut. Näppärien mummojen toimintaa kuvaavat nöyryys ja joustavuus. He ovat valmiita ottamaan ideoita ja parannusehdotuksia vastaan muilta ja jakamaan ja kehittämään yhdessä asiantuntemustaan. Jopa kokeneet tekijät pitävät itseään aloittelijoina. Muistelukirjonta on luova käsityöprosessi, jossa tapahtuva uusien toimintatapojen kehittäminen on kokonaisvaltaista toimintaa, jossa yhdistyvät niin kognitiiviset kuin affektiivisetkin toiminnot. Jatkuva kehittäminen pitää virkeänä ja on tehnyt mummoista todellisia muistelukirjonnan pioneereja.

7 Yhteisöllinen ja terapeutinen omaelämäkerrallinen muistelukirjonta

Tässä luvussa tiivistän ja tyypittelen muodostamani terapeuttisen käsityön merkitysluokat yhdeksi terapeuttisen käsityön merkitysavaruuksi. Ilmiöpohjaisen kirjoitustavan myötä olen rakentanut merkitysluokat aineiston ja teoreettisen kirjallisuuden vuoropuheluna. Välttääkseni turhaa toistoa ja tarjotakseni lukijalle napakan, tiivistetyn koonnin tutkimukseni keskeisestä annista, olen muodostanut taulukon terapeuttisen käsityön merkitysluokkien keskeisimmistä piirteistä ja käsitteistä sekä niiden merkityksestä hyvinvoinnille. Tutkimuksen tuloksiksi tiivistyvät keskeiset käsitteet eivät ole suoraan lyhennelmiä aiemmista luvuista, vaan olen tyypitellyt niissä terapeuttisen käsityön merkitysluokkien johtoajatuksia uuteen muotoon yhdistelemällä ja tiivistämällä.

Taulukko 1. Terapeuttisen muistelukäsityön ja Näppärien mummojen käsityökulttuurin keskeiset piirteet yhteisöllisyyden, kokemuksellisuuden, identiteettityön sekä kokonaisen ja ositetun käsityön näkökulmista.

Keskeiset käsitteet	Käsitteen sisältö ja merkitys	Miten käsite edistää hyvinvointia tai kuvaa ryhmän käsityökulttuuria?
1 omaelämäkerrallinen muistelukäsityö	<ul style="list-style-type: none"> - käsityö itseilmaisuna: oman elämäntapahtumien tapahtumat, muistot ja tunteet kuvallisanallisen työstämisen kohteena - valmiit teokset muistoesineinä - kokonainen käsityö - kokemuksellinen liitos käsityötuotteen 	<ul style="list-style-type: none"> - aktiivinen identiteettityö ilmaisullisen toiminnan avulla - tietoisuus oman elämän tärkeydestä, voimaantuminen - käsityön kokonaisvaltainen kehittävyys
2 yhteisöllinen identiteettityö	<ul style="list-style-type: none"> - yhteisen sukupolvikokemuksen rakentaminen - teokset ja muistelu toistensa innoittajina 	<ul style="list-style-type: none"> - ryhmähenki ja osallisuus - ryhmäidentiteetin rakentaminen
3 yhteisöllinen käsityöintention	<ul style="list-style-type: none"> - yhteisöllisyyden ja käsityön intention yhteen kietoutuminen - yhteisöllisyys motivoi käsityöprosessiin ja käsityö toimii viestinä ihmisten välillä - ositettu käsityö 	<ul style="list-style-type: none"> - sosiokulttuurinen innostaminen - sosiaalinen pääoma - toiminnallisen identiteetin vahvistuminen
4 käsityö kumppanina	<ul style="list-style-type: none"> - käsityö elämäntapahtumien välineenä - ahdistavissa tilanteissa - käsityöprosessiin uppoutuminen, tekemisen ilo 	<ul style="list-style-type: none"> - sisäinen elämäntapahtumien hallinta - voimaantuminen, ilo ja onnellisuuden kokemus (flow)
5 oma käsityötyyli	<ul style="list-style-type: none"> - itseilmaisu henkilökohtaisilla toimintatavoilla: värit, materiaalit, tarkkuus, 	<ul style="list-style-type: none"> - tekemisen sisäinen palkitsevuus - rohkeus toteuttaa itseään

	työskentelyote, kuva-aiheiden valinta - ryhmä kannustaa jokaisen vahvuuksien hyödyntämiseen	
6 yhteinen kehittäminen	- jaettu asiantuntijuus - ryhmän tasavertaisuus, jokaisella on-vastuuta - reflektoinnin merkitys	- osaaminen on yhteiskäytössä - merkityksellisyyden tunne

1 Omaelämäkerrallinen muistelukäsityö tarkoittaa sitä, kuinka teosten aiheet liittyvät tekijöidensä elämäntarinoihin, jolloin näiden omaelämäkerrallisten aiheiden käsittely toimii identiteettityönä. Käsityön ja ryhmämuistelun avulla kokemuksia työstetään materiaallisen toiminnan avulla konkreettiseen muotoon. Kuvallissanallisten keinojen käyttö yhdessä on ominaista, sillä niiden yhteinen ilmaisuvoima on suuri. Ilmaisullisen toiminnan puolesta omaelämäkerrallinen muistelukäsityö lähestyykin voimakkaasti taideterapiaa. Tunteet ja mielikuvat ohjaavat elämäkokemusten tai muiden kokemuksellisten aiheiden muuntamisprosessia, joten käsityön keinoin tuotettu teos ei jäljennä, vaan rakentaa uudenlaista todellisuutta ja identiteettiä. Työskentelyprosessin aikana muistiin palautuu usein kuva-aiheeseen liittyviä muistoja ja kokemuksia, eikä prosessin alkaessa voi ennakoida, mihin se johtaa. Valmiisiin teoksiin syntyvä kokemuksellinen liitos tekee teoksista tärkeitä sekä tekijälle itselleen että hänen läheisilleen. Käsityö kertoo tarinaa tekijänsä historiasta ja identiteetistä. Käsityö virittää muistia, ja muistelun avulla käsityöhön saadaan omakohtainen aihe. Affektiivisia ja kognitiivisia toimintoja kehittävä kokonainen käsityöilmaisu voi myös transferoitua muille elämänalueille ja toimia kokonaisvaltaisesti yksilön hyvinvointia lisäävästi.

2 Yhteisöllisen identiteettityön avulla selkiytyy yksilön käsitys suhteessa toisiin: millainen olen osana tätä ryhmää ja mikä on minun roolini tässä yhteisössä. Sota-ajan ja Karjalan muistelu tarjoaa mahdollisuuden yhteisen sukupolvikokemuksen syntymiseen ja minän aiempien vaiheiden muisteluun. Yhteisen muistelun avulla rakennetaankin ryhmäidentiteettiä. Yhteisessä muistelussa ryhmän jäsenillä on kullakin oma paikkansa ja erilaiset ihmiset täydentävät toisiaan. Toimivan ryhmän yhteishenki on vahva, ja erilaisuuden arvostamisen ansiosta jokainen voi olla arvokas osa ryhmää ja kokea aitoa osallisuutta.

Muistelulla on moninainen merkitys Näppärien mummojen toiminnassa. Muistoja käsitellään sekä kielellisesti että käsityön avulla. Muisteluprosessista tulee käsityön tekemisen avulla hyvin konkreettista. Käsityöprosessi ja valmis käsityötuote toimivat muistin virittäjinä. Valmiit teokset toimivat muistoesineinä, sillä niitä katsoessa palaa mieleen muistoja

eletystä elämästä. Yhteisöllinen muistelu toimii innoittajana ja ryhmässä muistelevat mummot innoittavat toisiaan.

3 Yhteisöllinen käsityöintentio kuvaa sitä, kuinka Näppärien mummojen yhteisöllisyyden kokemus on merkittävä liikkeellepaneva voima ja motivaation antaja käsityölliseen toimintaan. Toisaalta käsityö edistää yhteisöllisyyden kehittymistä, sillä se toimii viestinä ihmisten välillä: sen avulla on helpompi jakaa kokemuksia kuin kielellisten keinojen avulla. Sosiokulttuurisen innostamisen avulla yksilö sitoutuu yhteisöönsä osallistumalla aktiivisesti yhteiseen toimintaan. Näin yhteisöstä muodostuu turvaverkko, jonka avulla motivaatio käsityöhön säilyy vaikeinakin aikoina. Toisaalta yhteisöllisyys itsessään antaa voimia, lisää luottamusta, yhteenkuuluvuutta ja rakentaa yhteistä toimintakulttuuria, eli Näppärien mummojen toiminta lisää jäsentensä sosiaalista pääomaa.

Tyydyttävän käsityötoiminnan avulla myös yksilön toiminnallinen identiteetti vahvistuu. Erilaisuuden suvaitseminen kertoo, että ryhmän siteet ovat tarpeeksi löysät: kaikkien ei tarvitse mahtua samaan sabluunaan. Ryhmän toimintaa kuvaa rakkaus käsityöhön ja käsityön merkitys voi löytyä lopputuloksesta tai tyydyttävästä tekemisprosessista. Tärkeintä on, että käsityön konteksti on yhteisöllinen. Elämäniloiset mummot näyttävät mallia, kuinka osallistuminen ja käsityö tuovat energiaa.

4 Käsityö kumppanina kertoo siitä, kuinka käsityön merkitys hyvinvoinnin kokemuksille korostuu sekä elämänsäkaaren myötä- että vastamäessä. Voimaantuminen on erityisen tärkeää vaikeissa elämäntilanteissa kuten puolison saattohoidon ja surutyön aikana. Muistelukäsityön kontekstissa surutyötä tehdään sekä kielellisten että toiminnallisten ilmaisukeinojen avulla. Ulkoisiin olosuhteisiin ei voida vaikuttaa, mutta ilmaisullinen toiminta vahvistaa sisäistä elämänhallintaa. Toisaalta sisäisen voimantunteen kokemuksella on tärkeä merkitys myös virkistymisessä ja rentoutumisessa – käsityön ilon kokemisessa.

Ositettu ja kokonainen käsityö mahdollistavat erilaisia hyvinvointikokemuksia: ositetun toiminnan avulla voi rentoutua ja kokonaisen käsityön avulla kehittyä kokonaisvaltaisesti. Myös flow, syvä onnen ja toimintaan uppoutumisen kokemus, mahdollistuu haasteellisessa käsityötoiminnassa. Omia töitä ihaillaan, koska valmis tuote ja tekeminen toimivat voimaa antavasti. Valmistettu käsityötuote vahvistaa tyydyttävää ja iloa tuottavaa kokemusta omasta pystyvyydestä ja muistuttaa siitä myöhemminkin.

5 Oman käsityötyylin rakentaminen kertoo, kuinka Näppärissä mummoissa jokaisella jäsenellä on persoonallinen ote muistelukirjontaan. Henkilökohtaisilla toimintatavoilla kuten värien, materiaalien ja työskentelyotteen avulla voi ilmaista itseään, vaikka kuva-aihe ei olisikaan omaelämäkerrallinen. Jokaista kannustetaan omien vahvuuksien hyödyntämiseen. Turvallisessa ja kannustavassa ympäristössä voi tehdä kokeiluja, sillä arvostelua ei tarvitse pelätä. Oman tyylin muotoutuminen takaa tekemisen sisäisen palkitsevuuden, rohkeuden toteuttaa itseään.

6 Yhteinen kehittäminen kuuluu ryhmän toimintakulttuuriin. Jokainen saa toimia ryhmässä asiantuntijana ja kehittää yhteistä osaamista omasta näkökulmastaan. Näin mahdollistuu merkityksellisyyden kokemus, joka lisää osallistumisen halua entisestään. Monipuolisella ja suorasanaisella reflektoinnilla kehitetään sekä kognitiivisia että affektiivisia alueita, ja se lisää vastuunottoa sekä omasta että yhteisestä oppimisprosessista. Näppärien mummojen vahvuutena on ryhmän tasavertaisuus, jolloin myös ohjaajan rooli muuttuu perinteisestä valmiita neuvoja antavasta opettajasta kannustavaksi myötäeläjäksi. Näppärit mummot kehittävät työtapaansa jatkuvasti ja kannustavat toisiaan luovan käsityöilmaisun ennakoimattomilla poluilla.

8 Tutkimuksen arviointi

Etnografian avulla tutkimuskohdettaan lähestyvän tutkijan on kiinnitettävä huomionsa erityisesti luottamuksellisuuteen ja tutkimuseettisiin asioihin (Eskola & Suoranta 1998, 109). Etnografisen tutkimuksen pitkäkestoisen luonteen vuoksi tutkimushenkilöiden luottamuksen saavuttaminen ja sen vaaliminen on erityisen tärkeää (Roth 2005, 107–108). Roth (2005) korostaa tutkimusetiikan kysymyksistä erityisesti sitä, että tutkimushenkilöiden osallistumisen on oltava aidosti vapaaehtoista. ”Power-over” -tilanteissa, kuten jos opettaja haluaa oppilaidensa osallistuvat tutkimukseen, kannattaa olla erityisen tarkkana, että osallistuminen todella on vapaaehtoista, eikä ympäristö painosta siihen. Osallistumisesta ei välttämättä kehdata kieltäytyä, vaikka ei olisi todellista halua osallistua tutkimukseen. (Roth 2005, 105–106) Omassa tutkimuksessani esitin tutkimukseen osallistumispyynnön sosiaalisessa tilanteessa, ryhmän tapaamisessa, joten periaatteessa Rothin kuvaama vallankäyttötilanne on mahdollinen. Näppärät mummot ottivat minut lämpimästi vastaan ja olivat avoimia sekä yksilöhaastatteluissa että ryhmähavainnointitilanteissa. Kenttätyöjakson aikana todistamani luottamukselliset keskustelut leskeydestä ja surutyöstä olisivat tuskin olleet mahdollisia, mikäli tutkimushenkilöt olisivat vierastaneet minua. Kaikki viestit kertoivatkin siitä, että tutkimushenkilöt olivat aidosti kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseen ja minun ja tutkimani yhteisön välillä vallitsi luottamus. Pidin silti tärkeänä muistuttaa kenttätyöjakson aikana osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja siitä, että tutkimuksesta voi halutessaan vetäytyä milloin vain.

Kerättyä aineistoa kertyi runsaasti, sillä etenkin teemahaastattelut olivat avoimen luonteensa johdosta pitkiä. Avoimen haastattelutavan työläys oli palkitsevaa, sillä sain pistää itseäni ja omia kokemuksiani käsityöilmaisusta peliin (ks. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Aito kiinnostus auttoi jaksamaan. En pystynyt hyödyntämään kaikkea keräämääni aineistoa tutkimuksessani. Etnografisen tutkimuksen luonteeseen kuitenkin kuuluu, että ensin kerätään paljon aineistoa, josta valitaan myöhemmin analysoinnin kohteeksi tuleva aineisto (ks. Anttila 1996, 306). Tutkimustehtävät täsmentyivät tutkimusprosessin aikana, joten käsityön hyvinvointivaikutuksiin painottuva tiedonintressini vaikutti ratkaisevasti sekä aineiston keräämis- että analysointivaiheissa.

Tutkimukseni ei ole puhtaasti etnografinen, jos sitä suhteutetaan Silvermaniin (2006, 69), joka esittää, että etnografin tulisi tutkia ”mitä ihmiset oikeastaan tekevät, jättäen sen mitä ihmiset ’ajattelevat’ ja ’tuntevat’ mediahaastattelijan tehtäväksi” (suomennos kirjoittajan). Eskolan ja Suorannan (1998, 110) mukaan etnografiassa voidaan kuitenkin kokonaisvaltaisen tutkimuskohteeseen tutustumisen lisäksi valita tietty tarkastelunäkökulma tutkijan teoreettisen suuntautumisen mukaan. Valitsemani hyvinvoinnin silmälasit vaikuttivatkin tekemiini havaintoihin ja siihen, millä tavalla lähestyin keräämääni aineistoa. Välttääkseni sen, ettei tutkimus keskittyisi vain todentamaan omia käsityksiäni käsityön ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä, pyrin koko aineiston analysointi- ja tulkintaprosessin ajan sijoittamaan esittämäni aineistositaatit niitä selventävään kontekstiin, enkä irrottamaan niitä asiayhteydestään (ks. Eskola & Suoranta 1998, 140). Tutkimuksessa olen tuonut monipuolisesti esiin sekä Näppärien mummojen käsityökuultuuria että sen pohjalle rakentamiani hyvinvointia edistäviä merkityksiä, enkä keskittynyt kapeakatseisesti vain yhteen näkökulmaan.

Mirja Kälviäinen ja Riitta Junnila-Savolainen (2005, 52) kokivat käsityön hyvinvointikokemusten suoran kysymisen vastaajilta ongelmalliseksi, sillä vastaajien kokemukset olivat usein vaikeasti käsitteellistettäviä. Omassa tutkimuksessani sama asia muodostui kriittiseksi joidenkin haastateltavien kohdalla. En kuitenkaan takertunut tähän, sillä haastateltuiden vapaan luonteen vuoksi haastateltavat nostivat hyvinvointikokemuksiaan esille toisten teemojen yhteydessä, ilmeisesti tiedostamattaan. Jatkossa hyvinvointikokemuksia tutkittaessa olisi kuitenkin syytä kehitellä uusia tiedonkeräysmenetelmiä.

Haastattelu- ja havainnointiaineistoa analysoidessani pyrin käyttämään sitä tutkimushenkilöiden kannalta kunnioittavasti. Eettiseltä kannalta arveluttavat kohdat jätin lopullisen tutkimusraportin ulkopuolelle, enkä mässäillyt yksityiskohdilla, josta esimerkiksi Silverman (2006) varoittaa. Tutkimusraportin viimeistelyvaiheessa vierailin vielä kaksi kertaa Näppärisä mummoissa. Nämä käynnit selkiyttivät merkittävästi tekemääni analyysiä ja pystyin tarkistamaan epäselviä ja monitulkintaisia kohtia. Tutkimushenkilöille olisi syytä tarjota mahdollisuus tarkistaa, muuttaa tai jopa poistaa lausuntojaan (Sanger 1996, 31). Selostin tutkimustulokset Näppäriille mummoille arkikielellä ja tein heille tiivistelmät tutkimuksen keskeisistä tuloksista, joten heillä oli mahdollisuus kommentoida ja tehdä halutessaan korjauksia tai muutosehdotuksia johtopäätöksiini. Toin myös keskeneräisen tutkimusraporttini kommentoitavaksi Viidalle. Lisäksi jätin valmistuneen tutkimuksen Näppärien mummojen

käyttöön ennen sen lopullista hyväksymistä, jotta saatoin tehdä mahdolliset korjauspyynnöt ennen tutkimusraportin sinetöintiä. Koin kuvaamani menettelytavan tarpeelliseksi, sillä tutkimuksessa tulee esiin melko arkaluontoisiakin asioita tutkimushenkilöihin liittyen. Näiden arkaluontoisten kohtien tarkastaminen oli edellytys sille, että uskalsin käyttää niitä tutkimusraportissani.

Silverman (2006, 80) muistuttaa etnografisen tutkimuksen laajuudesta ja työläydestä; avoimin silmin kokonaisuuden etsiminen saattaa johtaa liian laajaan tutkimukseen, jonka fokus on epäselvä. Varsinkin opinnäytetyössä, joka oikeastaan on tutkimusharjoitus, tämän seikan huomioiminen on tärkeää. Suurempi teoriasidonnaisuus tai ainakin yhden suuremman teorian valinta aineiston analysoinnin lähtökohdaksi olisikin voinut jännevöittää tutkimusta. Toisaalta se ei välttämättä olisi sopinut etnografisen tutkimuksen henkeen, jossa tarkoituksena on ensisijaisesti tutustua kokonaisvaltaisesti tutkimuskohteeseen. Koska käsityön ja hyvinvoinnin yhteyttä on tutkittu vähän, oli ymmärrettävää, että sopivaa kokoavaa teoriaa tutkimukselleni ei löytynyt. Tutkimuksestani tulikin sivumäärällisesti melko laaja, ja sen tekeminen kesti vuoden verran. Haasteena oli tutkimustulosten tiivistäminen työn lopussa. Tässä mielestäni onnistuin hyvin tyypittelyn avulla. Näppärien mummojen käsityökulttuuria ja sen hyvinvointivaikutuksia kuvaavat keskeiset käsitteet, ideaalityypit, ovat tiiviitä paketteja, ja niissä kiteytyvät tutkimuksen tärkeimmät tulokset.

Tutkimukseni merkitystä kuvaa, millä tavalla se liittyy aikansa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tutkimukseni henki sopii loistavasti Opetusministeriön Kulttuurin hyvinvointivaikutusten kehittämishankkeeseen vuosille 2010–2014. Erityisen hyvin tutkimukseni sopii osa-alueeseen ”kulttuuri osallisuuden, yhteisöllisyyden, arjen toimintojen ja ympäristöjen edistäjänä”. Hankkeen toimenpideohjelman on määrä alkaa vuonna 2010. (Opetusministeriö 2008) Koska käsityö on Suomen suosituin harrastus (Tilastokeskus 2005), voisi päättäjien olettaa kiinnittävän huomiota käsityön hyvinvointia edistäviin mahdollisuuksiin toimenpideohjelman laadittaessa. Toiveenani on myös, että ikäihmisten omaehtoisen harrastustoiminnan merkitys saisi hankkeessa ansaitsemaansa huomiota. Onkin kiinnostavaa nähdä, millä tavalla käsityö näyttäytyy osana tätä projektia. Aiheeseen liittyvää Opetushallituksen kustantamaa opettajien täydennyskoulutustakin on luvassa. OPEKO järjestää 11/2009–4/2010 Käsin tehdyt tarinat – luova käsityö kokonaisopetuksen ja hyvinvoinnin tukena -kurssin, jossa käsitellään käsityön integrointia muihin oppiaineisiin ja etenkin käsityön merkitystä hyvinvointia tuottavana toimintana. Kurssin toiminnallisista työpajoista

vastaa Maria Viita, Opetushallituksen näkökulmaa edustaa Heljä Järnefelt ja käsityön ja hyvinvoinnin tutkimuskenttää Eija Vähälä. (OPEKO 2009)

Pidän Opetushallituksen ja Opetusministeriön projekteja erityisen merkittävinä niiden kokonaisvaltaisen ja yhteisöllisen toiminnan hyvinvointivaikutuksia korostavan painotuksen vuoksi. Käsityön ja taiteen hyvinvointivaikutuksiin liittyvissä tutkimuksissa tekemisen sosiaalinen näkökulma on saanut yllättävän vähän painoarvoa. Sava ja Katainen (2004, 33) korostavat kuvailmaisun olevan yksilökeskeistä toimintaa, ja näkevät sille vastakkaisena sosiaalisuutta korostavan teatteri-ilmaisun. Myös Kälviäinen ja Junnila-Savolainen (2005) toteavat, ettei käsityön tekemisen sosiaalinen merkitys tullut juurikaan esiin heidän aineistossaan. Ainoa käsityön ja sosiaalisuuden merkitys, tosin välillinen, muodostui omien tuotteiden lahjaksi antamisen kautta. (Kälviäinen & Junnila-Savolainen 2005, 41) Käsityötä on pidetty yksin puurtamisena, yksilökeskeisenä toimintana, joka toisaalta sopii individualismia korostavaan yhteiskuntaan. Toisaalta etenkin 2000-luvulla yhteisöllinen käsityö on tullut näkyvästi esiin esimerkiksi neulekahviloiden ja käsityöblogien tulemisen muodossa. Myös käsityötieteen alueella yhteisöllistä käsityötä on tutkittu muun muassa Henna Lahden (2008) tuoreessa väitöstutkimuksessa, joka valottaa yhteisöllisen suunnittelun mahdollisuuksia.

Tutkimukseni nostaa esiin Viidan kehittelemän työtavan historiaa, jonka lähtölaukaus oli professori Hassin toteamus ”apinoitako te täällä opetatte”, joka oli vastalause valmiisiin malleihin perustuvalle käsityönopetukselle. Viidalle iskulauseeksi muodostunut kiteytys oli alku määrätietoiselle kehitystyölle, joka on nykypäivänä jalostunut omaelämäkerralliseksi muistelukirjonnaksi ja yhteisölliseksi käsityöksi. Uskon tutkimukseni olevan merkityksellinen koko Näppärien mummojen ryhmälle, sillä sen viesti heistä on positiivinen ja nostaa vahvuudeksi heidän käsityökulttuurinsa keskeiset elementit. Näkyvyyden myötä tietoisuus oman harrastusryhmän tärkeydestä ja ainutlaatuisuudesta voi edelleen lisääntyä, ja näin auttaa sisäisen voimantunteen kasvamisessa.

Terapeuttisen käsityön alueella on runsaasti tutkittavaa. Tämän tutkimuksen hengessä voisi tutkia erilaisten kohderyhmien käsityökulttuuria ja sen merkitystä tekijöiden hyvinvoinnille. Toisaalta myös omaelämäkerrallisen käsityömuistelun ohjausmenetelmää olisi kiinnostavaa lähestyä kehittävän tutkimuksen näkökulmasta. Yhteisöllisen käsityön ideaa voisi siirtää yhteisölliseen käsityön tutkimusprosessiin ja tutkia sopivassa työryhmässä käsityön

merkitystä ihmisen hyvinvoinnille. Suunnitelmissani on kirjoittaa tämän opinnäytetyöni pohjalta tieteellinen artikkeli. Tavoitteena on myös julkaisun tekeminen terapeuttisesta käsityöstä ja Näppärien mummojen muistelukirjonnasta yhdessä Viidan kanssa, kunhan projektille löydetään rahoitus.

Tämä tutkimus avasi kurkistusikkunan Näppärien mummojen toimintaan ja tutkijan tulkintaan sen merkityksestä ryhmäläisten hyvinvoinnille. Tutkimuksen tuloksia ei voi yleistää muihin kohderyhmiin, vaan ne on käsitettävä Näppärien mummojen toiminnan kuvauksena ja tulkintana. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda esiin Näppärien mummojen käsityökulttuurin rikkautta konsensuksen hakemisen sijasta. Erilaiset tarkastelunäkökulmat kehittyivät aineiston ja teoreettisen kirjallisuuden vuorovaikutuksesta, eikä niitä voi pitää täysin aineistolähtöisinä, vaan teoriasidonnaisina. Ilmiöpohjainen kirjoitus- ja käsittelytapani oli tietoinen valinta erottautua perinteisestä tutkimusraportin kaavasta (ks. Eskola 2001, 138), ja sen avulla pyrin välttämään teorioiden irrallisuutta aineistostani. Toisesta teoreettisesta näkökulmasta katsellen tutkimustulokset olisivat muotoutuneet varsin erilaisiksi. Olen kuitenkin perustellut tekemäni tulkinnat mielestäni onnistuneesti, joten katson teoriasidonnaisuuden lisännen aineiston analyysin ja tutkimustulosten luotettavuutta. Toivon tutkimukseni tarjoavan hyödyllistä ja kiinnostavaa tietoa yhteisöllisen käsityön hyvinvointia edistävästä mahdollisuudesta niin käsityö- ja kasvatustutkimuskentällä toimijoille kuin myös muuten asiasta kiinnostuneille henkilöille.

9 Lähteet

Painetut lähteet

- Aalto, S. 2007. Luovuusterapiat hoitomuotona. Teoksessa M. Bardy ym. (toim.) Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja 106. Helsinki: Like, 173–178.
- Ahoniemi, P. 2003. Taidekokemuksesta Omaksi Vaatteeksi – vaatetuksen suunnitteluprosessi identiteetin rakentajana. Teoksessa: R. Koskennurmi-Sivonen & A-M. Raunio (toim.) Vaatekirja. 2. painos. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 8. Helsinki: Helsingin yliopisto, 77–107.
- Anttila, P. 1993. Käsityön ja muotoilun teoreettiset perusteet. Porvoo: WSOY.
- Anttila, P. 1996. Tutkimisen taito ja tiedonhankinta: taito-, taide- ja muotoilualojen tutkimuksen työvälineet. Artefakta 2. Helsinki: Akatiimi
- Artima, I. 1998. Muistot heräävät henkiin kirjontatöissä. Etelä-Suomen sanomat 22.6.1998.
- von Brandenburg, C. (2008) Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä: Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. Opetusministeriön julkaisuja 2008: 12. Viitattu 1.3.2009 <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm12.pdf?lang=fi>
- Collanus, M. ym. 2006. Ylös kapiokirstun pohjalta. Keskusteluja käsityön merkityksestä ja paikasta. Teoksessa L. Kaukinen & M. Collanus (toim) Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta. Hamina: Akatiimi, 149–157.
- Csikszentmihalyi, M. 2005. Flow – elämän virta. Tutkimuksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu. Helsinki: Rasalas.
- Enkenberg, J. 2000. Oppimisesta ja opetusmalleista yliopistokoulutuksessa. Teoksessa J. Enkenberg, P. Väisänen & E. Savolainen (toim.) Opettajatiedon kipinöitä: kirjoituksia pedagogiikasta. Joensuun yliopisto, Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, 7–33.
- Eskola, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola, R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin läh-

- tökohtiin ja analyysimenetelmiin. Chydenius-instituutin julkaisuja 3/ 2001. Jyväskylä: PS-kustannus, 133–157.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Grönfors, M. 2007. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Chydenius-instituutin julkaisuja 3/ 2001. 2. painos. Jyväskylä: PS-Kustannus. 151–167.
- Hakkarainen, K. ym. 1999. Tieto- ja viestintätekniikka tutkivan oppimisen välineenä. Helsingin kaupungin opetusvirasto, Tietotekniikkaprojektin tutkimusryhmä. Helsinki. Viitattu 17.1.2009
http://www.helsinki.fi/science/networkedlearning/julkaisut/tvt_tutkivan_oppimisen_valineena.pdf
- Hall, S. 1999. Identiteetti. M. Lehtonen & J. Herkman (suom. & toim.) Tampere: Vastapaino.
- Heikkilä, J. 1987. Käsityökasvatuksen teorian rakennusaineiksia. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A: 122.
- Heikkinen, E. 2000. Terve vanheneminen – utopia vai realistinen mahdollisuus. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) Suomalainen elämäntietä. Helsinki: Tammi, 216–234.
- Heikkinen, R-L. 2000. Elämä, tunteet ja vanheneminen. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) Suomalainen elämäntietä. Helsinki: Tammi, 194–215.
- Hentinen, H. 2007a. Taideterapian erilaiset suuntaukset ja lähestymistavat. Teoksessa M. Rankanen, H. Hentinen & M-H. Mantere. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim, 20–25.
- Hentinen, H. 2007b. Ekspressiivinen taideterapia. Teoksessa M. Rankanen, H. Hentinen & M-H. Mantere. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim, 30–33.
- Hickey, G. 1997. Craft within a consuming society. Teoksessa D. Peter (toim.) The culture of craft: status and future. Manchester: Manchester University Press, 83–100.
- Hirvonen, A. 2003. Pikkupianisteista musiikin ammattilaisiksi. Solistisen koulutuksen musiikinopiskelijat identiteettinsä rakentajina. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Viitattu 20.2.2009
<http://herkules.oulu.fi/isbn9514269365/isbn9514269365.pdf>

- Huotelin, H. 1996. Elämäkerrallinen lähestymistapa. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 13–42.
- Hyypä, M. 2002. Elinvoimaa yhteisöstä: sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyypä, M. 2007. Elinvoimaa kulttuurista. Teoksessa Bardy, M. ym. (toim.) *Taide keskellä elämää. Nykyaikaisen museon Kiasman julkaisuja 106*. Helsinki: Like, 155–159.
- Iisakka, L. & Alanen, A. 2004. Sosiaalinen pääoma Suomessa: kotimaista ja kansainvälistä taustaa. Teoksessa L. Iisakka (toim.) *Sosiaalinen pääoma Suomessa – tilastokatsaus*. Helsinki: Tilastokeskus, 5–14.
- Isohanhi, M. 2002. Psykoterapiat. Teoksessa U. Lepola ym. (toim.) *Psykiatria*. Helsinki: WSOY, 264–281.
- Karppinen, S. 2005. "Mitä taide tekee käsityöstä?" käsityötaiteen perusopetuksen käsitteellinen analyysi. Helsinki: Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos.
- Kojonkoski-Rännäli, S. 1995. Ajatus käsissämme. Käsityön käsitteen merkityssisällön analyysi. Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja C: 109.
- Kokko, S. 2007. Käsityöt tyttöjen kasvatuksessa naisiksi. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 118.
- Kolb, D. 1984. *Experiential Learning. Experience as the Source of Learning and development*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.
- Koskijoki, M. 1997. Esine muiston astiana. Teoksessa K. Eskola & E. Peltonen (toim.) *Aina uusi muisto. Nykyaikaisen tutkimusyksikön julkaisuja 54*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 269–285.
- Kulmala, A. 2004. Toiset identiteettiä rakentamassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 3, 231–241.
- Kurki, L. 2000. *Sosiokulttuurinen innostaminen: muutoksen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kälviäinen, M. (toim) 2005. Käsityö – yrittäjyys – hyvinvointi: Uusia liiketoimintapolkuja. KTM-julkaisuja 9/ 2005. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö, elinkeino-osasto.
- Kälviäinen, M. & Junnila-Savolainen, R. 2005. Käsityön kuluttamiseen liittyvät

- hyvinvointikokemukset. Teoksessa M. Kälviäinen (toim) *Käsityö – yrittäjyys – hyvinvointi: Uusia liiketoimintapolkuja*. KTM-julkaisuja 9/ 2005. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö, elinkeino-osasto, 34–53.
- Kärnä-Behm, J. 2005. *Käsityö kulttuurisena kategoriana: Käsityön ja käsityöläisyyden representaatio suomalaisissa päivälehdissä*. Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 15. Väitöskirja.
- Lahti, H. 2008. *Collaborative Design in a Virtual Learning Environment: Three Design Experiments in Textile Teacher Education*. Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 17. Väitöskirja.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia. Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Osa II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.
- Lehtinen, V. 2000. Mielenterveyttä ikä kaikki. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) *Suomalainen elämäntietä*. Helsinki: Tammi, 235–253.
- Liikanen, H-L. 2004. Taide kuntoutumista edistävän hoitotyön ulottuvuutena. Teoksessa S. Heimonen & P. Voutilainen (toim.) *Dementoituvan ihmisen kuntoutuksen lupaus*. Helsinki: Tammi, 63–73.
- Lindh, R. 1998. *Mielikuvaoppiminen*. Porvoo: WSOY
- Linko, M. 1998. Paperille, kankaalle ripustan unelmani, pelkoni, vihani. Teoksessa K. Eskola (toim.) *Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkerroissa*. Tietolipas 152. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 311–378.
- Luutonen, M. 2002. Käsityötuotteisiin ja -palveluihin liitetyt merkitykset. Teoksessa M. Luutonen & A. Äyväri (toim.) *Käsin tehty tulevaisuus. Näkökulmia käsityöyrittäjyyteen*. Helsinki: Sitra, 72–101.
- Lyytikäinen, T. 2004. Käsityö on tasavertaista itseilmaisua musiikin, kirjallisuuden ja kuvataiteiden kanssa. Maria Viidalle opettajien kulttuurikisan käsityöpalkinto. Uusi Lahti 21.7.2004.
- Manka, M-L., Kaikkonen, M-L. & Nuutinen, S. 2007. Hyvinvointia työyhteisöön. Eväitä kehittämistyön avuksi. Tutkimus- ja koulutuskeskus Synergos, Tampereen yliopisto & Euroopan Sosiaalirahasto. Viitattu 29.3.2009
<http://www.uta.fi/laitokset/kkk/synergos/projektit/tyhy/tyhyopas.pdf>
- Mantere, M-H. 1991. Mielen kuvat – Kuvallinen ilmaisu terapeuttisessa kontekstissa.

- Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 9. Helsinki: Vap-kustannus.
- Mantere, M-H. 2007a. Taiteen ja terapian yhteinen kuva. Teoksessa M. Rankanen, H. Hentinen & M-H. Mantere. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim, 11–19.
- Mantere, M-H. 2007b. III osa. Teoksessa M. Rankanen, H. Hentinen & M-H. Mantere. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim, 176–208.
- OPEKO – Opetusalan koulutuskeskus. 2009. Viitattu 22.5.2009
<http://www.oeko.fi/koulutushaku/hakutulos.php>
- Opetusministeriö. 2008. Kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämishanke. Viitattu 1.3.2009 http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/hyvinvointi/index.html
- Pikkarainen, A. 2004. Toimintaterapia osana dementoituvien ihmisten kuntouttavaa hoitoa ja laadukasta arkea. Teoksessa S. Heimonen & P. Voutilainen (toim.) Dementoituvan ihmisen kuntoutuksen lupaus. Helsinki: Tammi, 34–47.
- Pöllänen, S. 2006a. Elämä ilman käsitöitä – mitä se on? Käsityö harrastajien psyykkisen hyvinvoinnin tukena. Teoksessa L. Kaukinen & M. Collanus (toim.) Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta. Hamina: Akatiimi, 66–79.
- Pöllänen, S. 2006b. Crafts as a way to functional mental health. Teoksessa A-L. Rauma, S. Pöllänen & P. Seitamaa-Hakkarainen (toim.) Human perspectives on sustainable future. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 99, 130–135.
- Pöllänen, S. 2007. Käsityö terapiana ja terapeuttisena toimintana. Teoksessa Niikko, Pelliikka & Savolainen (toim.) Oppimista, opetusta, monitieteisyyttä – Kirjoituksia Kuninkaankartanonmäeltä. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajakoulutuslaitos, 91–105.
- Rankanen, M. 2007. Taideterapiassa vaikuttavia ydinprosesseja. Teoksessa M. Rankanen, H. Hentinen & M-H. Mantere. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim, 35–49.
- Roth, W-M. 2005. Doing Qualitative Research. Praxis of Method. Rotterdam: Sense Publishers.
- Ruohomäki, H. (toim.) 2000. Käsintehty brandi: käsi- ja taideteollisuusyrittäjän käsikirja. Helsinki: Sitra/ Suomen itsenäisyyden juhlarahasto.
- Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen.

- nen. Tampere: Vastapaino.
- Sanger, J. 1996. The complete observer?: a field research guide to observation. Qualitative studies series 2. London: Falmer.
- Sava, I. 1998. Taidekasvatus monikulttuurisessa koulussa. Ajattelua Taikomon takana. Osa II Millaista ajattelua Taikomon takana? Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A 13: 1998. Helsinki, 21–84.
- Sava, I. & Katainen, A. 2004. Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa I. Sava & V. Vesanen-Laukkanen (toim.) Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Jyväskylä: PS-kustannus, 22–39.
- Sava, I. & Vesanen-Laukkanen, V. (toim) 2004. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Semi, T. 2004. Ihmetekoja kaapista löytyvillä aineksilla. Espoo: Opri ja Oleksi.
- Schnetz, M. 2004. The healing flow: artistic expression in therapy. Creative arts and the process of healing: an image/word approach inquiry. Philadelphia, PA: Jessica Kingsley.
- Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto. Oulun opettajankoulutuslaitos. Acta Universitatis Ouluensis E: 37. Väitöskirja.
- Silverman, D. 1993/ 2006. Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction. 3rd edition. London: SAGE.
- Sipilä, O. 2004. Tekstiilit teksteinä – käsityöt kulttuurin kuvina. Teoksessa J. Enkenberg & E. Savolainen & P. Väisänen (toim.) Tutkiva opettajankoulutus – taitava opettaja. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, 173–184.
- Suojanen, U. 1992. Toimintatutkimus koulutuksen ja ammatillisen kehittymisen välineenä. Helsinki: Finn Lectura.
- Suominen, S. 1996. Elämänhallinta – luottamusta vai voimavarojen hallintaa. Teoksessa R. Raitasalo (toim.) 1996. Elämänhallintaa etsimässä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 80–83.
- Tilastokeskus. 2005. Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Viitattu 20.4.2009
http://www.stat.fi/til/vpa/2002/vpa_2002_2005-01-26_tie_001.html
- Toskala, A. 1996. Minuus. Teoksessa M. Sarkkinen (toim.) Psykologia – johdantokurssi. Helsinki: Gummerus, 80–97.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tynjälä, P. 2000. Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen

perusteita. Helsinki: Tammi.

- Tynjälä, P. 2002. Konstruktivistinen oppimiskäsitys ja asiantuntijuuden edellytysten rakentaminen koulutuksessa. Teoksessa A. Eteläpelto ja P. Tynjälä (toim.) Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. 1.–2. painos. Porvoo: WSOY, 160–179.
- Uutela, A. 1996. Ulkoinen ja sisäinen elämänhallinta ja sairauskäyttäytyminen. Teoksessa R. Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 49–56.
- Vesänen-Laukkanen, V. 2004. Katson ulos kuvastani. Teoksessa I. Sava & V. Vesänen-Laukkanen (toim.) Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Jyväskylä: PS-kustannus, 59–76.
- Vuorinen, R. 1990/ 2000. Persoonallisuus ja minuus. 6. painos. Porvoo: WSOY.
- Vuorio, S. 1996. Mitä tarkoitamme puhuessamme elämänhallinnasta: kadoksissa käsiteviidakossa. Teoksessa R. Raitasalo (toim.) 1996. Elämänhallintaa etsimässä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 84–96.
- Vähälä, E. 2003. Luovan käsityöprosessin yhteydet psyykkiseen hyvinvointiin. Käsityön aikana koettujen itseraportoitujen emootiokokemusten ja fysiologisten vasteiden väliset yhteydet. Taitemia 22. Kuopio: Kuopion muotoiluakatemia.
- Waldén, L. 2002. Textilens text. Teoksessa C. Westergren (toim.) Tyg överallt. Nordiska museets och Skansens årsbok 2002, 82–99.
- YLE. 2008. Näppärät mummot ompelevat historiaa. Hämeen uutiset 4.4.2008

Painamattomat lähteet

- Guttorm, H. 1999. ”Nyt mä vasta tunnen että mä elän.”: käsityö voimana ja voimauttajana käsityöelämäkertojen valossa. Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. Kasvatustieteen syventävien opintojen tutkielma.
- Kärnä, J. 1997. Vision voima: taideteos oppilaan käsityöilmaisun lähtökohtana. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Leinonen, L. 2007. Tarinallisuuden mahdollisuudet käsityöyrittäjän tuotekehityksessä. Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. Käsityötieteen kandidaatin tutkielma.
- Nummi, E. 1997. 550-v. synttärit. Julkaisematon runo.

- Nummi, E. 2002. Näppärät mummot 1998–2002. Julkaisematon runo.
- Nummi, E. 2009. Huhtikuussa 2009. Julkaisematon runo.
- Rautiainen, M. 2006. ”Valmis tuote on aina eheyttävä kokemus”: käsityön terapeuttisuus mielenterveystyön ammattilaisten käsityksissä. Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. Käsityötieteen syventävien opintojen tutkielma.
- Ruonakoski A-E. 2004. Kuvakirjontaryhmäläisten näkökulmia käsityön tekoon lapsuudesta tähän päivään. Hämeen ammattikorkeakoulu. Ohjaustoiminnan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 17.1.2009 <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>
- Salo, T. 2000. Elämyksellisestä oppimisesta ilmaisulliseen käsityöprosessiin: kokemuksellinen oppiminen peruskoulun käsityöopetuksessa. Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Taito Häme ry. 2008. Käsien tehty historia – luovan kirjonnän neuvoja koulutus. Kurssi-esitys.
- Viita, M. 2008. Näppärät mummot, toiminta-ajatus. Julkaisematon kurssimoniste. Käsien tehty historia – luovan kirjonnän neuvoja -koulutus.

Kuvat

Liisa Leinonen

Kuva 20. Maria Viita

Liitteet

Liite 1 Haastattelurunko

Näppärät mummot, vapaa teemahaastattelu

1 Taustatietoja

Koulutus, työ, ikä, kotipaikka

Harrastuneisuus ja kokemus käsityön/ taiteen alueella ennen Näppäriä mummoja

Kuinka kauan olet ollut Näppärissä mummoissa ja miten tulit mukaan?

2 Yhteisöllisyys, jakaminen, keskustelu ryhmässä

Yhteisten kokoontumisten merkitys

Tunnelma tapaamisissa

Palautteen antaminen ja saaminen

Muistelu ryhmässä

3 Muistelu & elämäntarinat

Miten ja milloin muistelua tapahtuu?

Mitä elämänkaaren aikaa olet muistellut eniten?

Muistelua teosten äärellä

4 Muistelun ja käsityön suhde

Miten muistelu-käsityö-kokemukset eroavat kokemuksistasi ”perinteisestä” mallikäsityöstä?

Mitä lisäarvoa muistelu tuo käsityöteoksiin?

Materiaalit ja työskentelyote

4B) Valmiiden teoksien merkitys

Mitä teoksen valmistuttua tapahtuu?

Löytyykö teoksista symboleita tai metaforia?

Kun katselet valmiita teoksia, minkälaisia muistoja mieleesi tulee?

4C) prosessi: suunnittelu lähtökohdat

Millaista suunnittelua ja kokeilua?

lähtökohdat, luonnokset

Pidempiaikaiset teemat

Taulujen työprosessi, valmistusaika

5 Hyvinvointi

Millä tavalla käsityön tekeminen liittyy omalla kohdallasi hyvinvointiisi?

Liittyykö käsityö aineelliseen tai henkiseen hyvinvointiin?

Onko muuttunut käsitys minä käsityöntekijänä (millaista käsityötä teen)?

Onko käsityö toiminut voimavarana elämän muutospöhdissa?

Liite 2 Tutkimuslupa

9.7.2008

Arvoisa Näppärät mummot -ryhmän jäsen,

Opiskelen Helsingin yliopistossa käsityönopettajaksi ja teen pro gradu -tutkimusta omaelämäkerrallisesta käsityöilmaisusta. Päättämiskokkehteenani on Näppärät mummot -ryhmä, jonka toiminnasta pyrin muodostamaan kokonaiskuvan tutkimuksen avulla. Lisäksi tutkimuksessa olisi tarkoitus esitellä ryhmäläisten yksilöllisiä käsityöprosesseja ja niiden merkityksiä henkilökohtaiselle hyvinvoinnille. Tutkimuksen tavoitteena on myös levittää tietoa hyväksi todetuista ilmaisullisen käsityön toimintatavoista.

Tutkimus on tarkoitus toteuttaa seuraamalla ryhmäläisten käsityö- ja muisteluprosesseja erilaisin tavoin. Minun olisi tarkoitus osallistua ryhmätapaamisiin havainnoijana syksyn 2008 aikana, sekä haastatella Teitä henkilökohtaisesti. Haastattelu olisi tarkoitus toteuttaa tekemienne käsitöiden äärellä, jolloin voisitte samalla kertoa käsitöihin liittyviä tarinoita ja minä voisin valokuvata työnnne.

Lisäksi mahdollisesti äänittäisin ääninauhurilla tai videokameralla ryhmätilanteita ja haastatteluita. Erilaisin informaationkeruutapojen ideana on tuoda esiin yksilöllisiä, käsityön keinoin kerrottuja elämäntarinoita, jotta ne saataisiin tallennettua tutkimukseen.

Kaikki kerätty ja kerrottu informaatio tulee olemaan luottamuksellista, eikä tietoja käytetä muuhun kuin tutkimustarkoitukseen ilman lupaanne. Mikäli haluatte lisää tietoa tutkimuksesta, älkää epäröikö kysyä minulta – vastaan mielelläni kysymyksiinne.

Kiitos yhteistyöstä,

Liisa Leinonen

opiskelija, Helsingin yliopisto

puh. 0415374719

liisa.leinonen@helsinki.fi

----- leikkaa tästä -----

Pyydän teiltä lupaa seuraaviin, tutkimuksen kannalta olennaisiin asioihin.

	Annan luvan	En anna lupaa
Lupa havainnoida ryhmän yhteisiä kokoontumisia		
Lupa valokuvata käsitöitäni		
Lupa valokuvata minua		
Lupa julkaista kuvia tutkimuksessa:		
käsityökuvat		
henkilökuvat		
Lupa julkaista kuvia muissa julkaisuissa:		
käsityökuvat		
henkilökuvat		
Lupa nauhoittaa ääninauhurilla (äänite vain tutkijan käytössä)		
lupa videokuvata ryhmätilanteita (video vain tutkijan käytössä)		
annatteko luvan henkilökohtaiseen haastatteluun		

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 3 Tutkimuslupa 2

7.1.2009

Hei,

Tutkimus Näppäristä mummoista etenee. Tavoitteena on saada tutkimus valmiiksi maaliskuun aikana. Tässä vaiheessa olisi tärkeää tietää, haluatteko esiintyä omalla nimellänne vai peitenimellä ja saako taustatietojanne tuoda esiin tutkimuksessa.

nimi _____

esiinnyn tutkimuksessa ja muussa julkaisussa:

☐ omalla nimelläni

☐ peitenimellä

Saako taustatietojani, mm. ikä, työhistoria, suhde käsityöhön, tuoda esiin tutkimuksessa ja muussa julkaisussa?

☐ saa

☐ ei saa

_____
päiväys ja allekirjoitus

Yhteistyöterveisin
Liisa Leinonen
puh 041 537 4719